

TOETSING NATUURBESCHERMINGSWET VAN HET BESTEMMINGSPLAN
POORT HOLTINGERVELD.

©

Gebruik en overname van gegevens
alleen toegestaan met volledige bronvermelding:

Buro Bakker (2010);

*Toetsing natuurbeschermingswet van het bestemmingsplan Poort Holtingerveld.
Buro Bakker adviesburo voor ecologie B.V. te Assen, in opdracht van gemeente Westerveld.*

in opdracht van:

Gemeente Westerveld

Contactpersoon:

Mevr. P. Dekker

uitgevoerd door:

BURO BAKKER ADVIESBURO VOOR ECOLOGIE B.V.

Weiersloop 9 Postbus 10034 9400 CA Assen tel. 0592-313389 fax. 0592-314643 e-mail info@burobakker.nl

Projectleiding:

Ir. M.S. van Kerkvoorde

Rapportage:

Ing. J.R. Offereins

Inhoud

1	INLEIDING.....	1
1.1	AANLEIDING	1
1.2	OPZET	2
1.3	LEESWIJZER.....	2
2	BESCHERMING EN INSTANDHOUDINGSDOELEN	3
2.1	ALGEMEEN.....	3
2.2	NATURA 2000-GEBIED HOLTINGERVELD.....	3
2.2.1	Korte karakteristiek en ligging	3
2.2.2	Doelen Natura 2000-gebied Holtingerveld.....	4
3	PLANGEBIED, GEPLANE INGREEP EN AANWEZIGHEID BESCHERMDE WAARDEN	6
3.1	TERREINKARAKTERISTIEK PLANGEBIED	6
3.2	GEPLANE ACTIVITEITEN	6
3.2.1	Geplande voorzieningen.....	6
3.2.2	Evenementen	10
3.2.3	Bezoekersaantallen en sturing	10
4	VOORKOMEN BESCHERMDE WAARDEN.....	13
4.1.1	Habitattypen.....	13
4.1.2	Habitatrichtlijnsoorten	13
4.2	UITWERKING INSTANDHOUDINGSDOELEN OP KORTE EN LANGE TERMIJN	14
4.3	CONCLUSIES MET BETREKKING TOT HET TOETSINGSKADER.....	15
5	ANALYSE VAN TE VERWACHTEN EFFECTEN	16
5.1	TE VERWACHTEN EFFECTEN	16
5.2	GEVOELIGHEID VOOR TE VERWACHTEN EFFECTEN	17
6	EFFECTEN OP HABITATTYPEN EN SOORTEN	19

6.1	HABITATTYPEN	19
6.1.1	Oppervlakteverlies	19
6.1.2	Geluids- en lichtverstoring	19
6.1.3	Verdroging.....	20
6.1.4	Verstoring door mensen	20
6.1.5	Mechanische effecten	21
6.1.6	Effecten op uitwerking instandhoudingsdoelen	21
6.2	SOORTEN	22
6.2.1	Oppervlakteverlies	22
6.2.2	Geluidsverstoring.....	22
6.2.3	Verstoring door licht	23
6.2.4	Verdroging.....	23
6.2.5	Verstoring door mensen en mechanische effecten.....	23
6.2.6	Effecten op uitwerking instandhoudingsdoelen	23
6.2.7	Cumulatieve effecten	24
6.3	CONCLUSIE	24
7	LITERATUUR.....	25

BIJLAGE 1 HUIDIGE EN TOEKOMSTIGE BEZOEKERSAANTALLEN
TOEGANGSPOORT E.O.

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

De gemeente Westerveld heeft een aantal terreinen aan de Van Helomaweg tussen het dorp Havelte en het natuurgebied Havelterberg in eigendom. Een deel van deze terreinen heeft een dagrecreatieve bestemming. Hierop zijn een dagrecreatief centrum (speelterrein) en de vlindertuin 'Papiliorama' gevestigd.

Havelterberg is onderdeel van het Natura 2000-gebied Havelte-Oost. De terreinen met een dagrecreatieve bestemming vallen volgens de meest recente begrenzingskaart gedeeltelijk binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied. De naam van dit Natura 2000-gebied zal naar verwachting binnenkort worden gewijzigd in Holtingerveld. Deze naamgeving zal in dit rapport overgenomen worden.

Gemeente Westerveld wil het gebied ten zuiden van de Havelterberg als kwalitatief hoogwaardig natuurgericht dagrecreatiegebied ontwikkelen. Doel is om deze locatie te laten dienen als hoofdtoegangspoort naar de Havelterberg/Holtingerveld in plaats van de Hunebeddenweg, die nu als toegangspoort van het gebied fungeert. De gemeente wil tevens de samenhang tussen de nieuwe toegangspoort en het omliggende natuurgebied verbeteren zodat recreanten ook andere bezienswaardigheden in het natuurgebied gaan bezoeken in plaats van alleen het gedeelte rond de hunebedden (zie hieronder).

De afgelopen jaren heeft zich een aantal initiatiefnemers gemeld met plannen om rond het dagrecreatief centrum nieuwe recreatieve en educatieve activiteiten te ontplooiën. Deze initiatieven zijn de aanleiding geweest voor de lancering van het project Havelterberg 2009. Doel van dit project is de omgeving van de Havelterberg voor zowel het landschap als het recreatieve aanbod een kwaliteitsimpuls te geven. Een en ander is in eerste instantie uitgewerkt in het Masterplan Havelterberg (Gemeente Westerveld, 2007), maar later in gewijzigde vorm geconcretiseerd in het uitvoeringsplan Havelterberg (Projectgroep Havelterberg, 2009). Dit uitvoeringsplan doet een voorstel voor de realisatie van een recreatieve toegangspoort voor het natuurgebied Holtingerveld en vormt daarmee de afsluiting van de voorbereidingsfase van het project Havelterberg 2009. Het uitvoeringsplan is vastgesteld door de gemeenteraad in oktober 2009.

Om het uitvoeringsplan te realiseren is een wijziging van het bestemmingsplan nodig. Omdat het uitvoeringsplan niet past binnen het vigerende bestemmingsplan van de voormalige gemeente Havelte is gekozen voor een zelfstandig bestemmingsplan Poort Holtingerveld (Voorontwerp bestemmingsplan Toegangspoort Oerlandschap Holtingerveld, Gemeente Westerveld, 24 februari 2010).

Dit bestemmingsplan is onderwerp van deze toetsing aan de Natuurbeschermingswet 1998. Deze toetsing is noodzakelijk omdat de geplande ingrepen zullen plaatsvinden binnen dan wel grenzend aan het Natura 2000-gebied Holtingerveld.

Het Holtingerveld is zeer aantrekkelijk voor recreanten. De meest belangrijke trekpleister wordt gevormd door de hunebedden, die zich ten noorden van de Havelterberg bevinden. Deze trekken veel bezoekers, waarbij het aantal van 5000 bezoekers per dag in weekenden geen uitzondering is. Jaarlijks bezoeken zo'n 340.000 mensen de hunebedden. Ongeveer 10% van dit aantal bezoekt het dagrecreatief centrum en de vlindertuin (BügelHajema, 2009). De verkeersstroom is in het gebied slecht geregeld. De hunebedden zijn met de auto bereikbaar, waardoor de auto's op drukke dagen tot aan de hunebedden geparkeerd staan. Door de aantrekkelijkheid van het dagrecreatief centrum en de directe omgeving hiervan te versterken zal de bezoekersdruk van de hunebedden naar verwachting afnemen.

In het kader van het Integraal Plan (BügelHajema, 2008) zullen daarnaast specifieke maatregelen worden genomen om de rust in het gebied rond de hunebedden te versterken. Hiertoe zal de Hunebedweg worden afgesloten voor gemotoriseerd verkeer, zal er een aanlijngebod voor honden gaan gelden en zal het padennetwerk in het gebied ten noorden van de Hunebedweg licht worden geëxtensieerd. Deze maatregelen maken geen deel (meer) uit van het

project Havelterberg 2009 en worden daarom hier niet getoetst. Wel zullen ze meewegen in de beoordeling van cumulatieve effecten.

1.2 OPZET

De rapportage van de voortoets geeft antwoord op de volgende vragen:

- Wat zijn de huidige waarden waarvoor Holtingerveld zal worden aangewezen als Natura 2000-gebied?
- Zijn deze waarden aanwezig in de nabijheid van de geplande ingrepen en activiteiten?
- Welke functie(s) heeft het plangebied en de omgeving voor deze waarden?
- Wat zijn de verwachte effecten van de bestemmingsplanwijziging op de beschermde waarden van Natura 2000-gebied Holtingerveld?
- Is er mogelijk sprake van negatieve en/of significante effecten op de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied?
- Is er na beoordeling van cumulatieve effecten mogelijk sprake van negatieve en/of significante effecten op de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied?

Voor deze toetsing is gebruik gemaakt van bestaande gegevens, literatuur, de informatiesite van het ministerie van LNV over de natuurwetgeving, gebieden, soorten etc.

1.3 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 worden het beschermingsregime en de doelstellingen voor het Natura 2000-gebied Holtingerveld besproken. Ook wordt een korte karakteristiek van het plangebied gegeven. In hoofdstuk 3 wordt het voorgenomen initiatief behandeld, terwijl in hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het voorkomen van beschermde waarden op en nabij het plangebied. Hierbij worden tevens de ontwikkelingen van deze waarden binnen Holtingerveld besproken en de functies die het gebied vervult voor de waarden waarvoor het gebied wordt aangewezen. Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van de te verwachten effecten en de gevoeligheid van de beschermde waarden voor deze effecten. In hoofdstuk 6 worden de effecten geanalyseerd en beoordeeld. Hoofdstuk 7 geeft een overzicht van de gebruikte en relevante literatuur.

2 BESCHERMING EN INSTANDHOUDINGSDOELEN

2.1 ALGEMEEN

Per 1 oktober 2005 is de Natuurbeschermingswet 1998 in werking getreden. In de Natuurbeschermingswet zijn de verplichtingen vanuit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn voor gebiedsbescherming geïmplementeerd. De verplichtingen voor soortbescherming zijn opgenomen in de Flora- en faunawet.

De Natuurbeschermingswet regelt de bescherming van Natura 2000-gebieden, die ten uitvoering van de bovengenoemde Europese richtlijnen zijn of worden aangewezen. Natura 2000 is een samenhangend Europees netwerk van beschermde gebieden, met als doel de waardevolle en gevarieerde Europese natuur te behouden. De Natura 2000-gebieden in Nederland worden op dit moment aangewezen. Een formele aanwijzing van Holtingerveld als Natura 2000-gebied moet nog plaatsvinden. Momenteel liggen de ontwerp-aanwijzingsbesluiten van een deel van de Natura 2000-gebieden, waaronder Natura 2000-gebied Holtingerveld, ter inzage; formele aanwijzing zal dan ook nog enige tijd op zich laten wachten. Hierbij zal de definitieve begrenzing van het gebied vastgelegd worden.

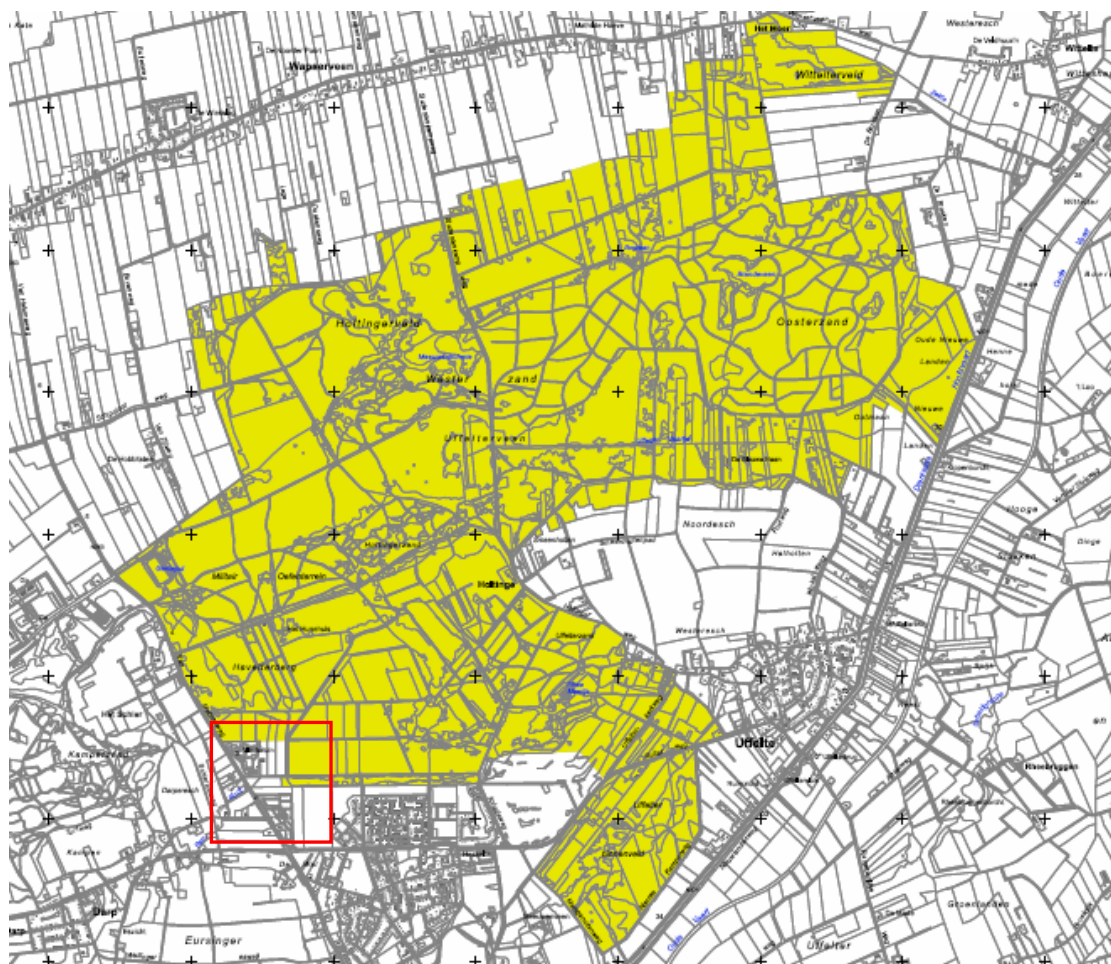
Het onderzoeksgebied valt voor een deel binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied Holtingerveld. Voor activiteiten in en buiten Natura 2000-gebieden die de kwaliteit van leefgebieden kunnen verslechteren en een significant verstorend effect kunnen hebben op soorten waarvoor het Natura 2000-gebied is aangewezen geldt een vergunningplicht. Deze vergunningen worden verleend door de provincies. Daarnaast zal Nederland in de komende jaren voor alle gebieden die samen Natura 2000 vormen, beheerplannen opstellen. Hiermee wordt duidelijk welke activiteiten wel en niet mogelijk zijn in en om die gebieden. Een dergelijk beheerplan wordt momenteel voor Holtingerveld opgesteld. De voortgang van het proces is te volgen op www.drenthe.nl/natura2000/gebieden/havelte-oost/documenten/.

2.2 NATURA 2000-GEBIED HOLTINGERVELD

2.2.1 KORTE KARAKTERISTIEK EN LIGGING

Het Holtingerveld is een heidegebied op de stuwwal Havelterberg. De Havelterberg bestaat voor een groot deel uit kalkrijke rode keileem, die verantwoordelijk is voor de floristische en vegetatiekundige verscheidenheid van het gebied. Deze keileem vormt een slecht doorlatende laag waardoor zelfs boven op de berg natte condities bestaan, waarin dopheidevegetaties voorkomen. Natte en droge heiden en heischrale graslanden in afwisseling met vennen en stuifzanden vormen de belangrijke bestanddelen van deze (half)natuurlijke variatie. In de vennen zijn verschillende stadia van verlanding aanwezig. Ook verschillen de vennen in voedselrijkdom. Rond de essen komen plaatselijk soortenrijke eikenberkenbossen voor. In de stuifzandgebieden die vrijwel volledig zijn bebost zijn plaatselijk nog kleinschalige stuifzanden aanwezig met karakteristieke soortenarme buntgrasvegetaties (Min. van LNV, 2010).

In figuur 1 is de ligging van Natura 2000-gebied Holtingerveld en de ligging van het projectgebied weergegeven.

Figuur 1: Begrenzing Natura 2000-gebied Holtingerveld en het onderhavige projectgebied (rood omrand). De bovenstaande figuren zijn ontleend aan de website van het ministerie van LNV.

2.2.2 DOELEN NATURA 2000-GBIED HOLTINGERVELD

Elk Natura 2000-gebied is aangewezen cq. aangemeld op basis van het voorkomen van bepaalde habitattypen of soorten. Voor deze habitattypen en soorten zijn doelen opgesteld; de zogenaamde instandhoudingsdoelen. Activiteiten die in Natura 2000-gebieden plaatsvinden of in de toekomst zullen plaatsvinden mogen niet in strijd zijn met deze instandhoudingsdoelen. De instandhoudingsdoelen vormen dus het toetsingskader.

Daarnaast zijn er voor Natura 2000-gebieden kernopgaven geformuleerd. Deze hebben in het bijzonder betrekking op habitattypen en soorten die sterk onder druk staan en/of waarvoor Nederland van groot of zeer groot belang is. De kernopgaven omvatten vaak meerdere soorten en habitattypen die op landschapsniveau en op gebiedsniveau om een samenhangende aanpak in het kader van beheer en inrichting vragen. Ze geven de belangrijkste behoud- en herstelopgaven per Natura 2000 landschap.

Kernopgaven

Nr.	Kernopgave
6.05	Kwaliteitsverbetering en vergroting oppervlakte vochtige heiden H4010 en pioniervegetaties met snavelbiezen H7150 en actieve hoogvenen (heideveentjes) *H7110_B.
6.06	Kwaliteitsverbetering en (indien mogelijk) oppervlakte uitbreiding heischrale graslanden *H6230 in kansrijke situaties (op schrale leemhoudende zandgronden).
6.08	Vergroting areaal stuifzandheiden met struikhei H2310, binnenlandse kraaiheibegroeiingen H2320, droge heiden H4030 en zandverstuivingen H2330 én verbeteren van de kwaliteit door vergroting van de variatie in structuur en ontwikkeling van geleidelijke overgangen met bos, mede t.b.v. vogelsoorten als tapuit A277.

Tabel 1. Kernopgaven Natura 2000-gebied Holtingerveld (Min. van LNV, 2010)

Instandhoudingsdoelen

Voor elk van de habitattypen en soorten waarvoor Holtingerveld zal worden aangewezen als Natura 2000-gebied zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd. In onderstaande tabel worden de doelhabitats en -soorten alsmede de doelstellingen verkort weergegeven.

Nr.	Habitatype	Staat van instandhouding	Doelstelling oppervlakte	Doelstelling kwaliteit
H2310	Stuifzandheiden met struikhei	--	=	>
H2320	Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	-	=	=
H2330	Zandverstuivingen	--	>	>
H3160	Zure vennen	-	=	>
H4010_A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)	-	>	>
H4030	Droge heiden	--	=	>
H6230	*Heischrale graslanden	--	>	>
H7110_B	*Actieve hoogvenen (heideveentjes)	--	=	>
H7150	Pioniervegetaties met snavelbiezen	-	=	=
H9190	Oude eikenbossen	-	=	>

Tabel 2. Aangewezen habitattypen voor het Natura 2000-gebied Holtingerveld. Landelijke staat van instandhouding: - matig gunstig; -- = zeer ongunstig. Doelstellingen: = = behoud; > = uitbreiding/verbetering.

Nr.	Soort	Staat van instandhouding	Doelstelling omvang leefgebied	Doelstelling kwaliteit leefgebied	Doelstelling omvang populatie
H1166	Kamsalamander	-	>	>	>
A277	Tapuit (complementair)	--	=	=	10 broedparen

Tabel 3. Aangewezen soorten voor het Natura 2000-gebied Holtingerveld. Landelijke staat van instandhouding: - matig gunstig; -- = zeer ongunstig. Doelstellingen: = = behoud; > = uitbreiding/verbetering.

* = Prioritair habitatype. In toetsingen hebben deze een zwaarder beschermingsregime; bij het optreden van significante effecten kan vergunning uitsluitend verleend worden indien er sprake is van dwingende redenen van openbaar belang op basis van een aantal bij wet genoemde criteria.

3 PLANGEBIED, GEPLANE INGREEP EN AANWEZIGHEID BESCHERMDE WAARDEN

3.1 TERREINKARAKTERISTIEK PLANGEBIED

Het gebied waarvoor een bestemmingswijziging aan de orde is bevindt zich ten zuiden van de Havelterberg en direct ten oosten van de Van Helomaweg. Het bestaat uit een dagrecreatief centrum, inclusief vlindertuin, omringd door weilanden. Op de grens met het natuurgebied Havelterberg bevinden zich twee bosjes met in het meest westelijke ook enige heide.

Figuur 2. Het plangebied waarvoor de in dit rapport getoetste bestemmingsplanwijziging van toepassing is (zie ook de volgende paragraaf en figuur 3). De begrenzing van het Natura 2000-gebied Holtlingerveld is in rood weergegeven.

Het dagrecreatief centrum en de vlindertuin vallen buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied, de weilanden ten noorden ervan vallen binnen deze begrenzing. Direct ten noorden van het plangebied bevindt zich het natuurgebied Havelterberg. Het gebied kent naast bijzondere natuurwaarden veel archeologische (hunebedden en grafheuvels) en historische waarden (o.a. startbaan en hangar uit de Tweede Wereldoorlog).

3.2 GEPLANE ACTIVITEITEN

3.2.1 GEPLANE VOORZIENINGEN

In de figuur 3 is weergegeven waar de huidige recreatieve voorzieningen en bezienswaardigheden en de toekomstige recreatieve voorzieningen en bezienswaardigheden zijn gepland.

Het huidige dagrecreatief centrum en de omringende weilanden zullen opgewaardeerd worden tot een recreatieve toegangspoort 'Toegangspoort Oerlandschap Holtingerveld' (hierna: Toegangspoort). Het gebied zal fungeren als een duidelijke poort en heeft een informatie-functie voor het natuurgebied Holtingerveld. De Toegangspoort richt zich vooral op de gezelligheidszoeker en de sportieveling, maar zal zeker ook een basis- en informatieve functie vervullen voor de natuur- en cultuurzoeker (Gemeente Westerveld, 2009). Het gebied zal hiertoe worden ingericht met:

Poortgebied (oostzijde Van Helomaweg):

- een duidelijke poort (entree)
- parkeergelegenheid voor auto's en fietsers
- een oriëntatiepunt
- een multifunctionele openbare centrale ruimte met speelvoorzieningen en ruimte voor het houden van evenementen
- de bestaande en uit te breiden vlindertuin
- infobalie /museum/ restaurant / verhuur ; optionele toekomstige ontwikkeling
- een uitkijktoren
- een randstrook met gebiedseigen beplanting (open parkachtig, heischraal) toegankelijk als speelgebied voor kinderen
- een gebied met natuurontwikkeling (oostelijke helft)
- een nieuwe schaapskooi met multifunctionele lammerkooi
- een familiepad

Overzijde Van Helomaweg:

- een hotel/restaurant of dagrecreatieve slechtweervoorziening; optionele toekomstige ontwikkeling op gemeentewerf.

Enkele elementen van de nieuwe Toegangspoort zijn dermate kleinschalig dat ze niet nader besproken zullen worden in deze toetsing. Dit zijn:

- een duidelijke poort (entree)
- een route informatiepunt
- een uitkijktoren
- een randstrook met gebiedseigen beplanting (open parkachtig, heischraal) toegankelijk als speelgebied voor kinderen

Overige voorzieningen worden hieronder besproken.

Figuur 3. Inrichtingsschets Toegangspoort. Zwart-gele stippellijn = familiepad; p = parkeervoorziening; s = speelplaats; 1 = locatie schaapskooi; 2 = locatie informatief centrum; 3 = vlinderparadijs en insectarium; 4 = locatie verblijfsrecreatie/hotel. Bron: Presentatie bestemmingsplan Poort Holtingerveld 12 december 2009.

Multifunctionele centrale ruimte

De centrale ruimte zal halfopen worden ingericht. Het is bedoeld om te recreëren en te spelen en er bestaat de mogelijkheid om er in het zomerseizoen evenementen over een gebiedsgericht thema (streekeigen producten, volksmuziek, kunst en dergelijke) te houden.

In het terrein wordt reliëf aangebracht dat de vorming van de bodem door ijs en oorlog symboliseert. De westrand wordt naar het centrale terrein toe begrensd door een steilrand die bij de ingang een hoogte heeft van 3 meter en afloopt in de helling van de Havelterberg. Deze strook krijgt een begroeiing die refereert aan de heide/schraal grasland van de Havelterberg en is vrij toegankelijk. Het centrale deel wordt laag, en hier is een wadi-achtige voorziening gepland, waar het regen- en drainagewater in opgevangen wordt. Alle bomen en struiken die nu op het dagrecreatieterrein staan worden vervangen.

Natuurontwikkeling

Het bestemmingsplan regelt dat het oostelijke deel van het plangebied, dat nu een landbouwfunctie heeft, in de toekomst ook natuurlijk kan worden ingericht. Het is uiteindelijk de bedoeling dat hier heidevegetaties, schraallanden en kleine bosjes ontstaan. Daarnaast worden er poelen en laagten gegraven. Het westelijke perceel krijgt dan een dagrecreatieve bestemming zodat er voorzieningen kunnen worden aangelegd om mensen kennis te laten nemen van natuurinrichting en de ontstaansgeschiedenis van het achterliggende natuurgebied Hol-

tingerveld. Ten behoeve van de inrichting zal de vruchtbare toplaag deels worden afgegraven of afgedekt en tevens zal een natuurlijke afwatering worden gerealiseerd. Door deze inrichting ontstaat er een natuurlijke verbinding van de Havelterberg naar de Grote Startbaan via het poortgebied.

Familiepad

Rondom het gebied wordt een verhard familiepad van ongeveer 1,5 km aangelegd van waaraf het poortgebied (huidige dagrecreatief centrum plus huisweide schaapskooi) bekeken kan worden. Dit familiepad sluit aan op verschillende bestaande en langere wandelroutes die naar bezienswaardigheden in het omliggende natuurgebied leiden. Voor deze wandelroutes zal uitsluitend gebruik worden gemaakt van bestaande paden. Langs dit pad worden op een onderlinge afstand van ten hoogste 50 meter rustpunten ingericht. Noch voor het familiepad, noch voor de routes door het natuurgebied hoeven bomen te worden gekapt.

Parkeervoorzieningen

De parkeerplaats voor de Toegangspoort is ten zuiden van het steunpunt geprojecteerd, in het verlengde van de grote startbaan. Het aantal parkeerplaatsen zal ongeveer 400 bedragen. De parkeerplaats zal alleen op het westelijke deel voor intensief gebruik worden ingericht. Tweederde is alleen nodig op drukke dagen.

De parkeerplaats voor de Toegangspoort wordt volledig gedraineerd, van oost naar west. Hierbij wordt aan de oostzijde, waar de parkeerplaats grenst aan het natuurgebied Grote startbaan, een strook van 10 meter breed niet gedraineerd. Uitgangspunt van de plannen is om het drainagewater toe te passen in poelen en/of speelvoorzieningen in het gebied. Alleen bij incidentele en extreme piekafvoeren zal er op de ten zuiden van het plangebied lopende watergang de Reu worden geloosd.

Schaapskooi

De huidige schaapskooi bij Uffelte zal worden 'verplaatst' naar het plangebied en is ten noorden van de Toegangspoort gepland (zie figuur 3). Het voornemen is om naast de eigenlijke schaapskooi ook een hooiopslag, een machineberging en een onbemande inforuimte te bouwen. De schaapskooi wordt opgedeeld in een hoofdkooi, een lammerkooi en een verblijfsruimte met pantry en toilet. De schaapskooi zal ruimte bieden aan een kudde van 300 Drentse heideschape. Daarnaast biedt de locatie de mogelijkheid om, buiten de lammertijd, kleinschalige initiatieven te ontplooiën in de vorm van exposities, workshops of natuureducatie. De vaste route die de schape vanaf de kooi naar het natuurgebied zal nemen loopt via het zandpad ten oosten van het oostelijke boscomplex op de Havelterberg. Dit zandpad komt uit bij het NIVON-huis.

Ten behoeve van de inrichting van de Toegangspoort zal de oostelijke helft van het terrein waar de schaapskooi is gepland van west naar oost worden gedraineerd. Deze drainage stopt op 10 meter van de grens met het natuurgebied Havelterberg. Uitgangspunt is om het drainagewater toe te passen in poelen en/of speelvoorzieningen in het gebied.

Informatief centrum

De centrale informatiefunctie dient de bezoeker te informeren over de specifieke waarden en kwaliteiten van het gebied en de toeristische voorzieningen in de omgeving. Het bestemmingsplan maakt mogelijk dat dit centrum zelfstandig wordt gerealiseerd, maar het kan ook onderdeel uitmaken van een andere functie.

Uitbreiding vlindertuin

Het bedrijf wat de vlindertuin beheert heeft concrete plannen om de bestaande locatie uit te breiden met een halfondergronds gebouw, een insectarium. De locatie en exacte vorm van dit gebouw staan nog niet vast, maar zal in de directe nabijheid van het huidige vlinderparadijs worden gerealiseerd. De oppervlaktevergroting bedraagt ongeveer 800 m².

Hotel

Aan de overzijde van de Van Helomaweg bevindt zich een gemeentewerf van de gemeente Westerveld. De mogelijk bestaat om dit terrein zodanig om te vormen dat er verblijfsrecreatie in de vorm van een hotel mogelijk is of een dagrecreatieve voorziening bij slecht weer.

Algemeen

Verlichting zal op beperkte schaal worden aangebracht, waarbij de lichtbundel naar beneden zal worden gericht zodat uitstraling van licht naar de omgeving zoveel mogelijk vermeden wordt. Voor de te realiseren bebouwing zijn geen heiwerkzaamheden nodig.

3.2.2 EVENEMENTEN

De Toegangspoort zal een centrale informatiefunctie vormen voor de Havelterberg. De herinrichting en opwaardering van dit terrein wil de gemeente mede gestalte geven door er evenementen plaats te laten vinden. Te denken valt hierbij aan markten, demonstraties en evenementen rondom het schaapsscheren. Hierbij wordt uitgegaan van tien evenementen per jaar. Deze worden het gehele jaar gehouden, met de nadruk op de periode mei t/m september, en zullen per keer maximaal 5000 bezoekers gaan trekken. De evenementen zullen een kleinschalig karakter hebben zonder forse uitstraling van licht en geluid naar de omgeving. In het bestemmingsplan zullen de in onderstaande tabel weergegeven normen voor geluid worden opgenomen. Deze gelden voor de gebouwen (woningen) in de directe omgeving van de Toegangspoort.

<i>Vastgestelde geluidsniveaus geluidgevoelige gebouwen</i>			
<i>type geluidsniveau</i>	<i>07.00-19.00 u</i>	<i>19.00-23.00 u</i>	<i>23.00-07.00 u</i>
L _A max op de gevel (maximaal geluidsniveau)	70 dB(A)	65 dB(A)	60 dB(A)

Tabel 4. Maximaal geluidsniveau op gevel van woningen in de omgeving.

3.2.3 BEZOEKERSAANTALLEN EN STURING

Huidige aantallen

In tabel 5 zijn de bezoekcijfers van het plangebied en de ten noorden ervan gelegen hunebedden en het theehuis samengevat. Een deel van de bezoekers van het Vlinderparadijs begeeft zich ook naar het theehuis en/of de hunebedden. Omgekeerd geldt hetzelfde. Door deze overlap is het totale aantal bezoekers niet de som der delen, maar een lager aantal, dat op jaarbasis geschat wordt op circa 360.000.

De geschatte overlap is gebaseerd op de bezoekersenquête die in de zomer van 2008 is gehouden. Van de respondenten die in het theehuis aan deze enquête hebben meegewerkt, gaf 44% aan naast het theehuis ook het omliggende natuurgebied te bezoeken. In het Vlinderparadijs kwam naar voren dat 42% van de ondervraagden nog van plan was de omgeving te bezoeken en 33% zou nog een bezoek brengen aan de hunebedden.

dagrecreatief element	bezoekersaantal per jaar
theehuis	195.500
Hunebedden en omgeving	144.500
Vlinderparadijs	35.000
overlap voorzieningen	15.000
totaal (minus overlap van bezoekers)	360.000

Tabel 5. Bestaand dagrecreatief bezoek aan het plangebied en de omgeving
Zie bijlage 1 voor een nadere specificatie.

Toekomstige aantallen

Behalve het verplaatsen van de bezoekersdruk van de hunebedden naar de Toegangspoort zijn de in de vorige paragraaf beschreven plannen gericht op een toename van het toerisme op de in te richten locatie. Per plan volgt hierna een schatting van de mogelijke bezoekersaantallen (BügelHajema, 2009 en aanvullende gegevens gemeente Westerveld).

Centrale informatiefunctie

Van het opzetten van een centrale informatiefunctie verwacht de gemeente een toename van het bezoek aan de Havelterberg van circa 25%. Meer promotie en het koppelen van activiteiten aan het informatiecentrum (zoals de verkoop van streekproducten) zullen aan deze toename een bijdrage moeten leveren. Ook het opzetten van themaroutes en van aparte routes voor de verschillende gebruikersgroepen kunnen het bezoek aan het gebied stimuleren. Uit het gehouden recreatieonderzoek blijkt dat er onder de bezoekers veel onbekendheid is met de kwaliteiten van het gebied. Dit betekent dat doeltreffende promotie het bezoek kan stimuleren.

Naast een stijging van 25% door nieuwe activiteiten, moet rekening worden gehouden met een ‘autonome stijging’ van het bezoek aan de Havelterberg door bevolkingsgroei in de nabijgelegen stedelijke centra en door uitbreiding van het verblijfsrecreatieve aanbod in de omgeving. De ‘autonome groei’ schat de gemeente Westerveld het komende decennium op ongeveer 10%.

Schaapskooi

Voor de schaapskooi wordt uitgegaan van circa 30.000 bezoekers per jaar. Deze raming is gebaseerd op cijfers van andere schaapskooien in Drenthe. Bekend is dat de schaapskooi bij Balloo gemiddeld 28.000 bezoekers per jaar trekt en het ‘Schapeninformatiecentrum Exloo’ 30.000 à 35.000 bezoekers per jaar.

Insectarium

Bij de uitbreiding van het Vlinderparadijs met een ‘insectarium’ wordt gemikt op een toename van het bezoekersaantal van 35.000 in de huidige situatie tot circa 50.000.

Hotel

In de plannen wordt rekening gehouden met de realisatie van een hotel tegenover de entree naar het Vlinderparadijs en het beoogde DRS (zie figuur 3).

Het gemiddelde hotel in Drenthe beschikt over ongeveer 20 kamers met in totaal 40 bedden. De bezettingsgraad¹ van de bedden in hotels in Drenthe bedraagt gemiddeld 40%. Als van deze cijfers wordt uitgegaan, mogen ongeveer 6.000 overnachtingen worden verwacht. De verblijfsduur van gasten in een hotel in bos- en heidegebieden in Noordoost-Nederland bedraagt volgens gegevens van het CBS gemiddeld ongeveer 2 nachten. In totaal kan daarmee op circa 3.000 bezoekers worden gerekend.

¹ Bron: “Toerisme in Cijfers 2008”, Toerdata Noord, Leeuwarden

Evenementen

Het bestemmingsplan maakt maximaal tien evenementen mogelijk. Als uitgegaan wordt van een gemiddeld bezoekersaantal van 1500 per evenement betekent dit 15.000 bezoekers per jaar.

Tabel 6 biedt een overzicht van de geraamde bezoekersaantallen aan het eind van de looptijd van het onderhavige bestemmingsplan (rond 2020).

<i>dagrecreatief element</i>	<i>bezoekersaantal per jaar</i>
Theehuis	195.500
uitbreiding theehuis	20.125
hotel	3.000
hunebedden	159.375
infocentrum	85.000
schaapskooi	30.000
Vlinderparadijs + insectarium	50.000
evenementen	15.000
Overlap samengevoegde voorzieningen	-33.000
totaal (minus overlap van bezoekers)	525.000

Tabel 6. Geschat recreatief bezoek aan het plangebied en de hunebedden in 2020

Zie bijlage 1 voor een nadere specificatie.

Sturing van de bezoekersaantallen

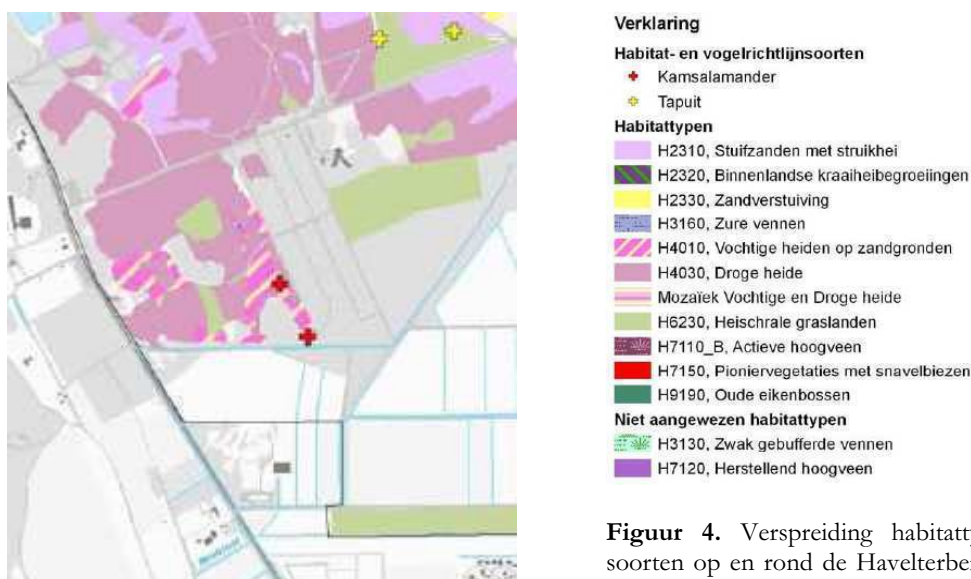
Door de ontwikkelingen bij de Toegangspoort zullen de bezoekers zich zodanig over het gebied verspreiden dat de druk op het gebied achter en ten oosten van de hunebedden zal afnemen. De druk op de Havelterberg zal echter hoog blijven en naar verwachting toenemen. Nieuwe paden zullen niet meer worden aangelegd op de Havelterberg, zodat bezoekers alleen gebruik kunnen maken van bestaande paden. Waar zich voor betreding gevoelige vegetaties of poelen langs deze paden bevinden, zullen deze zo nodig in samenwerking met Staatsbosbeheer worden afgeschermd, bijvoorbeeld door middel van hekjes of takkenhopen bij poelen. Daarnaast zal gemonitord worden of deze aanpassingen voldoen of dat bij excessen nadere ingrepen nodig zijn.

Het is de verwachting dat veel mensen van het familiepad gebruik zullen maken. Hoewel dit pad deels binnen de begrenzing van Natura 2000 wordt aangelegd, wordt het natuurgebied Havelterberg zelf gemedan. Wandelroutes naar de hunebedden zullen over bestaande paden worden gerealiseerd. Themaroutes die vanuit de Toegangspoort middels bebording worden aangelegd zullen over bestaande paden worden geleid, waarbij kwetsbare gebieden in het Natura 2000-gebied gemedan worden.

4 VOORKOMEN BESCHERMDE WAARDEN

4.1.1 HABITATTYPEN

In het werkdocument van het Natura 2000-beheerplan voor Holtingerveld is een kaart opgenomen waarop de ligging van habitattypen is weergegeven. Deze is overgenomen in figuur 4. De begrenzing van het Natura 2000-gebied is hier met een dunne zwarte lijn aangegeven. Op deze kaart is te zien dat zich geen habitattypen bevinden op het terrein waar de hierboven beschreven ingrepen en activiteiten gepland zijn. Deze bevinden zich wel aangrenzend aan dit terrein. Direct ten noorden van het plangebied bevinden zich Natte en Droge heiden en Heischrale graslanden. Deze laatste bevinden zich ook direct ten oosten van de geplande parkeerplaats.

Figuur 4. Verspreiding habitattypen en soorten op en rond de Havelterberg (bron: Provincie Drenthe, 2009).

4.1.2 HABITATRICHTLIJNSOORTEN

Kamsalamander

In figuur 4 zijn ook de aangetroffen vaste verblijfplaatsen (voortplantingslocaties) van de Kamsalamander aangegeven. Deze soort komt dicht bij het plangebied voor in de daar aanwezige poelen. De soort overwintert op het land (periode november-maart), tot een afstand van enkele honderden meters van de voortplantingslocatie. Het landhabitat wordt gevormd door kleine landschapselementen (bosjes, hagen, struwelen, houtwallen en overhoekjes) en bosranden. Deze zijn in de noordelijke helft van het plangebied aanwezig. De aanwezigheid van *overwinterende* Kamsalamanders binnen het plangebied is daarom niet uit te sluiten.

Tapuit

De Tapuit wordt al jaren aangetroffen als broedvogel in het Natura 2000-gebied Holtingerveld. In de periode 1978-1993 kwamen er jaarlijks gemiddeld 13 broedparen voor (Van den Brink et al, 1996). In de periode 1999 tot 2003 kwamen er jaarlijks 4 tot 14 broedparen voor (SOVON & CBS, 2005). In 2007 was het aantal broedparen echter geslonken tot twee en de vrees is dat de soort na 2009 uitgestorven zal zijn in Holtingerveld (Provincie Drenthe, 2009).

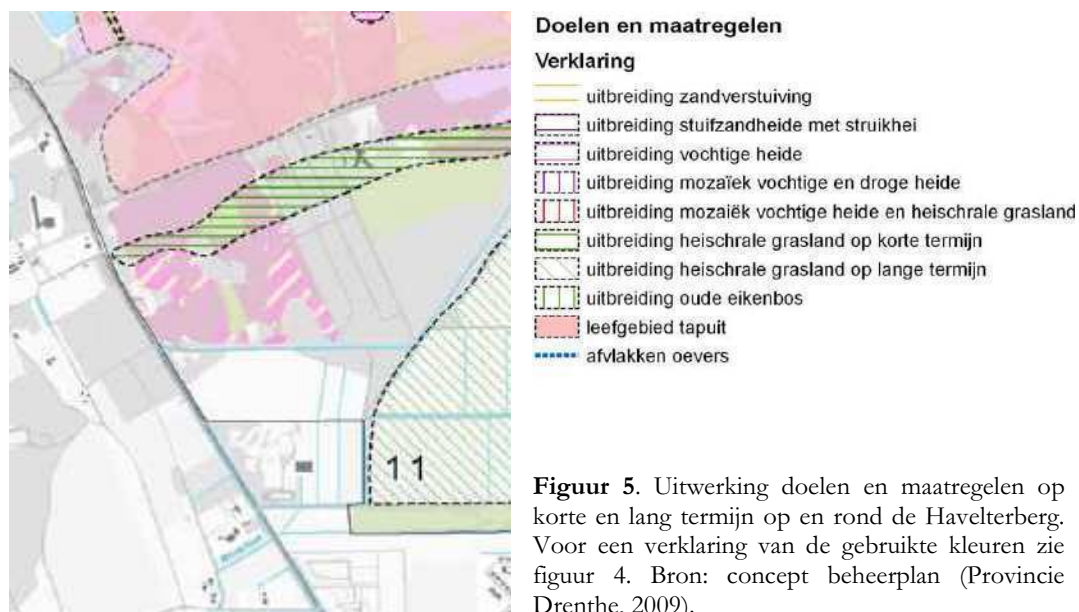
De Tapuit komt niet voor in het plangebied of op de Havelterberg. Er zijn wel broedgevallen bekend op circa 900 meter afstand van de noordrand van het plangebied (zie figuur 4). Het gebied waar de broedgevallen zijn aangetroffen is een Stuifzandheide. Een dergelijk terrein is niet aanwezig in het plangebied of op de Havelterberg.

4.2 UITWERKING INSTANDHOUDINGSDOELEN OP KORTE EN LANGE TERMIJN

In het concept-beheerplan van het Natura 2000-gebied Holtingerveld (werkdokument, Provincie Drenthe, 2009) worden de voor dit gebied geldende instandhoudingsdoelen en kernopgaven uitgewerkt. Onderdeel hiervan is de allocatie van de uitbreidingsdoelen en het opstellen van maatregelenpakketten teneinde de behouds- en/of uitbreidingsdoelen te behalen. Dit wordt in eerste instantie voor de eerste planperiode (6 jaar) uitgewerkt. Voor sommige doelen wordt aangegeven wat op langere termijn wordt voorgestaan. Deze uitwerking maakt onderdeel uit van het toetsingskader van het beheerplan en zal worden overgenomen in deze toetsing teneinde te kunnen beoordelen of de geplande ingrepen en activiteiten rondom de Poort Holtingerveld hiermee strijdig zijn.

Habitattypen

In onderstaande figuur is aangegeven welke maatregelen op korte (tussen nu en zes jaar) en lange termijn in het Natura 2000-gebied Holtingerveld beoogd worden. Hieruit blijkt dat deze op en rond de Havelterberg vooral gericht zijn op de uitbreidingsdoelstelling van het habitatype Heischrale graslanden. Op korte termijn wordt uitbreiding van dit habitatype bovenop de Havelterberg voorgestaan in de zone waar het keileem dagzoomt. Op langere termijn wordt aankoop en inrichting van de percelen ten oosten van de Toegangspoort beoogd. Hier zullen watervoerende sloten worden gedempt en zal het beheer gericht zijn op de realisatie van heischrale vegetaties, ter versterking van de aanwezige heischrale vegetaties op de grote startbaan.

Figuur 5. Uitwerking doelen en maatregelen op korte en lang termijn op en rond de Havelterberg. Voor een verklaring van de gebruikte kleuren zie figuur 4. Bron: concept beheerplan (Provincie Drenthe, 2009).

Soorten

Kamsalamander

Uit recente gegevens is gebleken dat de populatie omvangrijker is dan werd aangenomen ten tijde van het aanwijzingsbesluit. De indruk bestaat dat het met de populatie in Holtingerveld niet slecht gaat. Op diverse plaatsen zullen poelen worden geschoond en enkele nieuwe poelen worden aangelegd. Ook het beperken van het gemotoriseerd verkeer zal de populatie ten goede komen. Van belang is verder dat voor alle terreinwerkzaamheden binnen het Natura

2000-gebied de gedragscode Natuurbeheer inzake de Flora- en faunawet in acht wordt genomen. Op grond van deze maatregelen ligt het in de verwachting dat de populatie zich verder zal uitbreiden. Er zijn geen exacte gegevens over de huidige aantallen bekend (Provincie Drenthe, 2009). Specifieke maatregelen ten behoeve van de overwinteringslocaties van de kamsalamander worden in het beheerplan niet vermeld of uitgewerkt.

Tapuit

Het is onzeker of de Tapuit zich in het gebied kan handhaven. De komende beheerplanperiode zal een aantal maatregelen worden genomen die in ieder geval de meest beïnvloedbare randvoorwaarden zullen verbeteren. Deze maatregelen zijn: het verbeteren en uitbreiden van het biotoop door intensiveren van de begrazing, kappen van bos, aangevuld met plaatselijk maaien en plaggen. Daarnaast wordt de recreatieve druk in het leefgebied van Tapuit verminderd. Het gemotoriseerd verkeer en het parkeren langs de Hunebedweg en andere zandpaden zullen worden geweerd. Daarnaast zal het aantal zandpaden in het leefgebied van de Tapuit worden verminderd. Deze maatregelen zullen de recreatieve druk in belangrijke mate verminderen. Het streven is er op gericht om in de beheerplanperiode weer vier broedparen in Holtingerveld te hebben. In een volgende beheerplanperiode kunnen desgewenst nadere maatregelen worden overwogen (Provincie Drenthe, 2009).

4.3 CONCLUSIES MET BETREKKING TOT HET TOETSINGSKADER

Uit bovenstaande blijkt dat er geen beschermde natuurwaarden voorkomen binnen het in figuur 3 weergegeven plangebied. In het plangebied wordt evenmin de ontwikkeling van habitattypen of leefgebied van soorten voorgestaan. In deze toetsing zal dan ook in hoofdzaak de externe werking van de geplande ingrepen en activiteiten op krachtens de Natuurbeschermingswet beschermde waarden worden beoordeeld.

5 ANALYSE VAN TE VERWACHTEN EFFECTEN

5.1 TE VERWACHTEN EFFECTEN

De gecombineerde effecten van alle ingrepen en activiteiten en een toename van de recreatiedruk zijn terug te leiden naar zeven mogelijke negatieve invloeden op het plangebied, dit zijn:

- Oppervlakteverlies
- Geluidsverstoring (door mensen)
- Verstoring door licht
- Verdroging
- Verstoring door mensen
- Mechanische effecten (betreding)
- Effecten op uitwerking instandhoudingsdoelen vanuit beheerplan.

Hieronder wordt per mogelijk negatief effect op het plangebied besproken wat de invloed is op de habitattypen en soorten.

Oppervlakteverlies

Het realiseren van gebouwen en verharding *binnen* de Natura 2000-begrenzing leidt in principe tot een afname van het oppervlakte aan (potentieel) geschikt gebied voor de realisatie van natuurwaarden.

Geluidsverstoring

In het plangebied kan een toename van het geluid worden verwacht door de voorgenomen activiteiten. Deze toename wordt veroorzaakt door de aanleg van nieuwe recreatieve voorzieningen rond het dagrecreatief centrum en daar te houden evenementen. Deze geluidstoename zal met betrekking tot de bouwactiviteiten van tijdelijke aard zijn. De toename van de verstoring door geluid heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten ervan en dus op de kwaliteit van het habitatype. Daarnaast zal een toename van het aantal recreanten voor een toename van de geluidsverstoring zorgen. Deze verstoring zal nader besproken worden onder het kopje 'verstoring door mensen'.

Lichtverstoring

Verstoring door licht vindt alleen plaats binnen het terrein van de Toegangspoort. De uitstraling naar het buitengebied zal minimaal zijn. Alleen diersoorten zijn gevoelig voor lichtverstoring.

Verdroging

Verdroging kan optreden wanneer vanuit het terrein van de Toegangspoort water wordt onttrokken aan het omringende terrein en de hier aanwezige natuurwaarden (habitattypen) hier gevoelig voor zijn.

Verstoring door mensen

Door de geplande ingrepen en activiteiten wordt een toename van het aantal bezoekers verwacht in het gebied waarbinnen de Toegangspoort en de hunebedden vallen, ten opzichte van de huidige situatie. De bezoekersaantallen zullen stijgen van jaarlijks ongeveer 360.000 bezoekers tot 540.000 bezoekers in 2020. Verstoring door mensen kan negatieve gevolgen hebben op diersoorten, met name tijdens het broed- of voortplantingsseizoen. De toename

van de verstoring door mensen heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten ervan en dus op de kwaliteit van het habitatype

Mechanische effecten (betreding)

Door mechanische activiteiten kunnen negatieve effecten op soorten en habitats optreden. Een van de mogelijke mechanische effecten die kunnen optreden is bodemverdichting door betreding. Hier zijn alleen habitattypen en plantensoorten gevoelig voor. Bodemverdichting kan leiden tot verandering van de soortsaanstelling binnen een habitatype of het verdwijnen van een doelsoort. Dat laatste is in het plangebied niet aan de orde.

Door een toename van de recreatiedruk zal de mate van betreding van habitattypen die naast bestaande paden liggen, mogelijk toenemen. Betreding treedt op als mensen van paden afwijken. Volgens de effectenindicator op de website van het ministerie van LNV (zie tabel 6) zijn alle habitattypen die in het plangebied voorkomen gevoelig voor het optreden van mechanische effecten, in dit geval betreding. In het plangebied zullen naar verwachting echter naar verhouding vooral vochtige vegetaties en vegetaties met veel zeldzame soorten negatieve effecten kunnen ondervinden van betreding. Dit zijn de habitattypen 4030 Vochtige heiden en 6230 Heischrale graslanden.

Effecten op uitwerking instandhoudingsdoelen

In het Natura 2000-beheerplan voor Holtingerveld worden de instandhoudingsdoelen uitgewerkt. Onderdeel hiervan is de allocatie van de uitbreidingsdoelen en het opstellen van maatregelenpakketten teneinde de behouds- en/of uitbreidingsdoelen te behalen. Dit wordt in eerste instantie voor de eerste planperiode (6 jaar) uitgewerkt. Voor sommige doelen wordt aangegeven wat op langere termijn wordt voorgestaan. Het is van belang dat niet in het beheerplan getoetste activiteiten (zoals het bestemmingsplan Poort Holtingerveld) geen negatief effect op deze uitwerking hebben.

5.2 GEVOELIGHEID VOOR TE VERWACHTEN EFFECTEN

De gevoeligheid van habitattypen en soorten voor de mogelijke effecten van de werkzaamheden staat weergegeven in tabel 7. In deze tabel is weergegeven welke aspecten specifiek gevoelig (kunnen) zijn. Deze informatie is indicatief, want theoretisch en generiek. Voor daadwerkelijke informatie over schadelijke effecten en de significantie hiervan is maatwerk vereist. In hoofdstuk 5 wordt geanalyseerd in hoeverre de verwachte effecten (in tabel 6 aangegeven met rode en oranje kleuraanduiding) ook daadwerkelijk zullen optreden.

Habitatype	1	8	13	14	16	17
Stuifzandheiden met struikhei	■	■	☒	☒	■	■
Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	■	■	☒	☒	■	■
Zandverstuivingen	■	■	☒	☒	■	■
Zure vennen	■	■	☒	☒	■	■
Vochtige heiden	■	■	☒	☒	■	■
Droge heiden	■	■	☒	☒	■	■
*Heischrale graslanden	■	■	☒	☒	■	■
*Actieve hoogvenen	■	■	☒	☒	■	■
Pioniervegetaties met snavelbiezen	■	■	☒	☒	■	■
Oude eikenbossen	■	■	☒	☒	■	■
Soort						
Kamsalamander	■	■	...	...	...	■
Tapuit (broedvogel)	■	■	■	■	■	...

■ zeer gevoelig

■ gevoelig

■ niet gevoelig

☒ n.v.t.

... onbekend

1 = oppervlakteverlies

8 = verdroging

13 = geluid

14 = licht

16 = optische verstoring

17 = mechanische effecten

Tabel 7. Overzicht van de gevoeligheid van habitattypen en soorten voor effecten die mogelijk worden veroorzaakt door de voorgenomen activiteiten (bron: effectenindicator op www.minlnv.nl).

6 EFFECTEN OP HABITATTYPEN EN SOORTEN

6.1 HABITATTYPEN

6.1.1 OPPERVLAKEVERLIES

Uit de vergelijking van figuur 3 en figuur 4 volgt dat de realisatie van de Toegangspoort niet leidt tot directe afname van de oppervlakte van de habitattypen, aangezien zich in het plangebied geen habitattypen bevinden. Een deel van het terrein van de Toegangspoort dat binnen de Natura 2000-begrenzing valt zal op een natuurvriendelijke manier wordt ingericht, waarbij onder meer de ontwikkeling van heischrale vegetaties wordt voorgestaan. Deze ontwikkeling kan gezien worden als een uitbreiding van het habitatype Heischrale graslanden en is een positief effect (zie ook §6.1.6).

De realisatie kan, als gevolg van de aanleg van de schaapskooi (incl. dienstwoning) en het familiep pad leiden tot de afname van de oppervlakte aan *potentiële* habitattypen in dat deel van de Toegangspoort dat binnen de Natura 2000-begrenzing valt. Omdat dit deel van het Natura 2000-gebied niet bijdraagt aan het behalen van de instandhoudingsdoelen en habitattypen in dit deel ook niet worden beoogd (zie figuur 5), zijn negatieve effecten als gevolg van oppervlakteverlies hier echter niet aan de orde.

6.1.2 GELUIDS- EN LICHTVERSTORING

Omdat habitattypen ongevoelig zijn voor verstoring door geluid en licht, is er geen sprake van negatieve effecten als gevolg van de inrichting en het gebruik van de Toegangspoort en de verwachte toename van de recreatiedruk. Er kunnen mogelijk wel negatieve effecten optreden op typische diersoorten van habitattypen. In het concept Natura 2000-beheerplan wordt de kwaliteit van habitattypen bepaald aan de hand van de aanwezig (a)biotische kenmerken inclusief de aanwezigheid van typische soorten. De kwaliteit van de habitattypen in de omgeving van het plangebied is weergegeven in figuur 6. Hieruit blijkt dat er niet van elk vlak voldoende gegevens beschikbaar zijn om de kwaliteit ervan te bepalen. In de directe omgeving van het plangebied zijn alleen voor enkele vlakken met Heischrale graslanden en Droge heiden voldoende gegevens bekend om tot een kwaliteitsindicatie te komen. Typische soorten voor Heischrale graslanden bestaan in hoofdzaak uit vaatplanten, aangevuld met twee dagvlindersoorten en de Veldkrekel. Deze zijn alle niet gevoelig voor licht en geluid. Typische soorten van Droge heiden betreffen vaatplanten, mossen, reptielen (onder andere Levendbarende hagedis) en enkele vogelsoorten. Deze laatste groep is wel gevoelig voor licht en geluid, maar de afstand van het habitatype Droge heide op de noordhelling van de Havelterberg tot aan het plangebied is te groot om tot een negatief effect te leiden.

Voor de overige habitattypen zijn geen gegevens over kwaliteit en/of het voorkomen van typische soorten beschikbaar, en dus zijn eventuele effecten hierop nu niet toetsbaar.

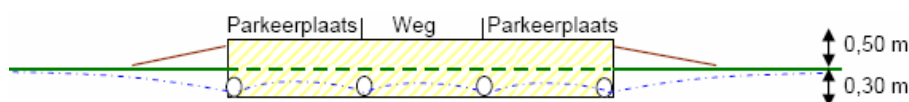
Figuur 6. Kwaliteit van de habitattypen op basis van (a)biotische kenmerken, incl. aanwezigheid typische soorten. Voor een verklaring van de gebruikte kleuren zie figuur 4. Ontleend aan concept beheerplan, Provincie Drenthe (2009). Waar arceering ontbreekt zijn geen of onvoldoende gegevens beschikbaar om de kwaliteit vast te stellen.

6.1.3 VERDROGING

Effecten als gevolg van verdroging kunnen optreden na het aanbrengen van drainage in het perceel waar de schaapskooi gepland is en op de toekomstige parkeerplaats ten zuiden van de Toegangspoort. Het doel van de drainage is om de draagkracht van het terrein te vergroten. De drainage zal oppervlakkig zijn teneinde hydrologische effecten te beperken (Leeraar, 2009).

De drainage van het perceel van de schaapskooi zal tien meter ten zuiden van de Havelterberg eindigen. De ontwatering zal daardoor niet reiken tot aan de zuidrand van de Havelterberg en de daar aanwezige habitattypen. Overigens is er op de zuidflank van de Havelterberg geen sprake van een knelpunt op het gebied van verdroging als gevolg van afstromend grondwater. Langs het zandpad dat de Havelterberg scheidt van het plangebied bevindt zich een ondiepe greppel die vooralsnog niet wordt gedempt (Provincie Drenthe, 2009).

Ook de drainage van de parkeerplaats zal een oppervlakkig karakter hebben. De gemiddelde maaiveldhoogte van het terrein bedraagt 8,80 m + NAP. Ter plaatse van de parkeerplaats wordt de aanwezige grond tot een diepte van 8,00 m + NAP of tot het keileem ontgraven. Na het aanbrengen van het drainagesysteem wordt 0,80 m goed drainerend zand aangebracht en afgevlakt tot de oorspronkelijke maaiveldhoogte. Hierdoor wordt alleen de parkeerplaats snel ontwaterd en wordt de bodem van de omringende percelen (die een veel hogere weerstand heeft) vrijwel niet ontwaterd. De ontwatering is schematisch weergegeven in onderstaande figuur, waarbij de groene lijn het grondwaterpeil weergeeft.

Figuur 7. Schets drainage parkeerplaats (Leeraar, 2009).

De drainage van de parkeerplaats zal zodanig ingericht worden dat een ontwaterende effect op de naastgelegen Grote startbaan niet aan de orde is. Deze eis zal in de aanlegvergunning ten behoeve van deze ingreep vastgelegd worden. Om dit te bewerkstelligen zal de drainage van oost (kop) naar west (uitwateringspunt) worden aangebracht. Hierbij zullen de drains in hoofdzaak het aan weerszijden van de buis gelegen gebied ontwateren en in beduidend mindere mate het gebied achter de kop van de drainbuis. Bovendien zal de kop van de drainbuis zich op 10 meter afstand van de oostrand van de parkeerplaats bevinden. Door deze constructie zal er geen sprake zijn van enige ontwatering van de Grote startbaan. Significant negatieve effecten op habitattypen als gevolg van ontwatering en/of verdroging als gevolg van de aanleg van drainage op het terrein van de Toegangspoort en de parkeerplaats zijn niet aan de orde.

6.1.4 VERSTORING DOOR MENSEN

De toename van de verstoring door mensen door de verwachte toename van de recreatiedruk heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten. In het concept Natura 2000-beheerplan wordt de kwaliteit van habitattypen bepaald aan de hand van de aanwezig (a)biotische kenmerken inclusief de aanwezigheid van typische soorten. De kwaliteit van de habitattypen in de omgeving van het plangebied is weergegeven in figuur 6. Hieruit blijkt dat er niet van elk vlak voldoende gegevens beschikbaar zijn om de kwaliteit ervan te bepalen. In de directe omgeving van het plangebied zijn alleen voor Heischrale graslanden en Droge heiden voldoende gegevens bekend om tot een kwaliteitsindicatie te komen. Typische soorten voor Heischrale graslanden bestaan in hoofdzaak uit vaatplanten, aangevuld met twee dagvlindersoorten en de Veldkrekel. Deze zijn alle niet gevoelig voor verstoring door mensen, temeer omdat mensen in het gebied geacht worden op de paden te blijven en kwetsbare gebiedsdelen afgeschermd gaan worden. Typische soorten

van Droge heiden betreffen vaatplanten, mossen, reptielen (onder andere Levendbarende hagedis) en enkele vogelsoorten (onder andere Boomleeuwerik en Roodborsttapuit). Deze laatste twee groepen zijn in meerdere of mindere mate gevoelig voor verstoring door mensen. Voor de Levendbarende hagedis zijn en blijven er buiten de paden voldoende zon- en dekkingsmogelijkheden. Verstoring als gevolg van de toename van het aantal bezoekers op bestaande paden hoeft daarom niet te leiden tot lagere aantallen in het gebied. Voor broedvogels heeft het gebied met Droge heide op de noordhelling van de Havelterberg een zeer beperkte waarde vanwege de huidige recreatiedruk. Desondanks wordt dit gebiedsdeel in figuur 6 als 'goed ontwikkeld' beschouwd. Hieruit valt af te leiden dat de kwaliteit van het habitatype Droge heide op de Havelterberg niet alleen samenhangt met de aan- of afwezigheid van vogelsoorten maar eerder wordt ingegeven door de floristische waarde en de kwaliteit van de Struikhei. Toename van het bezoekersaantal op bestaande paden zal geen verdere afbreuk doen aan deze kwaliteitsaspecten.

Voor de overige habitattypen zijn geen gegevens over kwaliteit en/of het voorkomen van typische soorten beschikbaar, en dus zijn eventuele effecten hierop nu niet toetsbaar.

6.1.5 MECHANISCHE EFFECTEN

De verwachte toename van het aantal recreanten in het gebied kan langs de bestaande paden leiden tot een toename van mate van betreding van habitattypen. Dit geldt niet voor de paden op de noordhelling van de Havelterberg, omdat hier omheiningen zijn geplaatst.

Over het algemeen kan gesteld worden dat betreding negatieve effecten heeft op habitattypen. Betreding kan leiden tot bodemverdichting, waardoor veranderingen in de soortensamenstelling kunnen optreden. Betreding kan de kwaliteit van habitattypen aantasten omdat het de soortensamenstelling van habitattypen kan veranderen. Naar verwachting zijn vochtige vegetaties (habitatype 4010 Vochtige heiden) en vegetaties met zeldzame soorten (habitatype 6230 Heischrale graslanden) naar verhouding gevoeliger voor betreding; de negatieve effecten van betreding van deze habitattypen zullen naar verhouding groter zijn.

In dit plan zijn geen nieuwe paden voorzien. Themaroutes zullen de kwetsbare delen van het natuurgebied mijden. De toename van het aantal bezoekers zal gedragen worden door de bestaande paden in het terrein tussen de hunebedden en de Toegangspoort. Hierbij is het nadrukkelijk de bedoeling dat betreding van hiervoor kwetsbare vegetaties achterwege blijft. Het publiek zal door middel van borden gewezen worden op de aanwezigheid van de kwetsbare vegetaties en de gevaren van betreding. Van bezoekers mag verwacht worden dat zij zich hieraan houden en dat negatieve effecten hierdoor uitblijven. Om excessen te voorkomen zullen, in overleg met de terreinbeherende organisatie (Staatsbosbeheer), langs delen van bestaande paden afschermende maatregelen genomen worden zodat betreding buiten de paden moeilijker wordt gemaakt. Dit zal specifiek op die locaties zijn waar kwetsbare vegetaties aan paden grenzen. Daarnaast zal er gemonitord worden of deze aanpassingen voldoen of dat nadere ingrepen nodig zijn.

Omdat er geen uitbreiding van het padennetwerk binnen het areaal van habitattypen plaatsvindt en betreding van vegetaties buiten de paden niet wordt toegestaan en op kwetsbare locaties wordt tegengegaan door middel van afschermende maatregelen, kan gesteld worden dat negatieve effecten op habitattypen als gevolg van betreding niet aan de orde zijn.

6.1.6 EFFECTEN OP UITWERKING INSTANDHOUDINGSDOELEN

In figuur 5 is weergegeven waar krachtens het Natura 2000-beheerplan op korte en langere termijn maatregelen gepland zijn teneinde de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied te behalen. Hieruit blijkt dat er geen maatregelen binnen het plangebied beoogd worden.

Direct ten oosten van het plangebied is op langere termijn (>6 jaar) een uitbreiding van het habitatype Heischrale graslanden gewenst, mede ter versterking van de bestaande heischrale vegetaties op de Grote startbaan. Hiertoe zullen in eerste instantie vooral hydrologische maatregelen getroffen worden, in de vorm van het dempen en/of afsluiten van sloten, om de waterstand in dit gebied, en daarmee ook op de Grote startbaan, te verhogen. Dit gebied grenst aan dat deel van het plangebied waar een natuurlijke inrichting met onder andere

heischrale vegetaties gepland is. Deze inrichting is niet strijdig met de ingrepen die in het beheerplan zijn voorzien maar sluit hier juist op aan en kan de in het beheerplan gewenste uitbreiding van heischrale vegetaties zelfs versterken. Zo kan de ontwikkeling van heischrale vegetaties op het terrein van de Toegangspoort (zowel binnen als buiten de Natura 2000-begrenzing) bijdragen aan een betere zaadverspreiding tussen de Havelterberg en het uitbreidingsgebied. De oppervlakkige drainage van het parkeerterrein in het verlengde van de Grote startbaan zal een zodanig klein effect sorteren dat het de potenties van hydrologisch herstel niet in de weg zal staan.

Negatieve effecten op de in het beheerplan beoogde uitwerking van doelen en maatregelen zijn dan ook niet aan de orde.

6.2 SOORTEN

6.2.1 OPPERVLAKTEVERLIES

De ingrepen ten behoeve van de inrichting van de Toegangspoort vinden plaats op grote afstand (900 meter vanaf de noordrand van het projectgebied) van het leefgebied van de Tapuit. De aanleg van het familiepad vindt op korte afstand van bekende verblijfplaatsen van de Kamsalamander. Er wordt bij de aanleg echter van bestaande paden gebruik gemaakt, zodat er geen leefgebied (voortplanting- en overwinteringslocaties) verloren gaat. De geplande aanleg van poelen kan leiden tot meer vestigingsmogelijkheden en daardoor een betere draagkracht van de populatie Kamsalamanders in het Natura 2000-gebied.

6.2.2 GELUIDSVERSTORING

Tijdens de inrichting van de Toegangspoort zal er niet worden geheid zodat effecten als gevolg van bouwactiviteiten niet aan de orde zijn. Evenementen op het terrein van de Toegangspoort zullen een kleinschalig karakter hebben zonder forse uitstraling van geluid naar de omgeving. Tijdens evenementen wordt in het bestemmingsplan voorgeschreven dat het *maximale* geluidsniveau op geluidsgevoelige gebouwen ten hoogste 70 dB(A) mag bedragen (zie tabel 4). De dichtstbijzijnde bebouwing waar deze maximale belasting voor zal gelden bevindt zich op circa 300 meter ten zuiden van de centrale ruimte van de Toegangspoort.

De dichtstbijzijnde voortplantingslocaties van Kamsalamanders bevinden zich eveneens op circa 300 meter afstand. De soort mag echter als ongevoelig voor de op deze afstand optredende geluidsverstoring worden beschouwd. De broedgebieden van de Tapuit bevinden zich op beduidend grotere afstand tot de locaties in de Toegangspoort waar evenementen gehouden zullen worden, namelijk op circa 1000 meter van de schaapskooi en circa 1200 meter van de centrale ruimte. Dit broedgebied is gescheiden van de Toegangspoort door de hoger gelegen stuwwal van de Havelterberg en bos. Geluidsniveaus zullen door deze afstand en de tussenliggende elementen afgenomen zijn. Geluid als gevolg van evenementen kan ter plekke van de broedgebieden van de Tapuit echter nog hoorbaar zijn, maar gaat niet gepaard met visuele dreiging. Bovendien zal de invulling van de evenementen zodanig zijn dat er geen sprake is van piekgeluiden maar van een relatief gelijkmatig geluidsniveau, waar geen visuele dreiging vanuit gaat. Vogels zijn veel gevoeliger voor (plotselinge) piekgeluiden dan voor een gelijkmatig geluidsniveau.

Vanwege

- de kleinschaligheid van de te houden evenementen
- de ongevoeligheid van de Kamsalamander voor geluid
- de afstand van het broedgebied van de Tapuit tot de schaapskooi en de centrale ruimte van de Toegangspoort
- de aanwezigheid van tussenliggende elementen
- de gelijkmatigheid van het geluidsniveau en
- het ontbreken van met geluid gepaard gaande visuele dreiging

kan gesteld worden dat de effecten van geluid op soorten nihil zullen zijn. Negatieve effecten als gevolg van geluid op soorten zijn niet aan de orde.

6.2.3 VERSTORING DOOR LICHT

Verlichting wordt uitsluitend op het terrein van de Toegangspoort geplaatst en wordt bescheiden van opzet. Van uitstraling tot in het natuurgebied Havelterberg is geen sprake. Negatieve effecten op soorten als gevolg van verstoring door licht zijn dan ook niet aan de orde.

6.2.4 VERDROGING

De geplande drainage van het oostelijke deel van het perceel waar de schaapskooi zal worden gerealiseerd zal geen invloed hebben op de hydrologie van de Havelterberg en daarmee ook niet op het leefgebied van de Kamsalamander of de Tapuit. Negatieve effecten op soorten als gevolg van verdroging zijn dan ook niet aan de orde.

6.2.5 VERSTORING DOOR MENSEN EN MECHANISCHE EFFECTEN

Volgens de effectenindicator op de website van het ministerie van LNV is niet bekend in hoeverre de Kamsalamander gevoelig is voor verstoring door mensen. De soort is wel gevoelig voor mechanische effecten (betreding). Enkele poelen waar de Kamsalamander is vastgesteld bevinden zich dichtbij bestaande paden. Door de verwachte toename van het aantal recreanten, zullen meer mensen gebruik gaan maken van deze paden. Omdat poelen een bepaalde aantrekkingskracht op mensen hebben, zullen waarschijnlijk meer mensen geneigd zijn bij de poelen te gaan kijken en de oevers te betreden. Het is mogelijk dat dit resulteert in een toename van de hoeveelheid afval of takken die in de poelen belandt. In dat geval zal de toename van de recreatiedruk wel degelijk negatieve effecten kunnen hebben op de kwaliteit van het leefgebied van de Kamsalamander. Om poelen die zichtbaar zijn vanaf de wandelroutes zal een natuurlijke afscherming gerealiseerd worden teneinde betreding en eventuele vervuiling als gevolg van een toename van de recreatiedruk te voorkomen.

De Tapuit is volgens de effectenindicator gevoelig voor verstoring door mensen. Omdat er geen broedgevallen van de soort binnen het plangebied bekend zijn, zullen de effecten van verstoring door mensen op deze soort als gevolg van de inrichting en gebruik van de Toegangspoort niet aan de orde zijn. Na realisatie van de inrichting van de Toegangspoort is het de verwachting dat de druk op het huidige broedgebied van de Tapuit zal afnemen omdat de bezoekersaantallen meer evenwichtig gespreid zullen zijn binnen het gebied waar de hunebedden en de Toegangspoort in vallen, aangezien de Toegangspoort de hoofdtoegang tot de Havelterberg zal vormen en niet de Hunebeddenweg. Dit is een positieve ontwikkeling voor de Tapuit, omdat deze soort momenteel mogelijk teveel verstoring ondervindt van recreanten.

Op basis van bovenstaande kan gesteld worden dat negatieve effecten op soorten als gevolg van verstoring door mensen en betreding niet aan de orde zijn.

6.2.6 EFFECTEN OP UITWERKING INSTANDHOUDINGSDOELLEN

Uit figuur 5 blijkt dat er krachtens het Natura 2000-beheerplan in of rond het plangebied geen specifieke maatregelen ten behoeve van de Tapuit gepland zijn. De uitbreiding van het leefgebied van deze soort wordt op grote afstand van de Toegangspoort beoogd. Voor de Kamsalamander zullen op diverse plaatsen poelen worden geschoond en enkele nieuwe poelen worden aangelegd. Deze poelen worden in het beheerplan niet nader aangeduid. In het kader van het bestemmingsplan zullen enkele poelen op het terrein van de Toegangspoort gerealiseerd worden, waarvan twee binnen de Natura 2000-begrenzing. Poelen op de Havelterberg in de nabijheid van bestaande paden zullen op natuurlijke wijze worden afgeschermd voor recreanten. De inrichting en het latere gebruik van de Toegangspoort is dan ook in lijn met de in het beheerplan opgenomen maatregelen voor doelsoorten van het Natura 2000-gebied Holtingerveld.

6.2.7 CUMULATIEVE EFFECTEN

In het kader van het Integraal Plan (BügelHajema, 2008) zullen tijdens of voorafgaand aan de inrichting van de Toegangspoort specifieke maatregelen worden genomen om de rust in het gebied rond de hunebedden te versterken. Hiertoe zal de Hunebedweg worden afgesloten voor gemotoriseerd verkeer, zal er een aanlijngedod voor honden gaan gelden en zal het padennetwerk in het gebied ten noorden van de Hunebedweg licht worden geëxtensieerd. De afsluiting van de hunebeddenweg wordt ook in het Natura 2000-beheerplan benoemd. Het directe effect zal zijn dat het huidige broedgebied van de Tapuit minder verstoord worden door verkeer, recreanten en honden. Omdat de Kamsalamander momenteel mogelijk verstoring ondervindt van honden, zal het ook voor deze soort een gunstige ontwikkeling zijn omdat het aantal honden in het gebied rond de Havelterberg naar verwachting zal afnemen.

De inrichting en het latere gebruik van de Toegangspoort zal deze positieve ontwikkelingen versterken aangezien dit een verschuiving van het aantal bezoekers van de hunebedden naar het gebied ten zuiden van de Havelterberg zal bewerkstelligen. Bezoekers die de hunebedden niet direct met de auto kunnen bereiken wordt een volwaardig alternatief geboden.

Negatieve effecten na cumulatie zijn dan ook niet aan de orde. Veel eerder is het zo dat de in cumulatie beoordeelde ingrepen elkaar in positief opzicht versterken.

6.3 CONCLUSIE

Uit de toetsing blijkt dat de geplande ingrepen en activiteiten in en rond de Toegangspoort ten zuiden van de Havelterberg niet zullen leiden tot (significant) negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelen van habitattypen en soorten van het Natura 2000-gebied Holtingerveld. In cumulatie met de gepresenteerde ingrepen uit het Integraal Plan en het Natura 2000-beheerplan leidt het zelfs tot een versterking van de natuurwaarden op en rond de Havelterberg.

7 LITERATUUR

BügelHajema Adviseurs (2008); Integraal Plan natuurgebied Havelte-Oost. Visiedocument september 2008. In opdracht van provincie Drenthe.

BügelHajema Adviseurs (2009); Bezoekersaantallen Havelterberg. Notitie 15 mei 2009.

Gemeente Westerveld (2009); Bestemmingsplan Poort Holtingerveld. 24 februari 2010.

Leeraar, R. (2009); Hydrologisch onderzoek Havelterberg. Grontmij Nederland B.V. in opdracht van gemeente Westerveld.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (2008); Profielendocument. Ministerie van LNV, Den Haag

Projectgroep Havelterberg (2006); Havelterberg 2009. Integrale ontwikkeling van landschap en recreatie rondom de Havelterberg. Gemeente Westerveld, Havelte

Projectgroep Havelterberg (2009); Toegangspoort Oerlandschap Holtingerveld. Uitvoeringsplan Havelterberg 2009 (in concept). Gemeente Westerveld, Havelte

Provincie Drenthe (2009); Beheerplan Natura 2000-gebied Havelte-Oost. Conceptversie 30 juni 2009. I.s.m. BügelHajema Adviseurs en Tauw.

SOVON & CBS (2005); Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen

Van den Brink, H., Van Dijk, A., Van Os, B. & Venema, P. (1996); Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum & Comp B.V., Assen

Verder:

- www.minlnv.nl, 2010; *Onderwerpen; Gebiedsbescherming; Gebiedendatabase; Natura 2000-gebied Havelte-Oost*; ontwerp-aanwijzingsbesluit, *effectenindicator*
- Google Earth Pro
- Toerisme in Cijfers 2008, Toerdata Noord, Leeuwarden

Bijlage 1 Huidige en toekomstige bezoekersaantallen Toegangspoort e.o.

Huidige situatie

functie	gegevens op jaarbasis			gegevens op de drukste dagen		
	bezoekers	autogebruik	bezoekers met auto	bezoekers met auto	aant. parkerende auto's	aantal gepark. auto's drukste moment (35%)
theehuis	195500	47%	91885	875	350	123
hunebedden en omgeving	144500	47%	67915	1750	700	245
vlinderparadijs/insectarium	35000	80%	28000	80	32	11
overlap voorzieningen	15000					
totaal	360000		187800	2705	1082	379

Situatie 2020

functie	gegevens op jaarbasis			gegevens op de drukste dagen		
	bezoekers	autogebruik	bezoekers met auto	bezoekers met auto	aant. parkerende auto's	aantal gepark. auto's drukste moment(35%)
theehuis	195500	47%	91885	875	350	123
uitbreiding theehuis met 350m2 1)	20125	--	--	--	--	53
hotel theehuis 2)	3000	--	--	--	--	50
subtotaal theehuis met uitbreiding	218625		91885	875	350	226
hunebedden (voormalige bezoekers)	159375	47%	74906	1930	772	270
vlinderparadijs/insectarium	50000	80%	40000	114	46	16
infocentrum	85000	80%	68000	765	306	107
schaapskooi	30000	80%	24000	270	108	38
evenementen 3)	15000	80%	6000	1200	480	168
subtotaal Poort 4)	339375		212906	4279	1712	599
totaal	558000		304791	5154	2062	825
overlap samengevoegde voorzieningen	33000	80%	26400	297	119	42
totaal	525000		278391	4857	1943	783

1) het aantal extra parkeerplaatsen tgv de uitbreiding van het theehuis is gebaseerd op CROW-publicatie 182 (restaurant)

2) het aantal extra parkeerplaatsen tgv de komst van het hotel is gebaseerd op CROW-publicatie 182 (hotel)

3) er wordt vanuitgegaan dat de evenementen niet of deels samenvallen met de drukste dagen

4) waarvan 10 mindervaliden parkeerplaatsen aan de Hunebeddenweg

april 2010

Vormgeving:
Joop Striker, Assen

VERKENNING NATUURWETGEVING IN HET KADER VAN HET
MASTERPLAN HAVELTERBERG 2009.

©

Gebruik en overname van gegevens
alleen toegestaan met volledige bronvermelding:

Buro Bakker (2007);

Verkenning natuurwetgeving in het kader van het Masterplan Havelterberg 2009.
Buro Bakker adviesburo voor ecologie B.V. te Assen, in opdracht van gemeente Westerveld.

in opdracht van:

Gemeente Westerveld

Contactpersoon:

Mevr. P. Dekker

uitgevoerd door:

BURO BAKKER ADVIESBURO VOOR ECOLOGIE B.V.

Weiersloop 9 Postbus 10034 9400 CA Assen tel. 0592-313389 fax. 0592-314643 e-mail info@burobakker.nl

Projectleiding:

ing. J.R. Offereins

Veldwerk en rapportage:

Ing. R. Zwerver, drs. D.E. Heidinga

Tekenwerk en GIS:

Ing. H.A. Dijkhuizen

Inhoud

1	INLEIDING.....	1
1.1	AANLEIDING EN LEESWIJZER.....	1
1.2	NATUURBESCHERMINGSWET.....	2
1.2.1	Algemeen.....	2
1.2.2	Natura 2000 gebied Havelte-Oost.....	3
1.3	FLORA- EN FAUNAWET	3
1.4	DE VOGELRICHTLIJN	4
1.5	DE HABITATRICHTLIJN	4
2	GEBIEDSBESCHRIJVING	5
2.1	LIGGING NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST EN HAVELTERBERG	5
2.2	DOELEN NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST	6
2.2.1	Habitattypen.....	6
2.2.2	Soorten.....	9
2.2.3	Instandhoudingsdoelen	10
2.3	NATUURWAARDEN HAVELTERBERG	12
2.3.1	Terreinkarakteristiek plangebied.....	12
2.3.2	Voorkomen habitattypen	12
2.3.3	Voorkomen habitatrichtlijnsoorten.....	12
2.4	OVERIGE FLORA EN FAUNA.....	14
2.4.1	Flora en Vegetatie	14
2.4.2	Havelterberg.....	14
2.4.3	Fauna.....	15
3	DAGRECREATIEF CENTRUM EN HAVELTERBERG.....	18
3.1.1	Geplande activiteiten	18

3.1.2	Mogelijke invloeden op het habitatrichtlijngebied.....	20
3.1.3	Toetsing aan de concept instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000.....	23
3.1.4	Mogelijkheden voor mitigerende en compenserende maatregelen	25
3.1.5	Conclusie	25
3.1.6	Toetsing aan de Flora- en faunawet	27
4	ADVIES RECREATIEZONERING.....	30
4.1	INLEIDING	30
4.2	EFFECTEN RECREATIEDRUK OP NATUURWAARDEN HAVELTERBERG.....	30
4.2.1	Effecten van grotere drukte op bestaande paden	30
4.2.2	Verstoring door honden.....	31
4.3	MOGELIJKHEDEN OM EFFECTEN OP NATUURWAARDEN TE BEPERKEN	31
4.3.1	Habitattypen en doelsoorten	31
4.3.2	Overige flora en fauna.....	31
4.3.3	Maatregelen voor het beperken van de verstoring door honden	32
5	LITERATUUR.....	33

BIJLAGEN

Bijlage 1: Plangebied en voorkomende habitattypen

Bijlage 2: Voorkomen Tapuit (*Oenanthe oenanthe*) rond Havelterberg

Bijlage 3: Gevoeligheid voor betreding en voorkomen beschermde plantensoorten

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING EN LEESWIJZER

De gemeente Westerveld heeft een aantal terreinen aan de Van Helomaweg tussen het dorp Havelte en het natuurgebied Havelterberg in eigendom. Een deel van deze terreinen heeft een dagrecreatieve bestemming. Hierop zijn een dagrecreatief centrum (speelterrein) en de vlindertuin 'Papiliorama' gevestigd.

Havelterberg is onderdeel van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. De terreinen met een dagrecreatieve bestemming vallen volgens de meest recente begrenzingskaart gedeeltelijk binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied. Het dagrecreatief centrum met daarbij de vlindertuin valt volgens deze kaart niet meer binnen de begrenzing, maar de weilanden die hieraan grenzen wel.

Havelterberg is zeer aantrekkelijk voor recreanten. De meest belangrijke trekpleister wordt gevormd door de hunebedden, die zich ten noorden van de Havelterberg bevinden. Deze trekken veel bezoekers, waarbij het aantal van 5000 bezoekers per dag in weekenden geen uitzondering is. Jaarlijks bezoeken zo'n 190.000 mensen het gebied (Projectgroep Havelterberg, 2007). De verkeersstroom is in het gebied slecht geregeld. De hunebedden zijn met de auto bereikbaar, waardoor de auto's op drukke dagen tot aan de hunebedden geparkeerd staan. Ook aan de Van Helomaweg zelf staan ter hoogte van de hunebedden vaak veel auto's geparkeerd, waardoor verkeersonveilige situaties ontstaan.

De recreantenstroom is in de huidige situatie geconcentreerd in de omgeving van de hunebedden. Het dagrecreatief centrum en de vlindertuin trekken relatief weinig bezoekers. Er is echter ook gebleken, dat de meeste recreanten niet de Havelterberg over lopen, maar op de top weer omdraaien en richting de hunebedden en de achtergelegen terreinen lopen.

Naast de hunebedden zijn er in het gebied ook andere archeologische (grafheuvels) en historische bezienswaardigheden (o.a. startbaan en hangar uit Tweede Wereldoorlog) die nu nauwelijks bij het publiek bekend zijn.

Gemeente Westerveld wil Havelterberg als kwalitatief hoogwaardig natuurgericht dagrecreatiegebied ontwikkelen. De gemeente wil tevens de samenhang tussen het dagrecreatief centrum en Havelterberg verbeteren zodat recreanten het hele gebied gaan gebruiken in plaats van alleen het gedeelte rond de hunebedden.

De afgelopen jaren heeft zich een aantal initiatiefnemers gemeld met plannen om rond het dagrecreatief centrum nieuwe recreatieve en educatieve activiteiten te ontplooiën. Deze voorgenomen recreatieve activiteiten bestaan uit de volgende elementen:

- een natuur-educatief speelpark op het dagrecreatief centrum
- uitbreiding van de vlindertuin met een deels onder de grond gebouwd insectarium
- een schaapskooi voor een kudde van 300 Drentse heideschappen (verplaatsing van Uffelter schaapskudde)

Deze initiatieven zijn de aanleiding geweest voor de lancering van het project Havelterberg 2009. Doel van dit project is de omgeving van de Havelterberg voor zowel het landschap als het recreatieve aanbod een kwaliteitsimpuls te geven.

Naast bovenstaande recreatieve initiatieven worden ook rondom de Havelterberg ingrepen gepland om de samenhang tussen het dagrecreatief centrum en de hunebedden te verbeteren:

- ontsluiten delen van de Havelterberg voor recreanten door aanleg nieuwe paden
- gedeeltelijk kappen van bospartijen
- oplossen van de verkeersproblemen mogelijk door vergroting bestaande parkeergelegenheden en afsluiten verharde weg tussen hunebedden

Indien het Masterplan Havelterberg 2009 in de huidige vorm wordt uitgevoerd, wordt voor 2015 een toename van het aantal recreanten in het gebied verwacht. In 2015 zullen jaarlijks naar verwachting 50% meer recreanten het gebied bezoeken dan in de huidige situatie.

De geplande ingrepen zullen plaatsvinden binnen dan wel grenzend aan het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Dit houdt in dat nieuwe activiteiten getoetst dienen te worden aan de (concept) instandhoudingsdoelen die voor dit gebied zijn opgesteld, in eerste instantie door middel van een voortoets. Daarnaast is een toetsing aan de Flora- en faunawet noodzakelijk. Deze toetsing is uitgevoerd door middel van een quick scan. Ook is gevraagd advies aangaande recreatiezonering uit te brengen.

De verwachte toename van de recreatiedruk zal waarschijnlijk niet leiden tot een verergering van de bestaande parkeerproblemen, omdat de weg tussen de hunebedden zal worden afgesloten. Deze afsluiting draagt mogelijk ook bij aan een vermindering van het aantal honden in het gebied. Havelterberg blijkt een populair gebied te zijn voor mensen met honden. Verwacht wordt, dat als mensen door de afsluiting van de weg tussen de hunebedden verder moeten lopen omdat ze op de reguliere plekken moeten parkeren, ze minder snel naar het gebied zullen gaan om hun hond even uit te laten. Omdat er onvoldoende inzicht is in het precieze aantal honden in het gebied, zowel op dit moment als na de afsluiting van de weg tussen de hunebedden, en de omvang van het probleem dus onvoldoende duidelijk is, is dit onderwerp alleen behandeld in het onderdeel recreatiezonering (hoofdstuk 4).

In dit rapport wordt allereerst de onderzoeksopzet en de relevante wetgeving gepresenteerd (hoofdstuk 1). In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van de Natura 2000 doelen die gelden voor het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. In dit hoofdstuk worden ook de mogelijkheden voor het voorkomen van kwalificerende en relevante habitattypen en soorten en overige flora en fauna besproken. De uitkomsten van het veldonderzoek en de gevolgen van de geplande ingrepen worden in hoofdstuk 3 aan de Natuurbeschermingswet en de Flora- en faunawet getoetst en er wordt ingegaan op de toelaatbaarheid van de geplande ingrepen en op de mogelijkheden voor compenserende en mitigerende maatregelen. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de mogelijkheden voor recreatiezonering.

1.2 NATUURBESCHERMINGSWET

1.2.1 ALGEMEEN

De Natuurbeschermingswet moet de bescherming van natuurgebieden volgens de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn in nationale wetgeving vastleggen, maar deed dit onvoldoende. Al snel bleek bijvoorbeeld dat de omzetting van Europese regelgeving in deze wet onvoldoende was. In 2001 is daarom een wetsvoorstel tot wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 aangeboden aan de Tweede Kamer. Per 1 oktober 2005 is de wet in werking getreden. De vernieuwde Natuurbeschermingswet 1998 richt zich alleen op de gebiedsbescherming. De verplichtingen voor soortbescherming zijn overgenomen door de Flora- en faunawet (zie paragraaf 1.3).

Nu de aangepaste Natuurbeschermingswet 1998 in werking is getreden, verdwijnen de Vogel- en Habitatrichtlijn naar de achtergrond. De bescherming van de richtlijngebieden wordt direct geregeld door de Natuurbeschermingswet. De bescherming van Natura 2000 gebieden (het totale netwerk aan richtlijngebieden in Europa) volgens de Natuurbeschermingswet 1998 is vergelijkbaar met de bescherming volgens artikel 6 van de Habitatrichtlijn, die in de periode voor 1 oktober 2005 in Nederland is toegepast. Habitatrichtlijngebieden die zijn aangemeld in Brussel maar nog niet op de definitieve Europese lijst zijn geplaatst, krijgen ook een zekere bescherming. Nederland dient zich te onthouden van activiteiten, die het definitief aanwijzen van de Habitatrichtlijngebieden ernstig in gevaar kunnen brengen. Habitatrichtlijngebieden die definitief zijn geplaatst op de Europese lijst, maar nog niet zijn aangewezen moeten eveneens volgens artikel 6 worden beschermd (Ministerie van LNV).

In Nederland wordt een vergunningenstelsel toegepast. Hierdoor is in ons land een zorgvuldige afweging rond projecten die gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000 gewaarborgd. Deze vergunningen worden verleend door de provincies. Daarnaast zal Nederland in de

komende jaren voor alle gebieden die samen Natura 2000 vormen, beheerplannen opstellen. Hiermee wordt duidelijk welke activiteiten wel en niet mogelijk zijn in en om die gebieden. Een dergelijk beheerplan is voor Havelte-Oost nog niet opgesteld.

1.2.2 NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST

Zoals in de vorige paragraaf is omschreven bestaan Natura 2000 gebieden uit Habitat- en of Vogelrichtlijngebieden. Havelte-Oost is aangemeld in het kader van de Habitatrichtlijn. Een formele aanwijzing als Natura 2000 gebied moet nog plaatsvinden. Momenteel liggen de ontwerp-aanwijzingsbesluiten van een deel van de Natura 2000 gebieden, waaronder Natura 2000 gebied Havelte-Oost, ter inzage; formele aanwijzing zal dan ook nog enige tijd op zich laten wachten. Hierbij zal de definitieve begrenzing van het gebied vastgelegd worden.

Het onderzoeksgebied valt voor het overgrote deel binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Dit houdt in dat wanneer een project of andere activiteit niet verband houdt met of noodzakelijk is voor het beheer van de natuurwaarden, bekeken dient te worden of dit negatieve gevolgen kan hebben voor de waarden die in de (concept) instandhoudingsdoelstellingen van het gebied genoemd zijn. Deze instandhoudingsdoelstellingen worden in hoofdstuk 2 behandeld.

Wanneer er sprake is van significant negatieve gevolgen ten aanzien van de instandhoudingsdoelstellingen dient onderzocht te worden of er alternatieven zijn die niet significant negatieve gevolgen hebben (Europese Commissie, 2000). Hierbij geldt het voorzorgsprincipe: als op grond van objectieve gegevens, verzameld in een voortoets, niet kan worden uitgesloten dat een project significante gevolgen heeft voor een natuurgebied dient er een passende beoordeling te worden gemaakt. Het bevoegd gezag (de Provincie) mag slechts toestemming geven als het de zekerheid heeft gekregen dat het plan of project de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet aantast. Dit is het geval wanneer er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen zijn. Bij onduidelijkheden mag uit voorzorg het project of de activiteit niet plaatsvinden.

1.3 FLORA- EN FAUNAWET

Door de inwerkingtreding van de Flora- en faunawet (2002) is een groot aantal planten- en diersoorten beschermd. Voor het realiseren van de geplande maatregelen zijn de volgende wetsartikelen relevant:

Artikel 2 legt een zorgplicht op. Dat houdt in dat ingrepen zodanig worden uitgevoerd dat de beïnvloeding van alle in het wild voorkomende planten en dieren minimaal is.

Artikel 8 verbiedt het plukken, verzamelen, afsnijden, uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats verwijderen van beschermde inheemse planten.

Artikel 9 verbiedt het doden, verwonden, vangen, bemachtigen of met het oog daarop opsporen van beschermde inheemse dieren.

Artikel 10 verbiedt het verontrusten van beschermde dieren.

Artikel 11 verbiedt het beschadigen, vernielen, uithalen, wegnemen of verstoren van nesten of holen van beschermde inheemse dieren.

Artikel 75 biedt de mogelijkheid ontheffing aan te vragen van de verbodsbepalingen. Tevens wordt voorzien in de mogelijkheid via een algemene maatregel van bestuur vrijstellingen te verlenen.

Een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) omtrent artikel 75 is gepubliceerd in het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 501 op 19 oktober 2004 en is op 23 februari 2005 van kracht geworden. Dit houdt in dat de Flora- en faunawet meer mogelijkheden biedt voor het verkrijgen van vrijstellingen, mits aan voorwaarden wordt voldaan. In de nieuwe opzet van de Flora- en faunawet zijn beschermde soorten onderverdeeld in drie tabellen, elk met hun eigen beschermingsregime, en worden vogels apart behandeld. De volgende drie beschermingsregimes worden onderscheiden:

Categorie 1: Hieronder vallen de zogenaamde tabel 1-soorten. Dit betreft een aantal beschermde, maar algemene soorten in Nederland, waarvan de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Voor deze soorten geldt op voorhand een vrijstelling, mits bij ingrepen sprake is van een bestendig beheer en onderhoud of bestendig gebruik of ruimtelijke ontwikkelingen. Als hier niet aan voldaan is, moet er een ontheffingsaanvraag worden gedaan, waarbij getoetst wordt volgens het criterium 'doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort' (de zgn. lichte toets).

Categorie 2: Hieronder vallen de zgn. tabel 2-soorten: beschermde soorten waarvoor niet op voorhand vrijstelling wordt verleend, maar waarvoor eerst een gedragscode moet worden opgesteld. Deze gedragscode wordt door de sector of de ondernemer opgesteld, en door de minister van LNV getoetst. Totdat deze gedragscode is goedgekeurd zal voor soorten uit deze categorie ontheffing aangevraagd moeten worden.

Categorie 3: Hieronder vallen de zgn. tabel 3-soorten. Dit zijn soorten die vermeld zijn in bijlage 1 van bovengenoemde AMvB, alsmede soorten die voorkomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en die daardoor een strikte bescherming genieten. Een ontheffingsaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan drie criteria: 1) er is sprake van een in of bij de wet genoemd belang, 2) er is geen alternatief, 3) doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort. Aan alle drie de criteria moet worden voldaan. Deze vormen gezamenlijk de zgn. uitgebreide toets.

Vogels: Vogels zijn niet in één van deze tabellen opgenomen en worden in de nieuwe opzet van de Flora- en faunawet apart behandeld. Alle vogels zijn gelijk beschermd. Werkzaamheden of gebruik van ruimte waarbij vogels worden gedood of verontrust, of waardoor hun nesten of vaste rust- of verblijfplaatsen worden verstoord, zijn verboden. Een vrijstelling hiervoor is mogelijk als een gedragscode wordt toegepast. In de praktijk betekent dit dat met name het broedseizoen ontzien dient te worden aangezien juist in deze periode sprake zal zijn van verontrusting, doden of verstoren van nesten of vaste rust- of verblijfplaatsen. Als de werkzaamheden buiten het broedseizoen plaatsvinden zal in het algemeen niet snel een ontheffing nodig zijn. Indien deze gedragscode achterwege blijft is een ontheffing noodzakelijk en zal de uitgebreide toets worden toegepast (zie categorie 3).

1.4 DE VOGELRICHTLIJN

De Europese Vogelrichtlijn is verwerkt in de Flora- en faunawet. Dientengevolge zijn vrijwel alle vogelsoorten beschermd. In de praktijk betekent dit overigens dat het vooral de broedtijd is die te allen tijde dient te worden ontzien. In het kader van de Vogelrichtlijn zijn speciale beschermingszones aangewezen. De dichtstbijzijnde (voormalige) Vogelrichtlijngebieden zijn de Wieden en het Dwingelderveld, beide op circa 10 kilometer afstand.

1.5 DE HABITATRICHTLIJN

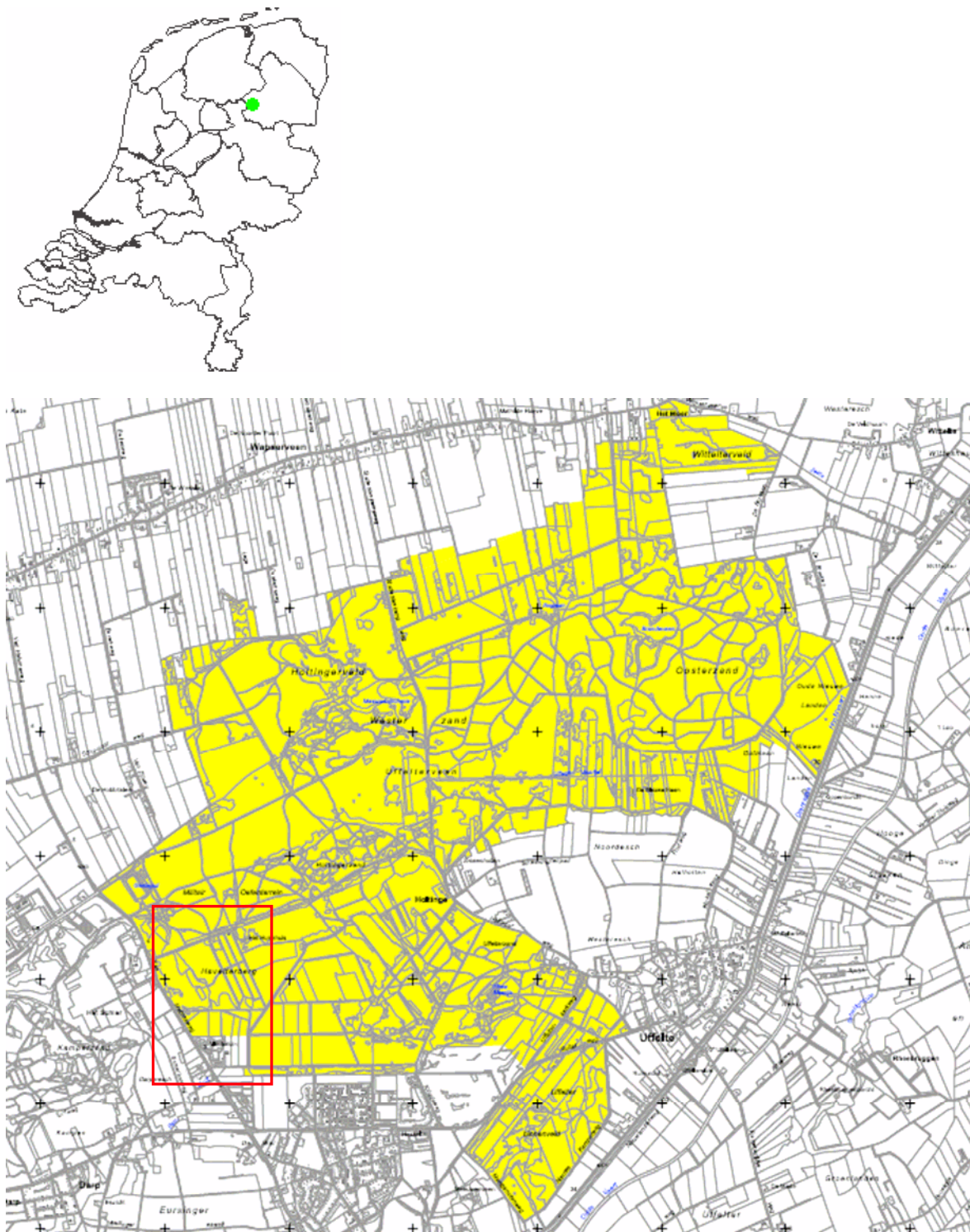
De Europese Habitatrichtlijn is eveneens verwerkt in de Flora- en faunawet. In bijlage IV van de Habitatrichtlijn zijn soorten opgenomen die strikt dienen te worden beschermd. Dit is slechts een deel van de soorten die beschermd is in het kader van de Flora- en faunawet. Deze categorie soorten heeft een (veel) strenger beschermingsregime dan de overige beschermde soorten.

In het kader van de Habitatrichtlijn zijn speciale beschermingszones aangewezen, het onderzoeksgebied behoort grotendeels tot het voormalige Habitatrichtlijngebied en toekomstige Natura 2000 gebied Havelte-Oost, dat is aangemeld voor de Kamsalamander en een hoeveelheid natuurlijke vegetatietypen.

2 GEBIEDSBESCHRIJVING

2.1 LIGGING NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST EN HAVELTERBERG

In figuur 1 is de ligging van Natura 2000 gebied Havelte-Oost en de ligging van het gebied Havelterberg weergegeven.

Figuur 1: Ligging en begrenzing Natura 2000 gebied Havelte-Oost en Havelterberg (rood omrand). De bovenstaande figuren zijn ontleend aan de website van het ministerie van LNV.

2.2 DOELEN NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST

Elk Natura 2000 gebied is aangewezen cq. aangemeld als speciale beschermingszone op basis van het voorkomen van bepaalde habitattypen of soorten. Voor deze habitattypen en soorten zijn doelen opgesteld; de zogenaamde instandhoudingsdoelen. Activiteiten die in Natura 2000 gebieden plaatsvinden of in de toekomst zullen plaatsvinden mogen niet in strijd zijn met deze instandhoudingsdoelen. De instandhoudingsdoelen vormen dus het toetsingskader. In deze paragraaf wordt ingegaan op de kenmerken van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied Havelte-Oost is aangemeld en worden de instandhoudingsdoelen op een rijtje gezet. Voor de beschrijvingen van de habitattypen en soorten is gebruik gemaakt van informatie die is ontleend aan de website van het ministerie van LNV en het eindconcept van het profielendocument (Ministerie van LNV, 2006).

2.2.1 HABITATTYPEN

2310 Stuifzandheiden met Struikhei

Het habitatype omvat droge heiden op binnenlandse zandduinen in het Noordwest-Europese laagland. Deze landduinen zijn gevormd door verstuiving van dekzanden na de ijstijden. De bodems zijn zuur en uitgesproken voedselarm en behoren tot de zogenoemde duinvaaaggronden of vlakvaaaggronden.

In de stuifzandheiden overheerst doorgaans Struikhei (*Calluna vulgaris*). Andere dwergstruiken kunnen ook een belangrijke rol spelen, bijvoorbeeld Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) of, op noordhellingen, Rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*). Struwelen met Brem (*Cytisus scoparius*) of Gaspeldoorn (*Ulex europaeus*) maken in veel gebieden deel uit van het heidelandschap en worden dan ook bij dit habitatype gerekend. Plaatselijk komen grasrijke delen voor met grassen als Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). Door grassen of struwelen gedomineerde begroeiingen kunnen afwisselen met de dwergstruikbegroeiingen en daarmee kleinschalige mozaïeken vormen. Indien de grasvelden en struwelen niet domineren, worden ze als deel van het habitatype beschouwd.

In goed ontwikkelde stuifzandheiden dragen mossen en korstmossen bij aan de biodiversiteit. De vegetatiestructuur heeft een grote invloed op de soortenrijkdom en soortensamenstelling van de stuifzandheiden. De structuur is direct afhankelijk van de vorm van het toegepaste beheer en de tijd die na de toepassing is verstreken. De structuur hangt ook samen met de levenscyclus van de struikhei.

Qua begroeiing komt het habitatype sterk overeen met een ander type, de 'Droge Europese heide' (habitatype H4030). Dat type beschrijft echter heiden van andersoortige bodems, zoals heiden van stuwwallen, tertiaire zandafzettingen, zandige grindterrassen en verdroogd hoogveen.

2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Het habitatype betreft droge heiden in binnenlandse zandgebieden die worden gedomineerd door Kraaihei (*Empetrum nigrum*), al dan niet in combinatie met Struikhei (*Calluna vulgaris*) of bosbessoorten (*Vaccinium*). Het is te beschouwen als noordelijke tegenhanger van habitatype H2310 (stuifzandheiden met Struikhei).

Op de dominantie van Kraaihei na zijn de verschillen in soortensamenstelling tussen beide habitattypen niet groot. Wel valt het grotere aandeel van blad- en levermossen in de Kraaiheibegroeiingen op, terwijl het aandeel korstmossen juist geringer is. Deze verschuivingen in de groepen van mossen hangt samen met het relatief koele, vochtige microklimaat van de Kraaiheibegroeiingen.

Kraaiheibegroeiingen zijn ook aan te treffen als ondergroei van naaldbossen, maar zulke bossen behoren niet tot dit habitatype. Tot het habitatype worden uitsluitend open begroeiingen gerekend, die eventueel wel in mozaïek met boomgroepen en bosopslag kunnen voorkomen.

2330 Zandverstuivingen

Het habitatype betreft pionierbegroeiingen op zandgrond in binnenlandse stuifduinen. Die pionierbegroeiingen hebben een open vegetatiestructuur en wisselen af met plekken met kaal zand. Het stuifzandmilieu is extreem arm aan vaatplanten, maar vooral rijk aan korstmossen. Er zijn maar weinig vaatplanten die de extreme droogte en de afwisseling tussen de soms hoge dagtemperaturen en lage nachttemperaturen kunnen overleven. Een representatief, goed ontwikkeld stuifzandgebied bevat meestal evenveel soorten vaatplanten als mossen, en twee keer zoveel soorten korstmossen. Zandverstuivingen omvatten naast kaal stuvend zand ook plekken die in de loop van de successie dichtgroeien. Dat zijn plekken met (in volgorde van de successie) algen, mossen, korstmossen en grassen. De zandige, open tot tamelijk gras-sige plekken op de overgang van zandverstuivingen en bossen of heiden maken deel uit van het habitatype zandverstuivingen.

3160 Zure vennen

Dit habitatype omvat natuurlijke poelen en meren met zuur water en veenmodder op de bodem. In ons land betreft het zo goed als uitsluitend door regenwater gevoede heidevennen en vennen in de randzone van hoogveengebieden. Lokaal kan invloed van grondwater doordringen in de vennen, maar de regenwaterinvloed is zo groot dat men meestal spreekt van 'uitsluitend door regenwater gevoed'. Daarbij gaat het zowel om de open waterbegroeiingen als om jonge verlandingsstadia, drijvend of op de oever.

Het water van deze poelen en meren is van nature zeer voedselarm en door humuszuren bruin gekleurd (zulk een milieu heet dystroof). Kenmerkend zijn wat de vegetatie betreft vooral de beginnende verlandingen die vooral bestaan uit los samenhangend drijvend veenmos. Vaak is een groot deel van het water vegetatieloos, verlanding met veenvorming verloopt langzaam. De begroeiingen bestaan uit drijvende en/of ondergedoken mossen en waterplanten, drijfzaden en trilvenen op en langs het water en oeverbegroeiingen van moerasplanten van voedselarme venen.

In de randzones van de dystrofe poelen kunnen ijle begroeiingen van wat hogere schijngrassen zoals Snavel- en Draadzegge of Veenpluis het aanzien bepalen. Deze begroeiingen maken deel uit van habitatype H3160.

Wanneer de veenmoslaag zich sluit, vormt zich een dichte vegetatiemat met op den duur een hoogveenachtig patroon van bulten en slenken. Venbegroeiingen waarin deze latere successiestadia domineren, worden gerekend tot habitatype H7110 (actief hoogveen). Bij degradatie worden de begroeiingen zeer soortenarm en gaan in de zure vennen soorten overheersen zoals Waterveenmos (*Sphagnum cuspidatum*), Pijpestrootje (*Molinia caerulea*) en Pitrus (*Juncus effusus*). Vennen waarin zulke begroeiingen domineren, zonder aanwezigheid van méér veensoorten dan alleen Waterveenmos en voor zure vennen kenmerkende gemeenschappen worden niet tot het habitatype gerekend.

In hoogveengebieden komen dystrofe poelen voor in de vorm van natuurlijke meerstallen en gegraven turfgraten. Deze maken deel uit van de habitattypen H7110 of H7120, hoogveensystemen die op landschapsschaal zijn gedefinieerd. Ze vormen feitelijk een onlosmakelijk onderdeel van de hoogveensystemen. In ons land zijn de natuurlijke meerstallen bijna allemaal verdwenen. Gezien de vele overgangssituaties die voorkomen worden binnen habitatype H3160 geen subtypen onderscheiden.

4010 Vochtige heiden

Dit habitatype betreft vochtige heidegemeenschappen op voedselarme, zure zand- en veenbodems. In Nederland komt dit habitatype in twee vormen voor. De ene vorm (subtype A) wordt gerekend tot het verbond van *Ericetum tetralicis* en de andere (subtype B) tot het *Oxycocco-Ericetum*. Het eerste verbond komt voor op pleistocene zandgronden en omvat Dopheibegroeiingen van de associatie *Ericetum tetralicis*. De tweede vorm staat beter bekend als Moerasheide en ontwikkeld zich door middel van natuurlijke selectie uit veenmosrietland in laagveengebieden.

4030 Droge heiden

Dit habitatype bestaat uit Struikhei-begroeiingen op gronden van uiteenlopende herkomst, zoals pleistocene dekzanden, lemige stuwwallen, grindige rivierterrassen en tertiaire zandgronden en verschilt op dit punt van habitatype 4010 psammofiele heiden. De droge heide wordt doorgaans gedomineerd door Struikhei (*Calluna vulgaris*), maar ook andere dwergstruiken als Gewone dophei (*Erica tetralix*), Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) en Rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*) kunnen een belangrijke rol spelen.

6230 Heischrale graslanden

Dit habitatype omvat halfnatuurlijke graslanden op betrekkelijk zure zand- en grindbodems. De plantengemeenschappen behoren tot het verbond *Nardo-Gallion saxtilis*. Het habitatype is in Nederland in verschillende landschappen aan te treffen. Op pleistocene zandgronden komen twee vormen voor. De ene vorm komt voor op relatief droge standplaatsen en voldoet qua begroeiing aan de associatie *Galio hercynici-Festucetum ovinae*, de ander vorm komt op vochtige standplaatsen voor en voldoet qua vegetatie aan de associatie *Gentiano pneumonanthes-Nardetum*.

7110 Actieve hoogvenen

Het habitatype betreft hoogveensystemen waar sprake is van een goed functionerende top-laag met actieve hoogveenvorming. Actieve hoogveenvorming betekent dat meer organisch materiaal wordt gevormd en opgeslagen dan afgebroken. Het levende hoogveen houdt veel regenwater vast en in het natte en zure hoogveenmilieu verteren afgestorven plantendelen langzaam. Kenmerken van actieve hoogvenen zijn de dominantie van veenmossen, een reliëf met bulten en slenken en permanent hoge waterstanden.

De veenmossen domineren zowel in de slenken als op de bulten. Op de bulten groeien dikwijls dwergstruiken zoals Gewone dophei (*Erica tetralix*). Deze begroeiingen maken deel uit van het verbond *Oxycocco-Ericion*. De begroeiingen van de slenken worden tot het *Rhynchosporion* gerekend.

De ecologische omstandigheden veranderen langs de laag-hoog gradiënt van het open water naar de hoge bulten. In sommige hoogvenen is het onderscheid tussen slenken en bulten moeilijk te maken vanwege geleidelijke overgangen.

Actief hoogveen onderscheidt zich van een aangetast hoogveen (habitatype 7120) doordat er een veenmoslaag aanwezig is (de acrotelm) die ervoor zorgt dat het hoogveensysteem functioneert.

Een compleet levend hoogveen (subtype A) is een groot systeem met een stabiele waterhuishouding in een hoogveenlandschap. Het heeft een markante lensvorm met aan de randen een zogenoemde laggzone. Het vertoont een patroon met afwisseling van bulten en slenken en het systeem wordt bovendien gekenmerkt door dystrofe poelen (meerstallen) en complexe patronen van geulen en laagten die water afvoeren naar de lagg-zone. In de lagg-zone domineren schijngrassen en de begroeiing bevat kenmerkende bijzondere soorten zoals Veenbloembies (*Scheuchzeria palustris*). Op kleinere schaal en zonder lensvorm en lagg-zone komt actief hoogveen voor in laagten in het heidelandschap, als heideveentjes en hellingveentjes (subtype B). Deze veentjes heten ook wel hoogveenvenen.

7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen

Dit habitatype betreft pioniervegetaties op kale zandgrond in natte heiden. De kale plekken zijn dikwijls ontstaan door langdurige waterstagnatie (treedt tegenwoordig zelden op) of door menselijk handelen (bijvoorbeeld door plaggen). Doorgaans is dit habitatype op deze plekken maar gedurende een korte periode aanwezig; de vegetatie gaat al snel over in gesloten heidebegroeiingen. Dit geldt vooral voor de kale plekken die ontstaan door menselijk handelen.

In Nederland worden de begroeiingen tot het verbond van natte heiden *Ericion tetralicis* gerekend; in internationale literatuur worden de begroeiingen tot het *Rhynchosporion albae* gerekend.

9190 Oude eikenbossen

Dit habitatype betreft eikenbossen en gemengde eiken-beukenbossen op zeer voedselarme, zure, meestal zandige bodem in de Noordwest-Europese laagvlakte. Veelal zijn het zogenoemde 'podzolbodems'. Het meest karakteristiek voor het habitatype zijn dergelijke bossen op oude bosgroeiplaatsen. In de boomlaag domineren Zomereik (*Quercus robur*) en Ruwe berk (*Betula pendula*). De struiklaag is ijl. De ondergroei is doorgaans soortenarm. In de struiklaag vallen vooral Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), Sporkehout (*Rhamnus frangula*) en Ratelpopulier (*Populus tremula*) op. De kruidlaag bestaat vooral uit zuurminnende dwergstruiken, grassen, mossen en paddenstoelen. Daaronder zijn een aantal typische soorten die vooral op oude boslocaties groeien. Gemengde eiken-beukenbossen worden tot het habitatype gerekend indien Zomer- of Winter-eik domineert (*Quercus robur* of *Q. petraea*). Het habitatype omvat in ons land twee plantengemeenschappen (de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of *Fago-Quercetum*, beide van het verbond *Quercion roboris*).

Van een goede kwaliteit is sprake wanneer het bossen op oude boslocaties betreft met begroeiingen die behoren tot de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of – als eik domineert en hultst < 1% bedekt – *Fago-Quercetum*.

Van een matige kwaliteit is sprake wanneer het om bossen op jonge boslocaties gaat met begroeiingen die behoren tot de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of – als eik domineert en hultst < 1% bedekt – *Fago-Quercetum*.

Door grassen, bramen of struiken verruigde bossen van het verbond *Quercion roboris* worden niet tot het habitatype gerekend.

Naaldbos en aanplant van Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) worden eveneens niet tot het habitatype gerekend, evenals *Fago-Quercetum*-bossen waarin beuk domineert, en de 'echte' beukenbossen (*Deschampsio-Fagetum*). Naaldbossen op oude bosgroeiplaatsen hebben in veel gevallen potentie voor omvorming naar het habitatype.

2.2.2 SOORTEN

1166 Kamsalamander (*Triturus cristatus*)

De Kamsalamander is de grootste inheemse watersalamander. Vrouwtjes kunnen 18 cm lang worden, mannetjes 16 cm. De Kamsalamander heeft een bruine of blauwzwarte rug, de flanken zijn wit gespikkeld en de onderzijde van de dieren is oranje-rood tot geel met een zwart vlekkenpatroon. Dit vlekkenpatroon is voor elk dier uniek. In de paartijd zijn de volwassen mannelijke exemplaren gemakkelijk te herkennen aan een hoge, getande rugkam, die met een onderbreking aan de staartbasis doorloopt tot aan het einde van de staart. Daarnaast hebben ze midden op de staart aan beide kanten een opvallende witte band. Vrouwelijke dieren missen deze kenmerken. Na de voortplantingstijd verliezen de mannetjes hun kenmerkende kam. De tot 7 cm grote larven van de soort zijn te herkennen aan de zwarte vlekken op de staartzoom en aan de lange dunne tenen.

In de voortplantingsperiode (april-juni) verblijven de volwassen dieren in het water. Daar vindt de paring plaats en ontwikkelen zich de eieren en larven. Circa 200 eieren worden één voor één afgezet op de bladeren van waterplanten. De larven ontwikkelen zich in drie maanden tot jonge salamanders en verlaten dan het water. Kamsalamanders zijn na drie jaar geslachtsrijp. Zowel volwassen dieren als larven zijn in het water vraatzuchtige rovers. In kleine wateren is de Kamsalamander in staat andere amfibieën weg te concurreren. De voortplantingshabitat wordt gevormd door geïsoleerde, stilstaande, niet geheel beschaduwde, voedselrijke wateren (poelen, vennen, sloten) met een goed ontwikkelde water- en oevervegetatie. De wateren moeten bovendien vrij zijn van vissen en watervogels, die de eieren en larven opeten. De wateren moeten een groot deel van het jaar water bevatten, maar incidenteel droogvallen kan gunstig zijn voor de Kamsalamander, omdat daarmee vissen uit het water verdwijnen.

De soort overwintert op het land (periode november-maart). De landhabitat wordt gevormd door kleine landschapselementen (bosjes, hagen, struwelen, houtwallen en overhoekjes) en bosranden. Een kleinschalige afwisseling van poelen, grasland en kleine landschapselementen of bossen vormt het ideale leefgebied.

Aanvullend doel: A277 Tapuit (*Oenanthe oenanthe*)

De Tapuit is een broedvogel van insectenrijke schaars begroeide terreinen met enige uitzichtpunten. Bij voorkeur wordt er in holen gebroed. De Nederlandse populatie overwintert in Afrika bezuiden de Sahara. Het verenkleed van de Tapuit verschilt per seizoen en per geslacht. In het zomerkleed heeft het mannetje een grijze bovenzijde, een witte onderzijde, zwarte vleugels en een brede zwarte oogstreep. Het vrouwtje lijkt 's zomers op het mannetje maar oogt iets minder contrastrijk.

2.2.3 INSTANDHOUDINGSDOELEN

Voor elk van de habitattypen en soorten zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd; deze staan in tabel 1 weergegeven.

Habitattype	Instandhoudingsdoel	Toelichting
2310 Stuifzandheiden met Struikhei	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Van het habitattype is veel vergrast, deze is relatief makkelijk om te vormen tot heide van goede kwaliteit.
2320 Binnenlandse Kraaiheibegroeiingen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	Door maatregelen voor habitattype 2310 kan dit habitattype mogelijk iets in oppervlakte toemenen, maar het is landelijk in een gunstige staat van instandhouding.
2330 Zandverstuivingen	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype is binnen dit gebied sterk afgenomen, het betreft alleen nog enkel open plekken binnen habitattype 2310, herstel is echter goed mogelijk (in ieder geval op het Holtingerzand).
3160 Zure vennen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Er ligt een reeks van vennen met het habitattype aan de noordoostkant (Uffelterveen) samen met natte heide, dat gevoed wordt vanuit de voedselarme dekzanden.
4010 Vochtige heiden	Uitbreiding oppervlakte, behoud kwaliteit van locaties waar het habitattype goed ontwikkeld is en verbetering kwaliteit van locaties waar het habitattype matig ontwikkeld is	Nu is op geschikte plaatsen veel vergraste heide aanwezig, deze is relatief makkelijk om te vormen tot heide van goede kwaliteit. Op de Bisschopsberg is een bijzondere (orchideeënrijke) vorm van het habitattype aanwezig, dat landelijk gezien in een matig ongunstige staat van instandhouding verkeert. Verdere uitbreiding is mogelijk aan de noordkant van het gebied, waar water toestroomt vanuit het hoger gelegen dekzandgebied.
4030 Droge heiden	Behoud van de oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype is momenteel deels vergrast, deze is relatief makkelijk om te vormen tot droge heiden van goede kwaliteit.
6230 Heischrale graslanden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype verkeert landelijk gezien in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Het belangrijkste terreintje is de Kleine startbaan, met een van de weinige overgebleven binnenlandse groeiplaatsen van Rozenkransje. Uitbreiding is ecologisch het meest kansrijk op de Bisschopsberg en op de Grote startbaan.
7110 Actieve hoogvenen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Er liggen enkele hoogveenvennen aan de noordoostkant (Uffelterveen), de kwaliteit hiervan kan verbeterd worden.
7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	Het habitattype pioniervegetaties met Snavelbiezen komt voor op plagplekken en in natuurlijke laagtes. De plagplekken zullen voor een groot deel weer omvormen tot het habitattype 4010. Voor het behoud in de soortensamenstelling is het van belang her en der in het terrein pionierplekken te behouden.
9190 Oude eikenbossen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype is over een geringe oppervlakte aanwezig op het terrein in de vorm van een strubbenbos (in het zuidoosten van het gebied).
Soorten		
1166 Kamsalamander	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie	De Kamsalamander komt voor in het zuidoostelijke deel van het gebied, met onder meer een grote populatie in het Finse meertje. Ze vormt een metapopulatie in het omliggende buitengebied rondom Uffelte en Havelte, waar de soort verspreid voorkomt. De relatie met de omgeving is een punt van aandacht. In het gebied met een grotendeels kleinschalig landschap is geschikt landhabitat voldoende aanwezig. Bij de uitbreiding van het leefgebied verdienen vooral voortplantingswateren de aandacht.
Aanvullend doel: A277 Tapuit	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud lokale populatie van ten minste 10 paren als bijdrage aan regionale sleutelpopulatie	In de periode 1999-2003 jaarlijks 4-14 paren.

Tabel 1: Instandhoudingsdoelen van habitattypen en soorten Natura 2000 gebied Havelte-Oost

2.3 NATUURWAARDEN HAVELTERBERG

2.3.1 TERREINKARAKTERISTIEK PLANGEBIED

Havelterberg ligt in het zuidwestelijke deel van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Het gebied kent naast bijzondere natuurwaarden veel archeologische (hunebedden en grafheuvels) en historische waarden (o.a. startbaan en hangar uit de Tweede Wereldoorlog).

Het plangebied is ruwweg op te delen in twee gedeelten. Het eerste gedeelte omvat de Havelterberg met de daarop gelegen heideterreinen en bossen (het noordelijke gedeelte in figuur 3 en 4). Het tweede gedeelte bestaat uit het dagrecreatief centrum met de omliggende weilanden (het zuidelijke gedeelte op figuur 3 en 4). Het dagrecreatief centrum valt buiten de begrenzing van het Natura 2000 gebied, de weilanden vallen binnen de begrenzing.

Figuur 2: Links het natuurgebied de Havelterberg, rechts de weilanden met op de achtergrond het dagrecreatief centrum.

2.3.2 VOORKOMEN HABITATTYPEN

Op basis van een vegetatiekartering en vegetatieopnamen (Everts & De Vries, 2004) en een oriënterend veldbezoek kon een goede inschatting worden gemaakt van het voorkomen van habitattypen in het plangebied. Tevens kon een goede inschatting gemaakt worden van de ligging van deze habitattypen. Een kaart van de ligging van de habitattypen is opgenomen in bijlage 1.

De volgende habitattypen komen in het plangebied voor:

- 2310 Stuifzandheiden met Struikhei
- 3160 Zure vennen
- 4010 Natte heiden
- 4030 Droge heiden
- 6230 Heischraal grasland

Deze habitattypen bevinden zich allemaal binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost, rondom de Havelterberg. In de omgeving van het dagrecreatieve centrum komen geen van de bovenstaande habitattypen voor.

2.3.3 VOORKOMEN HABITATRICHTLIJNSOORTEN

Havelte-Oost is mede aangemeld als Natura 2000 gebied vanwege het belang van het gebied voor de kwalificerende soort de Kamsalamander. Het gebied is ook van belang voor de Tappuit. Voor deze soort zijn aanvullende doelen geformuleerd.

Kamsalamander

Volgens het gebiedendocument van Natura 2000 gebied Havelte-Oost komt de Kamsalamander alleen in het zuidoostelijke deel van het Natura 2000 gebied voor. Havelterberg ligt in het zuidwestelijke deel.

Tijdens het veldbezoek werden echter op een aantal plekken op de Havelterberg kleine poelen aangetroffen. Afhankelijk van een wel of niet waterdoorlatende ondergrond stond op het moment van bezoek wel of geen water in deze poelen. Een gedeelte van deze poelen bevat naar verwachting in het voorjaar en in een deel van de zomer eveneens water. Daarmee zijn deze poelen geschikt als voortplantingsplaats voor amfibieën. Naast de potentiële voortplantingsgebieden zijn ook geschikte landbiotopen aanwezig. Ondanks de beperkte omvang van de aanwezige poelen is er een reële mogelijkheid dat de Kamsalamander in het plangebied voorkomt.

Tapuit

De Tapuit wordt al jaren aangetroffen als broedvogel in het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. In de periode 1978-1993 kwamen er jaarlijks gemiddeld 13 broedparen voor (Van den Brink et al, 1996). In de periode 1999 tot 2003 kwamen er jaarlijks 4 tot 14 broedparen voor (SOVON & CBS, 2005).

Er zijn echter geen broedgevallen van de Tapuit binnen het plangebied bekend. Er zijn wel broedgevallen bekend in de nabijheid van het plangebied (mondelinge mededeling A.J. van Dijk, 2007; Anonymous, 2000). Deze broedgevallen zijn weergegeven op een kaart, welke in bijlage 2 is opgenomen. Het gebied waar de broedgevallen zijn aangetroffen is een stuifzandterrein. Een dergelijk terrein is niet aanwezig in het plangebied.

2.4 OVERIGE FLORA EN FAUNA

2.4.1 FLORA EN VEGETATIE

Het moment waarop het gebied is bezocht (begin februari 2007) leent zich niet bij uitstek voor een vegetatieonderzoek. Hierdoor zal een (groot) aantal soorten zijn gemist. De waargenomen planten vormen een beeld van de vegetatie, de tabellen zijn niet uitputtend. In combinatie met bestaande gegevens kan echter vrij goed een beeld van de aanwezige plantensoorten worden gevormd.

2.4.2 HAVELTERBERG

<i>Open heideterrein</i>	<i>Bos</i>
Pitrus Greppelrus Grove den Zegge spec. Braam Struikheide Gewoon struisgras Zomereik Dopheide Jeneverbes Riet Brem	Zomereik Hulst Larix Grove den Kamperfoelie Spar spec. Amerikaanse eik Stekelvaren spec.

Tabel 1: Waargenomen plantensoorten. Beschermde soorten zijn **vet** gedrukt.

Het open heideterrein op de Havelterberg omvat de meest bijzondere vegetatietypes van het onderzoeksgebied. Tijdens het veldbezoek werd hier een oud exemplaar van de Jeneverbes aangetroffen. Jeneverbes wordt middelhoog (categorie 2) beschermd door de Flora- en faunawet. Omdat het moment van bezoek (begin februari 2007) een ongunstige periode is voor het inventariseren van flora zal in het groeiseizoen (voorjaar en zomer) naar verwachting een aantal andere beschermde soorten worden aangetroffen. In het verleden is de beschermde plant Grasklokje (categorie 1) rond de Havelterberg aangetroffen (persoonlijke observatie D.E. Heidinga). Uit inventarisatiegegevens (Perdeck, 2003; Everts & De Vries, 2004) blijkt dat op de Havelterberg de beschermde plantensoorten Gevlekte orchis, Kleine zonnedauw, Klokjesgentiaan, Ronde zonnedauw en Valkruid (alle categorie 2) voorkomen. De locaties van deze soorten zijn in bijlage 3 weergegeven. Andere aangetroffen soorten als Borstelgras, Hondsviooltje, Echte guldenroede, Kleine tijm en Stekelbrem staan op de Rode lijst van bedreigde soorten maar worden niet beschermd door de Flora- en faunawet.

De bossen op het terrein bestaan uit vrij monotone productiebossen aan de oostkant van het onderzoeksgebied tot kleine, spontaan opgekomen bosjes op het heideterrein met veel dood hout. In geen van de bossen werden tijdens de quickscan beschermde plantensoorten aangetroffen.

Dagrecreatief centrum

<i>Weiland/grasland</i>	<i>Plantsoen</i>	<i>Ruigte bij insectarium</i>
Madelief Veldzuring Gewoon struisgras Zomereik Vogelwikke Smalle weegbree Akkerdistel Vogelmuur Ridderzuring Kropaar Kruipende boterbloem Engels raaigras	Braam Vlier Berk Grote brandnetel Paardebloem Kleefkruid Gewone es	Pitrus Grote kaardebol Harig wilgeroosje Duizendblad Grote brandnetel Brem Gewoon schapegras Gewoon struisgras Speerdistel Canadese guldenroede

Tabel 3: Waargenomen plantensoorten. Beschermde soorten zijn **vet** gedrukt.

De in het grasland aangetroffen plantensoorten indiceren een voedselrijke situatie. De vegetatie is vrij soortenarm. Naast Engels raaigras komt nog een aantal andere grassen, kruiden en mossen voor. In het grasland groeien alleen (zeer) algemene soorten. Door de Flora- en faunawet beschermde soorten werden in het grasland niet aangetroffen. Ook in het groeiseizoen komen beschermde en/of Rode lijst-soorten naar verwachting niet voor.

De stukken plantsoen op het dagrecreatief centrum zijn aangeplant en bestaan gedeeltelijk uit uitheemse plantensoorten. Floristisch zijn deze plantsoenen niet bijzonder interessant. Beschermde of Rode lijst-soorten werden niet aangetroffen en komen naar verwachting niet voor.

De ruigte rondom het insectarium wordt gekenmerkt door ruigtekruiden. Dergelijke vegetatie ontstaat wanneer maaien achterwege wordt gelaten. Hier werd de Grote kaardebol aangetroffen, een soort die lichte bescherming (categorie 1) geniet onder de Flora- en faunawet. Voor het overige wordt de vegetatie gekenmerkt door algemene soorten van een voedselrijke bodem. Dat hier in het groeiseizoen nog andere beschermde soorten of Rode lijst-soorten zullen worden aangetroffen, lijkt onwaarschijnlijk.

Nader onderzoek naar beschermde planten op het dagrecreatief centrum is niet nodig.

2.4.3 FAUNA

Het gebied heeft een natuurlijk karakter. Daardoor zal een groot aantal soorten gebruik maken van het gebied. Het moment van bezoek (begin februari 2007) is niet erg geschikt voor het waarnemen van dieren. Amfibieën, reptielen en vleermuizen zijn in winterslaap. Een groot aantal vogelsoorten bevindt zich in zuidelijker oorden en vlinders en libellen zijn niet actief. Zoogdieren en hun sporen kunnen wel vrij goed worden waargenomen in deze tijd van het jaar. Aanvullend op de gedane waarnemingen tijdens het veldbezoek zal gebruik worden gemaakt van bestaande gegevens en van inschatting op basis van het aanwezige biotoop. Voor wat fauna betreft zullen het dagrecreatief centrum en de Havelterberg samen behandeld worden.

Vogels

Tijdens het veldbezoek werd een relatief groot aantal vogels gezien. De meeste waargenomen soorten komen algemeen voor in bossen. Er werden echter ook een aantal (vrij) zeldzame soorten waargenomen. De meest zeldzame waargenomen soort, met slechts 5000 broedparen in Nederland, is de Zwarte specht. Een exemplaar werd overvliegend gezien. Dat de Zwarte specht broedt binnen de grenzen van het onderzoeksgebied lijkt onwaarschijnlijk. Oud bos met hoge dikke bomen ontbreekt. Overige waargenomen soorten zijn Glanskop, Sperwer, Buizerd, Vlaamse gaai, Pimpelmees, Koolmees, Staartmees, Grote bonte specht, Winterkoning, Roodborst, Goudhaan, Zwarte kraai, Houtduif en Merel. Al deze vogels zijn (mogelijke) broedvogels in het gebied. Meerdere malen werden opvliegende Houtsnippen gezien. Deze vogels zijn wintergasten en broeden niet op- of rond de Havelterberg (Anonymous, 2000). De Boomleeuwerik broedt op de Havelterberg (Anonymous, 2000). Aan de hand van een in 1997 uitgevoerde broedvogelkartering (Anonymous, 2000) kan de lijst van broedvogelsoorten worden uitgebreid met Gekraagde roodstaart, Roodborsttapuit, Grasmus, Boompieper, Buizerd, Matkop en Geelgors. De Tapuit is een soort waarvoor in het Natura 2000 gebied Havelte-Oost, aanvullende doelen zijn opgesteld. De meeste broedvogels bevinden zich langs de westzijde van het onderzoeksgebied (zowel op de Havelterberg (de productiebossen aan de oostzijde van Havelterberg niet meegerekend) als het dagrecreatief centrum) omdat hier de meeste afwisseling tussen open stukken, struweel en stukjes bos aanwezig is (Anonymous, 2000).

Zoogdieren

In totaal werden zeven Reeën gezien tijdens het veldbezoek. Naast deze zichtwaarnemingen werden veel sporen en uitwerpselen van de soort gevonden. Van het Konijn werden eveneens op meerdere plaatsen sporen aangetroffen. Ook deze soort komt voor in het gebied en

heeft hier verblijfplaatsen. Op de vochtige, grazige delen zijn Molshopen aanwezig. De Mol verblijft in het onderzoeksgebied. De weilanden tussen de Havelterberg en het Papiliorama zullen door de Haas worden gebruikt. Een holletje van de Bosspitsmuis kon worden onderscheiden. Tevens werd een Bosspitsmuis gehoord. Naast de Bosspitsmuis zullen tevens de Dwergspitsmuis, Bosmuis, Rosse woelmuis en de Veldmuis voorkomen binnen het onderzoeksgebied. Op basis van het aanwezige biotoop komen naar verwachting Egel, Wezel, Hermelijn, Bunzing en Vos voor in het gebied. De Vos heeft mogelijk een verblijfplaats in het gebied. Voor de overige soorten is dit vrijwel zeker.

Of de Eekhoorn voorkomt in het gebied is onduidelijk. Er werden geen sporen van de Eekhoorn aangetroffen maar hier is ook niet langdurig naar gezocht. Met name de bosrand langs de oostzijde van het terrein lijkt voor deze soort geschikt. Nader onderzoek naar de Eekhoorn is gewenst om het voorkomen van deze soort vast te stellen. Indien bomen worden gekapt zullen deze vooraf gecontroleerd moeten worden op eventuele bewoning door vleermuizen. Tijdens het veldbezoek werden vrij veel dode of kwijnende bomen waargenomen. Een aantal van deze bomen bevatten holtes. Nader onderzoek in de zomer naar het voorkomen van verblijfplaatsen van vleermuizen is gewenst. De Eekhoorn geniet middelhoge bescherming en alle vleermuizen zijn strikt beschermd krachtens de Flora- en faunawet. Alle overige voorkomende zoogdieren zijn licht beschermd (zie tabel 2).

Het gebied lijkt geschikt als leefgebied voor de strikt beschermde Das. Uit verspreidingsgegevens blijkt echter dat de Das niet eerder is aangetroffen in de omgeving van de Havelterberg. Tijdens het veldbezoek werden eveneens geen sporen aangetroffen. Er mag derhalve van uit worden gegaan dat de Das geen gebruik maakt van het onderzoeksgebied. De Boommarter is in het verleden wel aangetroffen in de buurt van de Havelterberg. De Zwarte specht, die tijdens het veldbezoek werd gezien, voorziet dit strikt beschermde dier vaak van bewoonbare boomholtes. Ten aanzien van de Boommarter geldt, net als voor de Zwarte specht, dat in het onderzoeksgebied geen geschikt biotoop aanwezig is. Boommarters verblijven in oude bossen met grote dikke bomen. Dergelijke bossen komen op de Havelterberg niet voor.

Herpetofauna en vissen

Op een aantal plekken op de Havelterberg zijn kleine poelen aanwezig. Afhankelijk van een wel of niet waterdoorlatende ondergrond stond op het moment van bezoek wel of geen water in deze poelen. Een gedeelte van deze poelen bevat naar verwachting in het voorjaar en in een deel van de zomer eveneens water. Daarmee zijn deze poelen geschikt als voortplantingsplaats voor Kamsalamander en Poelkikker. Beide soorten zijn strikt beschermd onder de Flora- en faunawet. Bovendien is de Kamsalamander een doelsoort waarvoor dit Natura-2000 gebied is aangewezen. Uit gegevens van de website waarneming.nl blijkt dat de Bruine kikker in het gebied is aangetroffen, een licht beschermde soort. Naar verwachting zullen ook Kleine watersalamander en Gewone pad van het onderzoeksgebied gebruik maken. Nader onderzoek naar welke poelen door welke strikt beschermde amfibieën precies worden gebruikt is noodzakelijk.

Over reptielen zijn geen gegevens bekend. Heideterreinen bieden doorgaans uitstekende leefomstandigheden voor de meeste reptielen. Op de Havelterberg is in principe biotoop aanwezig voor de Adder, Gladde slang, Levendbarende hagedis en Hazelworm. Nader onderzoek naar deze soorten is noodzakelijk wanneer ingrepen als de aanleg van nieuwe paden of het kappen van bos plaatsvinden.

Naar verwachting zullen de aanwezige poelen periodiek droogvallen of in de zomer zodanig opwarmen dat ze ongeschikt zijn als leefgebied voor vissen. Naar verwachting komen (beschermde) vissoorten niet voor.

Ongewervelden

Tijdens het veldbezoek werden geen ongewervelden waargenomen. In de zomer zal een aantal vlinders en libellen en sprinkhanen gebruik maken van het gebied. Volgens het boek "Dagvlinders in Drenthe" kwamen in de periode 1990-2001 bijna dertig vlindersoorten in of rond het gebied voor. Bijzondere soorten die in het verleden zijn aangetroffen zijn Heideblauwtje, Kommavlinder, Groot dikkopje, Eikenpage, Bruine eikenpage, Bruine vuurvlinder,

Gentiaanblauwtje, Argusvlinder, Hooibeestje en Heivlinder. Het merendeel van deze soorten staat op de Rode Lijst. Van deze soorten is het Heideblauwtje strikt beschermd. Deze mobiele soort zal niet negatief worden beïnvloed door ingrepen als houtkap en aanleg van nieuwe paden. Heideblauwtje en Bruine vuurvlinder staan beide op de Rode-lijst. Over libellen zijn geen gegevens bekend, omdat biotoop voor een aantal beschermde soorten aanwezig is, is nader onderzoek hiernaar gewenst. De Boomsprinkhaan is voorheen waargenomen op de Havelterberg, deze soort is niet beschermd.

3 DAGRECREATIEF CENTRUM EN HAVELTERBERG

3.1.1 GEPLANDE ACTIVITEITEN

In hoofdstuk 1 is al kort ingegaan op de activiteiten en ingrepen die gaan plaatsvinden rond de Havelterberg. Figuur 2 is een kaartje van Havelterberg waarin de huidige recreatieve voorzieningen en bezienswaardigheden en de toekomstige recreatieve voorzieningen en bezienswaardigheden staan aangegeven.

Figuur 3: Havelterberg en huidige en toekomstige recreatieve objecten (Masterplan versie november 2006)

Naast het ontwikkelen van nieuwe recreatieve voorzieningen vinden ook ingrepen plaats in het gebied rondom de Havelterberg. Er zullen onder andere nieuwe paden aangelegd worden en een gedeelte van de bestaande bospartijen zal verdwijnen. Op het moment van schrijven is nog geen besluit genomen over de definitieve inrichting. Er is keuze uit drie alternatieven, welke zijn weergegeven in figuur 4. De alternatieven verschillen vooral van elkaar wat betreft de hoeveelheid bos dat gekapt zal moeten worden.

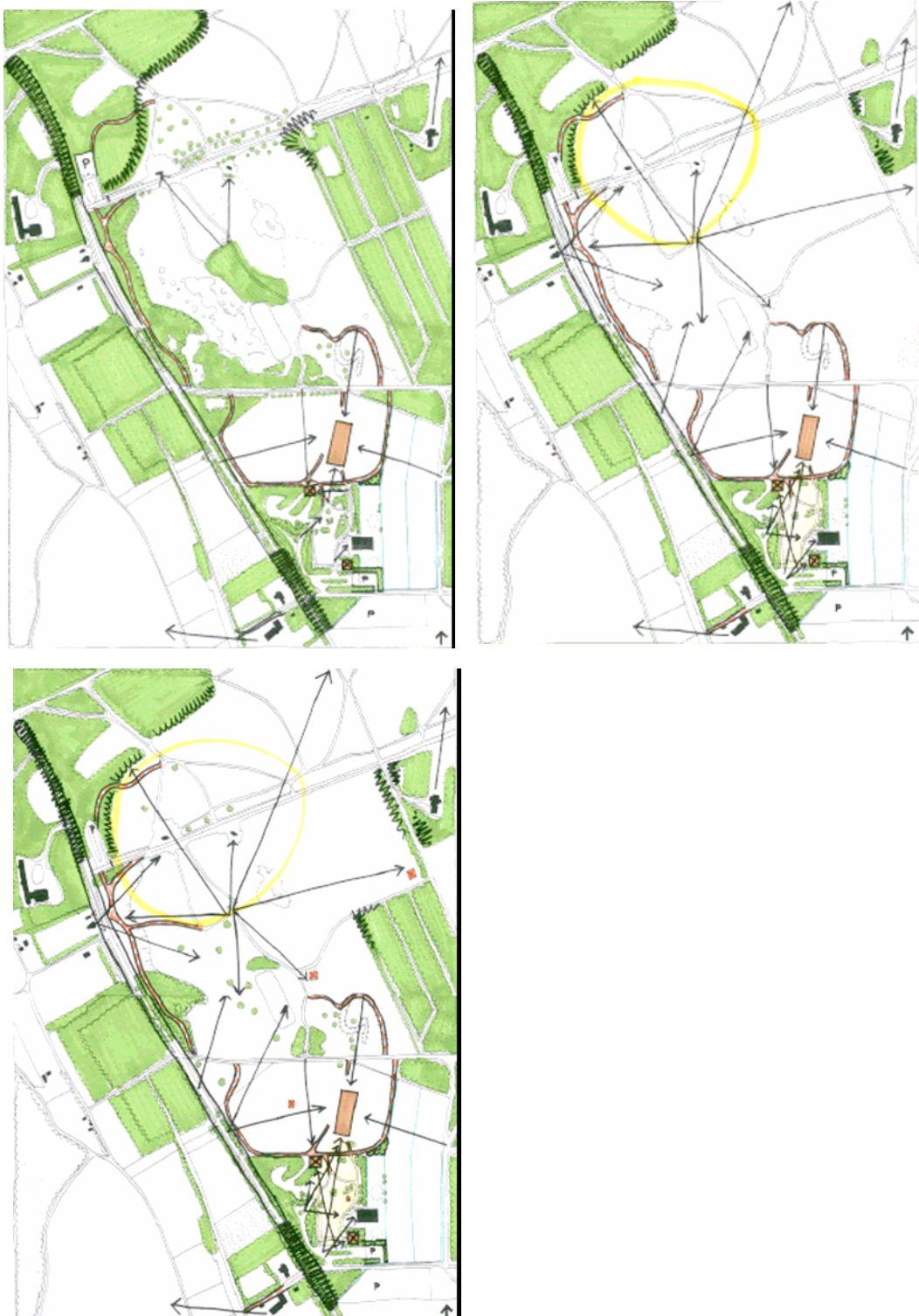
Hieronder worden de verschillende ingrepen nog eens op een rijtje gezet:

Rond het dagrecreatief centrum:

- een natuur-educatief speelpark op het dagrecreatief centrum
- uitbreiding van de vlindertuin met een deels onder de grond gebouwd insectarium
- een schaapskooi voor een kudde van 300 Drentse heideschapen. Deze schaapskooi komt op de plek van de aan het dagrecreatief centrum grenzende weilanden (binnen begrenzing Natura 2000 gebied).

Havelterberg:

- ontsluiten delen van de Havelterberg voor recreanten door aanleg van nieuwe paden
- (gedeeltelijk) kappen van bospartijen ter verbetering van de landschappelijke aantrekkelijkheid van het gebied
- oplossen van de verkeersproblemen mogelijk door vergroting bestaande parkeergelegenheden en afsluiten verharde weg tussen hunebedden

Figuur 4: Inrichtingsmogelijkheden Havelterberg (concept Masterplan, 2007). De alternatieven verschillen vooral van elkaar wat betreft de hoeveelheid bos dat gekapt zal moeten worden. Daarnaast zijn in alle alternatieven nieuwe paden aangegeven (rood-witte lijnen). Voor nadere uitleg van deze inrichtingsmogelijkheden wordt verwezen naar het concept-Masterplan Havelterberg 2009.

Door de geplande activiteiten wordt een toename van de recreatie verwacht. Momenteel wordt het gebied jaarlijks door ongeveer 190.000 recreanten bezocht. In 2030 worden dit uitgaande van autonome ontwikkeling ruim 200.000.

Indien het Masterplan Havelterberg 2009 echter wordt uitgevoerd worden voor 2015 jaarlijks bijna 300.000 bezoekers verwacht. Dit is een stijging van 50% in vijf jaar tijd. Door de geplande veranderingen zal het hele gebied aantrekkelijker worden. Hierdoor zullen de bezoekers homogener over het gebied worden verdeeld.

3.1.2 MOGELIJKE INVLOEDEN OP HET HABITATRICHTLIJNGEBIED

De gecombineerde effecten van alle ingrepen en activiteiten en een toename van de recreatiedruk zijn terug te leiden naar vier mogelijke negatieve invloeden op het plangebied, dit zijn:

- Oppervlakteverlies
- Geluidsverstoring (door mensen)
- Verstoring door mensen
- Mechanische effecten (betreding).

Hieronder wordt per mogelijk negatief effect op het plangebied besproken wat de invloed is op de habitattypen en soorten en in hoeverre deze invloed als (significant) negatief moet worden beschouwd.

Oppervlakteverlies

Van de geplande ingrepen en activiteiten zal alleen de aanleg van nieuwe paden kunnen leiden tot oppervlakteverlies van habitattypen. Het kappen van bomen en bospartijen kan mogelijk leiden tot verlies van de oppervlakte van potentieel leefgebied voor de Kamsalamander. De overige ingrepen zullen niet leiden tot oppervlakteverlies van habitattypen en leefgebieden. De meeste ingrepen vinden plaats rond het dagrecreatief centrum. Hier komen geen begroeiingen voor die overeenkomen met een bepaald habitatype en er zijn hier geen geschikte leefgebieden voor Kamsalamander en Tapuit aangetroffen.

Aanleg nieuwe paden

Volgens de inrichtingsplannen zoals deze er nu liggen (zie figuur 3 en 4) zullen er nieuwe paden worden aangelegd in het westelijke, noordelijke (aan de andere kant van de weg tussen de hunebedden) en zuidelijke deel van het plangebied.

De paden in het westelijke deel snijden op sommige plekken gedeeltes waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 4030 Droge heiden en mogelijk in gedeelten waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 4010 Vochtige heiden. Het nieuw aan te leggen pad in het noordelijke deel van het plangebied (aan de andere kant van de weg tussen de hunebedden) snijdt geen gedeelten waar de begroeiing overeenkomt met een habitatype. De paden in het zuidelijke deel lopen in de directe omgeving van de hangar en in de buurt van het dagrecreatief centrum (zie figuur 3 en 4). Het nieuw aan te leggen pad rond de hangar snijdt zowel locaties met begroeiingen die overeenkomen met habitatype 4030 Droge heiden als locaties met begroeiingen die overeenkomen met habitatype 4010 Vochtige heiden. Rond het dagrecreatief centrum zijn geen locaties met begroeiingen die voldoen aan één van de habitattypen.

De aanleg van nieuwe paden zal hoogstwaarschijnlijk geen negatieve gevolgen hebben op Kamsalamander en Tapuit. In het gebied zijn wel potentieel geschikte leefgebieden voor de Kamsalamander aangetroffen, maar de paden zullen voor zover nu bekend op enige afstand van deze potentiële leefgebieden komen te liggen. Enkele van de potentiële leefgebieden liggen wel vlakbij bestaande paden.

Er zijn van de Tapuit geen broedgevallen binnen het plangebied bekend, en dus zal de aanleg van nieuwe paden zeer waarschijnlijk niet leiden tot een verkleining van de broedbiotoop en een daling van het aantal broedparen van de Tapuit.

Kappen bomen en bospartijen

Volgens de inrichtingsplannen zoals deze nu bekend zijn zal een gedeelte van de bospartijen gekapt worden. Omdat de begroeiingen van deze bospartijen op geen enkele locatie overeenkomt met habitatype 9190 Oude eikenbossen heeft dit geen negatieve gevolgen voor dit habitatype.

Het kappen van bomen en bospartijen zou van negatieve invloed kunnen zijn op het voorkomen van de Kamsalamander. Tijdens het veldbezoek zijn rond de Havelterberg enkele kleine poelen aangetroffen. Vooral de poelen die in de buurt van bomen en bospartijen liggen (zie figuur 4 en bijlage 1) zijn potentieel geschikt leefgebied van de Kamsalamander. Indien deze bospartijen gekapt worden, betekent dit mogelijk verlies aan leefgebied voor de Kamsalamander. Omdat momenteel niet duidelijk is in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk voorkomt in het plangebied, is nader onderzoek naar het voorkomen van de Kamsalamander in het plangebied gewenst.

De boskap zal geen negatieve gevolgen hebben voor de Tapuit, omdat de broedbiotoop van deze soort bestaat uit schaars begroeide terreinen, en niet uit bossen of bospartijen.

Geluidsverstoring

In het plangebied kan een toename van het geluid worden verwacht door de voorgenomen activiteiten. Deze toename wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de aanleg van nieuwe recreatieve voorzieningen rond het dagrecreatief centrum en de aanleg van nieuwe paden. Deze geluidstoename zal voor een deel van tijdelijke aard zijn (indien het bouwactiviteiten betreft). Daarnaast zal een toename van het aantal recreanten voor een toename van de geluidsverstoring zorgen. Deze verstoring zal nader besproken worden onder het kopje 'verstoring door mensen'.

Kamsalamander

Er zijn geen negatieve effecten te verwachten van een toename van het geluid op de habitatypen en de Kamsalamander. Volgens de effectenindicator (website ministerie van LNV) zijn voor habitatypen *typische diersoorten* echter wel gevoelig voor het optreden van geluidsverstoring. Op het moment van schrijven zijn er echter nog geen lijsten van typische diersoorten per habitatype opgesteld; hier kunnen dus nog geen uitspraken over worden gedaan. Voorlopig kan alleen worden getoetst in hoeverre geluidsverstoring negatieve effecten heeft op doelsoorten, zoals vogelsoorten.

Tapuit

Vanwege het ontbreken van normwaarden zijn er echter geen harde uitspraken te doen over het effect van geluidsverstoring op vogelsoorten. De veelvuldig gehanteerde 40dBA geluidscontour is opgesteld vanuit de behoefte aan een norm voor stilte. Onbekend is wat deze norm is voor verschillende vogelsoorten. Meer van belang is de wijze waarop het geluid optreedt: een min of meer constante geluidsbron zal minder verstorend werken dan een plotse optredende geluidsbron in een verder stil gebied. Een voorbeeld hiervan is het schietterrein van de Harskamp op de Veluwe, waar gedurende de dag schietoefeningen met mortieren worden gehouden. Desondanks broedt de Zwarte specht in dit gebied en heeft het de hoogste landelijke dichtheid van de verstoring gevoelige soort Nachtzwaluw. In dit licht zal de voorgenomen activiteit worden getoetst.

De Natura 2000 aanvullende doelsoort Tapuit zal naar verwachting geen negatieve gevolgen ondervinden van de verstorende effecten van geluid. Er zijn geen broedgevallen van de soort in het plangebied bekend. In de omgeving van het plangebied zijn wel broedgevallen van de Tapuit bekend, echter deze bevinden zich op meer dan 600 meter afstand van het plangebied. De negatieve effecten op de Tapuiten zullen in dit gebied, dat buiten het plangebied ligt, naar verwachting nihil zijn. Bovendien zal het verkeerslawaaï, waardoor vogels in het gebied mogelijk verstoord worden, afnemen, omdat de verharde weg tussen de hunebedden zal worden afgesloten. De afsluiting van de weg resulteert naar verwachting in een afname van het aantal honden in het gebied en ten noorden daarvan, waardoor broedvogels minder verstoord zullen worden.

Verstoring door mensen

Door de geplande ingrepen en activiteiten wordt in 2015 een toename van 50% van het aantal bezoekers verwacht in het plangebied, ten opzichte van de huidige situatie. Dit betekent dat de bezoekersaantallen zullen stijgen van jaarlijks ongeveer 200.000 bezoekers tot 300.000 bezoekers in 2015.

Habitattypen

Verstoring door mensen kan negatieve gevolgen hebben op vogels en zoogdieren, met name tijdens het broed- of voortplantingsseizoen. De toename van de verstoring door mensen heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten. Vooralsnog zijn geen lijsten van typische diersoorten per habitatype opgesteld, daardoor is het nu niet mogelijk om de gevoeligheid van typische diersoorten te toetsen.

Kamsalamander

Volgens de effectenindicator op de website van het ministerie van LNV is niet bekend in hoeverre de Kamsalamander gevoelig is voor verstoring door mensen. De verwachting is dat er in principe geen negatieve effecten op de Kamsalamander zullen optreden. Enkele poelen liggen echter dichtbij enkele bestaande paden. Door de verwachte toename van het aantal recreanten, zullen meer mensen gebruik gaan maken van deze paden. Omdat poelen een bepaalde aantrekkingskracht op mensen hebben, zullen waarschijnlijk meer mensen geneigd zijn bij de poelen te gaan kijken. Het is mogelijk dat dit resulteert in een toename van de hoeveelheid afval of takken die in de poelen belandt. In dat geval zal de toename van de recreatiedruk wel degelijk negatieve effecten kunnen hebben op de kwaliteit van het leefgebied van de Kamsalamander. Door afsluiting van de weg tussen de hunebedden zal naar verwachting het aantal honden in het gebied rond de Havelterberg afnemen. Dit is een positieve ontwikkeling voor de Kamsalamander, omdat deze soort momenteel mogelijk verstoring ondervindt van honden.

Omdat momenteel niet duidelijk is in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk voorkomt in het plangebied, is nader onderzoek naar het voorkomen van de Kamsalamander in het plangebied gewenst.

Tapuit

De Tapuit is volgens de effectenindicator gevoelig voor verstoring door mensen. Omdat er echter geen broedgevallen van de soort binnen het plangebied bekend zijn, zullen de effecten van verstoring door mensen op deze soort nihil zijn. Door afsluiting van de weg tussen de hunebedden zal naar verwachting het aantal honden in het gebied rond de Havelterberg afnemen. Dit is een positieve ontwikkeling voor de Tapuit, omdat deze soort momenteel mogelijk verstoring ondervindt van honden.

Mechanische effecten (betreding)

Door mechanische activiteiten kunnen negatieve effecten op soorten en habitats optreden. Ook hier geldt dat de kennis over effecten vaak nog is beperkt tot het kwalitatief signaleren van risico's.

Habitattypen

Een van de mogelijke mechanische effecten die kunnen optreden is bodemverdichting door betreding. Hier zijn alleen habitattypen en plantensoorten gevoelig voor. Naar verwachting zijn niet alle habitattypen binnen het plangebied even gevoelig voor betreding (zie bijlage 3). Bodemverdichting kan leiden tot verandering van de soortensamenstelling binnen een habitatype of het verdwijnen van een doelsoort. Dat laatste is in het plangebied niet aan de orde.

Door een toename van de recreatiedruk zal de mate van betreding van habitattypen die naast bestaande paden liggen, hoogstwaarschijnlijk toenemen.

Door aanleg van nieuwe paden en het ontsluiten van delen van de Havelterberg zal waarschijnlijk ook op andere plekken, waar voorheen nauwelijks of geen betreding optrad, betreding optreden. Betreding treedt op als mensen van paden afwijken. Volgens de effectenindi-

cator op de website van het ministerie van LNV zijn alle habitattypen die in het plangebied voorkomen gevoelig voor het optreden van mechanische effecten, in dit geval betreding. In het plangebied zullen naar verwachting echter naar verhouding vooral vochtige vegetaties en vegetaties met veel zeldzame soorten negatieve effecten kunnen ondervinden van betreding. Dit zijn de habitattypen 4030 Vochtige heiden en 6230 Heischrale graslanden (zie bijlage 1 en 3)

Er zijn geen nieuwe paden gepland in het gedeelte waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 6230 Heischrale graslanden. Er ligt echter wel een bestaand pad dat grenst aan dit habitatype, waardoor er momenteel mogelijk betreding plaatsvindt. Omdat het aantal recreanten in het gebied in de toekomst na uitvoering van het Masterplan Havelterberg 2009 sterk zal toenemen, zal op deze locatie waarschijnlijk een toename van de mate van betreding optreden. Negatieve effecten op dit habitatype als gevolg van betreding zijn dan ook niet uit te sluiten.

In de gedeelten waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 4010 liggen al enkele paden. Hier zal hoogstwaarschijnlijk momenteel al enige mate van betreding plaatsvinden. De mate van betreding zal op deze locaties mogelijk gaan toenemen, omdat het aantal recreanten in het plangebied sterk zal stijgen (met name na de uitvoering van het Masterplan Havelterberg 2009). Negatieve effecten door een toename van de mate van betreding langs de bestaande paden zijn dan ook niet uit te sluiten.

Nieuwe paden langs of door locaties waar begroeiingen voorkomen die overeenkomen met habitatype 4010 Vochtige heiden, zoals het aan te leggen pad bij de hangar, zullen hoogstwaarschijnlijk ook op die plekken voor een toename van de mate van betreding zorgen. Negatieve effecten op het habitatype zijn ook op deze plekken niet uit te sluiten.

Afsluitend kan worden opgemerkt dat betreding van locaties waar de begroeiingen overeenkomen met een bepaald habitatype zoveel mogelijk moet worden beperkt. Momenteel zijn al maatregelen getroffen om de betreding op enkele plekken te beperken. Zo zijn er langs de paden op de noordhelling van de Havelterberg afrasteringen aangebracht.

3.1.3 TOETSING AAN DE CONCEPT INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN NATURA 2000

In deze paragraaf worden de invloeden van de geplande ingrepen en activiteiten op habitattypen en soorten op een rijtje gezet en worden de negatieve effecten getoetst aan de instandhoudingdoelen.

Habitats

Oppervlakteverlies

Oppervlakteverlies door aanleg van nieuwe paden heeft mogelijk negatieve gevolgen voor de habitattypen 4010 Vochtige heiden en 4030 Droge heiden. Op basis van de huidige inrichtingsplannen kan worden geconcludeerd dat de overige habitattypen niet in oppervlakte zullen afnemen door aanleg van nieuwe paden.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4010 Vochtige heiden (zie tabel 1) is gericht op de uitbreiding van de oppervlakte en behoud of verbetering van de kwaliteit van het habitatype. Door de aanleg van nieuwe paden zal de oppervlakte van dit habitatype echter afnemen, terwijl juist gestreefd moet worden naar uitbreiding van dit habitatype. Dit betekent dat de aanleg van nieuwe paden in strijd is met het instandhoudingsdoel van dit habitatype.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4030 is gericht op het behoud van de oppervlakte en een verbetering van de kwaliteit van het habitatype. Door de aanleg van nieuwe paden zal de oppervlakte van dit habitatype echter afnemen. Dit betekent dat de aanleg van nieuwe paden in strijd is met het instandhoudingsdoel van dit habitatype. Omdat de begroeiing in een groot deel van het plangebied overeenkomt met dit habitatype en omdat er geen uitbreidingsdoelstellingen gelden, zouden de negatieve effecten als relatief beperkt kunnen worden beschouwd.

Het kappen van bossen en bospartijen zal geen negatieve invloed hebben op doelhabitat 9190 Oude eikenbossen, omdat geen enkele van de bospartijen qua begroeiing overeenkomt met dit habitatype.

Geluidsverstoring

Er zijn geen negatieve effecten te verwachten van een toename van de geluidsverstoring als gevolg van de verwachte toename van de recreatiedruk op habitattypen. Er kunnen mogelijk wel negatieve effecten optreden op typische diersoorten van habitattypen. Er zijn echter nog geen typische diersoorten van habitattypen vastgesteld, en dus zijn eventuele effecten nu niet toetsbaar.

Verstoring door mensen

De toename van de verstoring door mensen door de verwachte toename van de recreatiedruk heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten. Vooralsnog zijn nog geen lijsten van typische diersoorten per habitatype opgesteld, en dus is het nog niet mogelijk om de gevoeligheid van typische diersoorten te toetsen.

Mechanische effecten

De verwachte toename van het aantal recreanten in het gebied zal langs de bestaande paden waarschijnlijk leiden tot een toename van mate van betreding van habitattypen. Dit geldt niet voor de paden op de noordhelling van de Havelterberg, omdat hier omheiningen zijn geplaatst.

Over het algemeen kan gesteld worden dat betreding negatieve effecten heeft op habitattypen. Betreding kan leiden tot bodemverdichting, waardoor veranderingen in de soortensamenstelling kunnen optreden. Betreding kan de kwaliteit van habitattypen aantasten omdat het de soortensamenstelling van habitattypen kan veranderen. Hierdoor geldt voor alle habitattypen dat dit in strijd is met de instandhoudingsdoelen. Naar verwachting zijn vochtige vegetaties (habitatype 4010 Vochtige heiden) en vegetaties met zeldzame soorten (habitatype 6230 Heischrale graslanden) naar verhouding gevoeliger voor betreding; de negatieve effecten van betreding van deze habitattypen zullen naar verhouding groter zijn (zie ook bijlage 3).

De nieuw aan te leggen paden komen naast of lopen door plekken met begroeiingen die overeenkomen met habitatype 4010 Vochtige heiden en 4030 Droge heiden. Verwacht wordt, dat habitatype 4010 Vochtige heiden naar verhouding gevoeliger is voor betreding dan habitatype 4030 Droge heiden.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4010 Vochtige heiden is gericht op uitbreiding van de oppervlakte en behoud of verbetering van de kwaliteit. Door betreding als gevolg van aanleg van nieuwe paden op of naast locaties waar de begroeiing overeenkomt met dit habitatype zal de kwaliteit op deze locaties kunnen afnemen; dit is in strijd met de instandhoudingsdoelstelling van dit habitatype.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4030 Droge heiden is gericht op het behoud van de oppervlakte en een verbetering van de kwaliteit van dit habitatype. Omdat er op deze plekken waarschijnlijk sprake zal zijn van betreding, zal de kwaliteit van dit habitatype op deze plekken in theorie afnemen. De mate waarin de kwaliteit zal afnemen is echter afhankelijk van de intensiteit en mate van betreding; hier zijn op dit moment geen uitspraken over te doen. Het betekent echter wel, dat de aanleg van nieuwe paden op locaties met begroeiingen die overeenkomen met dit habitatype, in theorie in strijd is met de instandhoudingsdoelstelling van dit habitatype, tenzij er maatregelen worden getroffen om betreding te voorkomen. Dit laatste geldt ook voor habitatype 4010 Vochtige heiden.

Kamsalamander

De Kamsalamander zal mogelijk negatieve effecten ondervinden van het kappen van bomen, omdat er daardoor potentiële leefgebieden aangetast zullen worden. Dit geldt voor de bospartijen in de directe omgeving van poeltjes. Van het kappen van de overige bospartijen zal de Kamsalamander naar verwachting geen negatieve effecten ondervinden.

Het instandhoudingsdoel van de Kamsalamander is gericht op de uitbreiding van de omvang van het leefgebied. Dit betekent dat aantasting van een gedeelte van het leefgebied in strijd is met het instandhoudingsdoel. Het is op dit moment echter niet duidelijk in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk voorkomt in het plangebied, hier moet nader onderzoek naar worden verricht.

De Kamsalamander zal geen negatieve effecten ondervinden van een toename van de geluidsverstoring en betreding als gevolg van de geplande activiteiten en een toename van de recreatiedruk. Tevens zal de soort in principe geen negatieve gevolgen ondervinden van een toename van de verstoring door mensen door de toename van de recreatiedruk, mits dit niet leidt tot vervuiling van het voortplantingsbiotoop (de poeltjes moeten vrij blijven van afval en takken). De verstoring door honden zal waarschijnlijk afnemen door de afsluiting van de weg tussen de hunebedden.

Tapuit

Er worden geen negatieve effecten op de Tapuit voorzien als gevolg van de geplande activiteiten en ingrepen en de toename van de recreatiedruk, omdat de soort niet in het plangebied voorkomt. Er zal dan ook geen broed- en foerageergebied van betekenis verloren gaan. Door het afsluiten van de weg tussen de hunebedden zal de soort minder verstoord worden door verkeer. Naar verwachting zal de verstoring door honden ook afnemen door afsluiting van de weg.

3.1.4 MOGELIJKHEDEN VOOR MITIGERENDE EN COMPENSERENDE MAATREGELEN

Afhankelijk van het nog vast te stellen inrichtingsplan zal een gedeelte van de bospartijen en bomen in het plangebied gekapt worden. Hiermee zou potentieel leefgebied van de Kamsalamander aangetast kunnen worden. Indien blijkt dat de Kamsalamander in bepaalde poeltjes voorkomt, zou gekozen kunnen worden de bospartijen rond deze plekken te sparen. Om deze poelen zou ook afrastering geplaatst kunnen worden om eventuele vervuiling als gevolg van een toename van de recreatiedruk te voorkomen.

Het oppervlakteverlies van de habitattypen 4010 Vochtige heiden en 4030 Droge heiden zou gecompenseerd kunnen worden in overige delen van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Tevens zou ervoor gekozen kunnen worden om geen paden aan te leggen op locaties waar deze habitattypen voorkomen.

De waarschijnlijke toename van de mate van betreding van habitattypen langs de bestaande en nieuw aan te leggen paden zou beperkt kunnen worden door het plaatsten van omheiningen of afrasteringen. Momenteel zijn op de noordhelling van de Havelterberg al afrasteringen geplaatst.

3.1.5 CONCLUSIE

De geplande ingrepen en activiteiten rond het dagrecreatief centrum en het agrarisch tussengebied zullen ter plaatse niet leiden tot negatieve effecten op habitattypen en soorten. De geplande ingrepen en activiteiten in het gebied Havelterberg kunnen echter wel negatieve invloeden hebben op habitattypen en de doelsoort de Kamsalamander. Door de geplande aanleg van het familiepad zal de oppervlakte van enkele habitattypen afnemen; dit is in strijd met de instandhoudingsdoelstellingen. In hoeverre oppervlakteverlies daadwerkelijk zal optreden zal duidelijk worden als een definitieve keuze is gemaakt ten aanzien van de inrichting van Havelterberg.

Momenteel zijn er drie verschillende inrichtingen waaruit gekozen kan worden. Het grootste verschil tussen deze alternatieven is de mate waarin bospartijen gekapt moeten worden. Door kap van bospartijen in de directe nabijheid van de in het gebied aanwezige poeltjes wordt potentieel leefgebied van de Kamsalamander aangetast. Omdat momenteel niet duidelijk is in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk in het plangebied voorkomt, zou hier nader onderzoek naar moeten worden verricht. Indien uit dergelijk onderzoek blijkt dat de Kamsalamander daadwerkelijk in bepaalde delen van het gebied voorkomt, kan worden besloten om op deze plekken geen of beperkte boomkap te laten plaatsvinden.

Door toename van de recreatiedruk en de aanleg van nieuwe paden zal mogelijk een toename van de mate van betreding plaatsvinden langs de bestaande en nieuw aan te leggen paden, waardoor de kwaliteit van habitattypen kan verslechteren. Omdat het optreden van kwaliteitsverlies afhankelijk is van de mate en intensiteit van de betreding, kan op dit moment niet worden ingeschat in welke mate exact kwaliteitsverlies zal optreden.

Indien de keuze valt op inrichtingsalternatief nummer 1 zullen de negatieve effecten op de Kamsalamander en de habitattypen beperkt zijn. Er wordt in dit alternatief geen bos gekapt, zodat potentieel leefgebied van de Kamsalamander niet wordt aangetast. Het niet kappen van bos is ook zeer gunstig voor de overige fauna, met name voor de vogels die in de bosjes voorkomen. Het familiepad zal ook in deze variant worden aangelegd en gaat in ieder geval door een vogelrijk bosje en het doorkruist bij de hangar twee habitattypen. Dit zal leiden tot verstoring van vogels (bosje is vogelrijk) (niet doelsoort Tapuit) en oppervlakteverlies van habitattypen. De mate van betreding van habitattypen zal toenemen door de toenemende recreatiedruk; op dit moment is niet te zeggen in hoeverre dit leidt tot kwaliteitsverlies van habitattypen. Indien er afrasteringen langs de bestaande en nieuwe paden wordt aangelegd kan betreding worden beperkt of voorkomen. Al met al zijn de effecten van inrichtingsalternatief 1 op habitattypen en soorten zeer beperkt. Significant negatieve effectentreden waarschijnlijk niet op indien er compenserende maatregelen worden uitgevoerd. Indien voor deze variant wordt gekozen moet een verstoring- en verslechteringstoets worden uitgevoerd.

Indien voor inrichtingsvariant 2 wordt gekozen, zijn de effecten op habitattypen van de zelfde orde grote als bij variant 1. De effecten op de Kamsalamander zijn echter groter, mits de soort in het plangebied voorkomt, omdat potentieel leefgebied verloren zal gaan doordat er langs poeltjes bos gekapt zal worden. Door het kappen van de bossages gaat leefgebied van vogels en andere fauna verloren. Dit zal echter geen significant negatieve effecten hebben op de doelsoort Tapuit, omdat deze niet in het plangebied voorkomt.

Ook bij deze inrichtingsvariant wordt er een nieuw familiepad aangelegd en komt er een pad bij de hangar, waardoor er oppervlakteverlies van twee habitattypen optreedt. De mate van betreding zal toenemen langs de bestaande en de nieuwe paden: in welke mate hierdoor kwaliteitsverlies van habitattypen optreedt is nu niet te zeggen. Door het plaatsen van afrasteringen kan betreding worden beperkt of voorkomen.

Voor deze inrichtingsvariant geldt dat de kans op het optreden van significant negatieve effecten groter is dan bij inrichtingsvariant 1. Daarnaast zal deze inrichting ook grote negatieve effecten hebben op overige fauna in het plangebied. Omdat er (potentieel) leefgebied van de Kamsalamander zal worden aangetast, is het noodzakelijk dat, als er voor deze variant wordt gekozen, een passende beoordeling wordt uitgevoerd.

Inrichtingsplan 3 is een soort mix tussen inrichtingsvarianten 1 en 2. De effecten op habitattypen zijn uitgaande van deze inrichting groter dan bij de andere twee alternatieven, omdat er naast het familiepad en een pad bij de hangar tevens een nieuw stukje pad wordt aangelegd van de westkant naar het midden van de Havelterberg. Hierbij worden mogelijk twee habitattypen doorkruist, en daardoor is het oppervlakteverlies in deze variant groter. Omdat er ook in deze variant bos wordt gekapt, gaat er mogelijk (potentieel) leefgebied van de Kamsalamander verloren. Tevens wordt het gebied minder aantrekkelijk voor met name vogels. De doelsoort Tapuit zal ook bij deze inrichtingsvariant geen negatieve effecten ondervinden.

De mate van betreding van habitattypen zal toenemen langs de bestaande en de nieuwe paden. In hoeverre hierdoor kwaliteitsverlies optreedt is nu moeilijk in te schatten. Door het plaatsen van afrasteringen kan betreding worden beperkt of voorkomen.

Indien voor deze variant wordt gekozen zal een passende beoordeling moeten worden uitgevoerd. Er zullen op twee plekken paden worden aangelegd die vegetaties die overeenkomen met habitattypen zullen doorkruisen. Significant negatieve effecten kunnen niet worden uitgesloten, dit geldt zowel voor de habitattypen als de Kamsalamander.

3.1.6 TOETSING AAN DE FLORA- EN FAUNAWET

Samenvatting beschermde soorten

Onderstaande tabel geeft voor de aangetroffen en mogelijk aanwezige beschermde soorten het beschermingsregime aan. Voor soorten uit de eerste categorie geldt een algehele vrijstelling. Voor de soorten uit de tweede en derde categorie dient over het algemeen ontheffing te worden aangevraagd. In 'conclusies en consequenties' wordt dit nader uitgewerkt.

Soortgroep	Soort	Waarneming	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
Vaatplanten	Jeneverbes (<i>Juniperus communis</i>)	C		X	
	Grote Kaardebol (<i>Dipsacus fullonum</i>)	C	X		
	Valkruid (<i>Arnica montana</i>)	E		X	
	Grasklokje (<i>Campanula rotundifolia</i>)	E	X		
	Gevlekte orchis (<i>Dactylorhiza maculata</i>)	E		X	
	Kleine zonnedauw (<i>Drosera intermedia</i>)	E		X	
	Klokjesgentiaan (<i>Gentiana pneumonanthe</i>)	E		X	
	Ronde zonnedauw (<i>Drosera rotundifolia</i>)	E		X	
Zoogdieren	Bosmuis (<i>Apodemus sylvaticus</i>)	A	X		
	Bosspitsmuis (<i>Sorex spec.</i>)	C	X		
	Rosse woelmuis (<i>Clethrionomys glareolus</i>)	A	X		
	Veldmuis (<i>Microtus arvalis</i>)	A	X		
	Dwergspitsmuis (<i>Sorex minutus</i>)	A	X		
	Egel (<i>Erinaceus europeus</i>)	A	X		
	Mol (<i>Talpa europea</i>)	B	X		
	Wezel (<i>Mustela nivalis</i>)	A	X		
	Konijn (<i>Oryctolagus cuniculus</i>)	B	X		
	Haas (<i>Lepus europeus</i>)	A	X		
	Vos (<i>Vulpes vulpes</i>)	A	X		
	Ree (<i>Capreolus capreolus</i>)	C	X		
	Eekhoorn (<i>Sciurus vulgaris</i>)	D		X	
	vleermuizen	D			X
Amfibieën	Gewone pad (<i>Bufo bufo</i>)	A	X		
	Bruine kikker (<i>Rana temporaria</i>)	A	X		
	Kleine watersalamander (<i>Triturus vulgaris</i>)	A	X		
	Poelkikker (<i>Rana lessonae</i>)	D			X
	Kamslamander (<i>Triturus cristatus</i>)	D			X
Reptielen	Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>)	D			X
	Levendbarende hagedis (<i>Lacerta vivipara</i>)	D			X
	Adder (<i>Vipera berus</i>)	D			X
	Gladde slang (<i>Coronella austriacus</i>)	D			X
Ongewervelden	Heideblauwtje (<i>Plebejus argus</i>)	E			X
	Noordse winterjuffer (<i>Sympeca paedisca</i>)	D			X
	Gevlekte witsnuitlibel (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>)	D			X
Vogels	Alle broedende soorten	C/E			X

Tabel 4: Overzicht van voorkomende en mogelijk aanwezige beschermde flora & fauna die hinder van de ingrepen kunnen ondervinden. Categorie 1: algemene beschermde soorten; Categorie 2: overige beschermde soorten; Categorie 3: strikt beschermd (zie § 1.3). Waarneming type: A: biotoop aanwezig, B: sporen/ holen aanwezig, C: zichtwaarneming, D: mogelijk aanwezig, E: gegevens Staatsbosbeheer, Everts & de Vries (2004) en M. Perdeck (2003). Grijze markering: soorten waar nader onderzoek naar verspreiding voor nodig is

Gevolgen van de ingrepen

Voor de Flora- en faunawet zijn vooral vaste verblijfplaatsen van belang. Door de geplande werkzaamheden kunnen alle in tabel 4 genoemde vaatplanten, zoogdieren, amfibieën, reptielen en ongewervelden het slachtoffer worden en/of hun holen worden verstoord. Dit geldt niet voor de Haas en de Ree, deze soorten maken geen gebruik van verblijfplaatsen zoals bedoeld in de Flora- en faunawet. De Vos heeft naar verwachting geen verblijfplaatsen in het onderzoeksgebied. Voor alle soorten die in tabel 4 zijn aangegeven met een E geldt dat nader onderzoek is gewenst. Voor de soorten die zijn aangegeven met een D is nader onderzoek noodzakelijk.

Indien werkzaamheden in het broedseizoen worden gestart, zullen broedvogels worden verstoord.

Kap van bos

Door het verwijderen van bos zal het leefgebied van reptielen worden vergroot waardoor populaties (indien aanwezig) zullen worden versterkt. Het verwijderen van bos kan eveneens leiden tot het verloren gaan van verblijfplaatsen van vleermuizen en de Eekhoorn en leiden tot verlies van broedbiotoop van bepaalde vogelsoorten. Het productiebos langs de oostzijde en de bosjes langs de randen hebben (naar verwachting) relatief weinig natuurwaarde, wel kunnen zich hier verblijfplaatsen bevinden van Eekhoorn en vleermuizen. Rondom de poelen kan de kap van bos leiden tot biotoopverlies voor de Kamsalamander en beschermde libellensoorten, indien aanwezig.

Aanleg paden

De aanleg van paden leidt tot het onsluiten van gedeelten van de Havelterberg waar momenteel nog weinig recreanten komen. Dit leidt tot een toename van de verstoring in bepaalde gedeelten van het terrein. Indien groeiplaatsen worden doorsneden van beschermde planten heeft dat een negatief effect op deze beschermde soorten. De Flora- en faunawet bepaalt echter dat deze groeiplaatsen moeten worden gemeden. Er hoeft dan geen ontheffing te worden aangevraagd. Het oppervlakte aan heidebiotoop voor Heideblauwtje en reptielen, dat verloren zal gaan door de aanleg van nieuwe paden zal ruimschoots worden gecompenseerd door de toename van biotoop door de kap van bomen, indien bomen zullen worden gekapt. Heideblauwtje en reptielen zullen derhalve geen hinder van het verlies van oppervlak door de aanleg van nieuwe paden ondervinden.

Toename recreatiedruk

Een toename van het aantal bezoekers in het gebied zal lijden tot een toename van de verstoring voor met name fauna. Beschermde ongewervelden (Heideblauwtje en mogelijk aanwezige beschermde libellen) zullen naar verwachting nauwelijks hinder van de toenemende recreatiedruk ondervinden. Zoogdieren zullen beperkt worden verstoord. De meeste zoogdieren zijn 's nachts actief zodat ze de meeste recreanten zullen ontlopen. Bovendien behoort het merendeel van de zoogdieren tot categorie 1 waarvan de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Reptielen en in mindere mate amfibieën zullen last hebben van een toename van de recreatie door de toename van verstoring door wandelaars waardoor de dieren vaker zullen worden verontrust. Honden die zich buiten de paden begeven zorgen voor een sterk negatief effect door verstoring.

Mogelijkheden voor mitigerende en compenserende maatregelen

Ten aanzien van broedvogels geldt dat voor deze soortgroep over het algemeen geen ontheffing kan worden aangevraagd. Vogels die eenmaal zijn gaan broeden zijn strikt beschermd. In de praktijk houdt dit in dat er in het broedseizoen van 15 maart tot 15 juli, niet met de werkzaamheden mag worden gestart. Indien wordt voorkomen dat broedvogels zich vestigen, kunnen werkzaamheden die voor 15 maart zijn begonnen, in het broedseizoen gewoon doorlopen. Bomen mogen niet in het broedseizoen worden gekapt.

Ter compensatie van eventueel voorkomende reptielen kan meer structuur aan de heide worden gegeven door bijvoorbeeld kleinschalig te plaggen en sommige delen nooit te plaggen, op een aantal plaatsen zijn momenteel vrij eenvormige heidevegetaties aanwezig. De overgang tussen bossen en open terrein kan geleidelijker worden gemaakt d.m.v. mantel- en zoomvegetaties. In deze overgangen bevinden zich doorgaans de hoogste dichtheden reptielen. Een uitgebalanceerd evenwicht tussen heide, grassen en struweel is voor reptielen het meest gunstig. Op deze manier kan er voor worden gezorgd dat het gebied meer geschikt wordt voor reptielen zodat meer exemplaren van het gebied gebruik kunnen maken. Het kappen van bos waardoor nieuwe schrale terreinen ontstaan kunnen eveneens ter compensatie dienen. Ten aanzien van amfibieën kunnen bestaande poelen worden uitgerasterd zodat ze onbereikbaar worden voor recreanten. Ter compensatie kunnen nieuwe poelen worden aangelegd. Veel soorten amfibieën zijn 's nachts actief waardoor ze recreanten grotendeels

ontlopen. Broedvogels zullen het allermeeft hinder ondervinden van een toenemende recreatiedruk. Het westelijke gedeelte van het plangebied, waar het familiepad is gepland, vormt een waardevol broedbiotoop. Indien dit stuk wordt ontsloten door wandelpaden zal een belangrijk deel van deze broedvogels verdwijnen. Zolang broedvogelsoorten echter niet als doelsoort zijn aangewezen voor een Natura 2000 gebied is compensatie niet nodig.

Conclusies en consequenties

Alle in tabel 5 genoemde soorten zijn strikt beschermd en zullen door de werkzaamheden en de toenemende recreatiedruk het slachtoffer worden en/of worden verstoord. Voor deze soorten (indien aanwezig) moet ontheffing worden aangevraagd in het kader van de Flora- en faunawet. Van geen van deze soorten is het voorkomen geheel zeker. Nader onderzoek naar het voorkomen van deze soorten is noodzakelijk.

Indien wordt besloten geen bomen te kappen is nader onderzoek naar de Eekhoorn, Kamsalamander, libellen en vleermuizen niet noodzakelijk.

De groeiplaatsen van beschermde planten dienen te worden gemeden (zie Bijlage 3), er is dan geen ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet nodig. Alleen als dit onhaalbaar is kan mogelijk een ontheffing voor het verstoren van beschermde planten worden aangevraagd.

Soortgroep	Soort	Ingrep	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
Zoogdieren	Eekhoorn (<i>Sciurus vulgaris</i>)	1		X	
	vleermuizen	1			X
Amfibieën	Poelkikker (<i>Rana lessonae</i>)	3			X
	Kamsalamander (<i>Triturus cristatus</i>)	1,3			X
Reptielen	Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>)	1,2,3			X
	Levendbarende hagedis (<i>Lacerta vivipara</i>)	2,3			X
	Adder (<i>Vipera berus</i>)	2,3			X
	Gladde slang (<i>Coronella austriacus</i>)	2,3			X
Ongewervelden	Noordse winterjuffer (<i>Sympeca paedisca</i>)	1			X
	Gevlekte witsnuitlibel (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>)	1			X

Tabel 5: Overzicht van strikt beschermde soorten die hinder van de ingrepen kunnen ondervinden en waarnaar nader onderzoek moet worden verricht. Ingrep = type ingrep waarvan hinder wordt ondervonden. 1: kap bomen, 2: aanleg paden 3: toename recreatiedruk. Categorie 1: algemene beschermde soorten; Categorie 2: overige beschermde soorten; Categorie 3: strikt beschermd (zie § 1.3).

Voor vogels geldt dat het broedseizoen dient te worden ontzien. Werkzaamheden mogen niet in het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) worden gestart. Indien mitigerende maatregelen worden getroffen, kunnen de werkzaamheden die voor 15 maart zijn begonnen, gewoon doorlopen.

4 ADVIES RECREATIEZONERING

4.1 INLEIDING

Indien het Masterplan Havelterberg 2009 zal worden uitgevoerd in de huidige vorm zal Havelterberg een kwaliteitsimpuls krijgen waardoor het gebied veel aantrekkelijker zal worden voor recreanten. Door aanleg van nieuwe recreatieve voorzieningen rond het dagrecreatief centrum zal dit deel van het gebied veel meer bezoekers gaan trekken. Door aanleg van nieuwe paden en ontsluiting van delen van de Havelterberg voor recreanten zal de samenhang tussen de hunebedden en het dagrecreatief centrum worden verbeterd.

Door de geplande activiteiten wordt een algemene toename van de recreatie verwacht. Momenteel wordt het gebied jaarlijks door ongeveer 190.000 recreanten bezocht, waarbij het zwaartepunt van de recreatiedruk rond de hunebedden ligt. In 2030 worden dit uitgaande van autonome ontwikkeling ruim 200.000. Indien het Masterplan Havelterberg 2009 echter wordt uitgevoerd worden voor 2015 jaarlijks bijna 300.000 bezoekers verwacht. Dit is een stijging van 50% in vijf jaar tijd. Door de ontwikkelingen bij het dagrecreatief centrum zullen de bezoekers zich homogener over het gebied verspreiden. Door de toename van de recreatiedruk zal mogelijk de drukte op de bestaande paden toenemen. Door de aanleg van nieuwe paden zullen recreanten op plekken komen die momenteel nauwelijks door recreanten worden bezocht. Er dient echter wel rekening gehouden te worden met de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000 gebied Havelte-Oost en de gevolgen voor overige flora en fauna. Daarom is Buro Bakker gevraagd advies uit te brengen aangaande recreatiezonering. In dit hoofdstuk wordt dit advies nader uitgewerkt.

4.2 EFFECTEN RECREATIEDRUK OP NATUURWAARDEN HAVELTERBERG

4.2.1 EFFECTEN VAN GROTERE DRUKTE OP BESTAANDE PADEN

Vanwege de toename van de recreatiedruk zal de mate van betreding van habitattypen langs de bestaande paden hoogwaarschijnlijk toenemen, met uitzondering van de paden op de noordhelling van de Havelterberg waarlangs nu afrasteringen zijn aangebracht.

Naast een toename van de mate van betreding van habitattypen zullen er mogelijk ook negatieve effecten optreden op doelsoorten en voor habitattypen typische diersoorten. Deze doel- en diersoorten kunnen vooral in het broed- of voortplantingsseizoen hinder ondervinden van de aanwezigheid van mensen. Naar verwachting zijn de effecten als gevolg van verstoring door mensen voor de doelsoorten Kamsalamander en Tapuit beperkt (zie hoofdstuk 3). Omdat er nog geen lijsten van typische soorten per habitatype zijn opgesteld, kunnen de effecten van verstoring door mensen op deze soorten niet worden getoetst.

Voor overige en fauna geldt dat er meer onderzoek verricht dient te worden naar het voorkomen van beschermde soorten. Er zijn al wel inventarisatiegegevens van bijzondere en beschermde flora aanwezig.

Een toename van het aantal bezoekers in het gebied zal leiden tot een toename van de verstoring voor met name fauna. Beschermde ongewervelden (Heideblauwtje) zullen naar verwachting nauwelijks hinder van toenemende recreatiedruk op de bestaande paden ondervinden. Zoogdieren zullen beperkt worden verstoord. De meeste zoogdieren zijn 's nachts actief zodat ze de meeste recreanten zullen ontlopen. Reptielen en amfibieën zullen last hebben van een toename van de recreatie door de toename van verstoring door wandelaars waardoor de dieren vaker zullen worden verontrust. Lichte recreatie kan leiden tot verhoging van de structuur (variatie) van de vegetatie wat een gunstige uitwerking kan hebben op reptielen. Veel soorten amfibieën zijn 's nachts actief waardoor ze recreanten grotendeels ontlopen. In het algemeen geldt dat broedvogels veel hinder ondervinden van een toenemende recreatiedruk. Omdat alle bijzondere soorten echter in gedeelten van het gebied voorkomen waar nog geen paden liggen, zullen de effecten van de verstoring van een toenemende recreatiedruk op

de bestaande paden beperkt zijn. Er zal echter ook een pad worden aangelegd door een vogelrijk bosjes aan de westkant van het gebied. Hierdoor zal de verstoring van vogels juist in dit vogelrijke gebiedje toenemen. Indien gekozen wordt voor behoorlijke boskap, zoals in inrichtingsalternatief 2, zullen de productiebossen ten oosten van de Havelterberg, waar nu al paden liggen, niet meer geschikt zijn voor vogels van park en bos en zal het totale aantal vogels en het aantal verschillende soorten afnemen.

Een positieve ontwikkeling is de afsluiting van de weg tussen de hunebedden, waardoor de verstoring van broedvogels door verkeer zal verdwijnen.

4.2.2 VERSTORING DOOR HONDEN

Momenteel wordt het plangebied en de omgeving door veel mensen gebruikt als een hondenuitlaatplek. Het is niet duidelijk in hoeverre de honden in het plangebied zelf voor verstoring zorgen omdat ze bijvoorbeeld loslopen. De indruk bestaat dat het gebied ten noorden van de weg tussen de hunebedden vaker wordt gebruikt door bezoekers met honden dan het plangebied zelf. De verwachting is, dat het plangebied door het afsluiten van de weg tussen de hunebedden minder aantrekkelijk wordt voor bezoekers met honden. Deze bezoekers zullen dan namelijk op de bestaande parkeerplaatsen moeten parkeren en daardoor moeten ze verder lopen om de Havelterberg en het gebied ten noorden van de Havelterberg te bereiken.

Het is voor de fauna op en rond de Havelterberg erg belangrijk dat de verstoring door honden door middel van maatregelen zoveel mogelijk wordt beperkt. Loslopende honden in het gebied zullen naar verwachting een grotere verstoring veroorzaken dan de aanleg van nieuwe paden en de toename van het aantal recreanten. Met name reptielen worden regelmatig verontrust en doodgebeten door loslopende honden. In zekere mate geldt ook voor amfibieën dat deze diergroep de meeste hinder van honden zal ondervinden. Ook voor vogels geldt dat honden het meest verstoren.

4.3 MOGELIJKHEDEN OM EFFECTEN OP NATUURWAARDEN TE BEPERKEN

4.3.1 HABITATTYPEN EN DOELSOORTEN

De negatieve effecten op habitattypen die zullen optreden als gevolg van een toename van de recreatiedruk en de aanleg van nieuwe paden kunnen op verschillende manieren worden beperkt.

Ten eerste is het mogelijk om de nieuwe paden zoveel mogelijk op locaties aan te leggen waar begroeiingen voorkomen die minder gevoelig zijn voor betreding en waar begroeiingen voorkomen die niet aan een bepaald habitatype voldoen, zodat oppervlakte- en kwaliteitsverlies van habitattypen wordt voorkomen. Ten tweede kan besloten worden om bepaalde locaties te ontzien en dus minder paden aan te leggen. Dit is met name belangrijk op de plekken die naar verwachting in verhouding gevoeliger zijn voor betreding. In het plangebied zijn dit de gedeelten met vochtigere vegetaties (habitatype 4010 Vochtige heiden) en in vegetaties met veel zeldzame soorten (zie bijlage 3). Hierdoor kan kwaliteitsverlies van dergelijke habitattypen worden voorkomen.

Ten derde kan langs bestaande en nieuw aan te leggen paden afrasteringen of omheiningen worden geplaatst, zoals in de huidige situatie is gedaan langs de paden op de noordhelling. Hierdoor zal betreding geheel niet of in veel mindere mate optreden. Dit betekent dat kwaliteitsverlies van habitattypen zoveel mogelijk wordt voorkomen. Omdat betreding op lange termijn kan leiden tot het verdwijnen van het habitatype in de directe omgeving van paden kan ook oppervlakteverlies van habitattypen worden voorkomen. Vanwege het mogelijke risico dat poelen waar de Kamsalamander mogelijk in voorkomt bloot zullen staan aan vervuiling zouden ook op deze plekken afrasteringen kunnen worden geplaatst.

4.3.2 OVERIGE FLORA EN FAUNA

Om bijzondere en beschermde flora te ontzien, kunnen naast bestaande paden omheiningen geplaatst worden indien in de directe nabijheid bijzondere plantensoorten voorkomen. De nieuw aan te leggen paden kunnen, indien er indicaties bestaan (zie bijlage 3) dat er op die

locaties bijzondere en beschermde plantensoorten voorkomen, eventueel enigszins kunnen verplaatst.

Op dit moment is niet met zekerheid te zeggen welke fauna in het gebied voorkomt en waar deze soorten precies voorkomen. Hier dient nader onderzoek naar te worden verricht.

Voor de in het plangebied voorkomende zoogdieren hoeven waarschijnlijk geen compenserende of mitigerende maatregelen te worden uitgevoerd. Nader onderzoek naar voorkomende zoogdieren moet hier uitsluitsel over geven.

Ter compensatie van eventueel voorkomende reptielen kan meer structuur aan de heide worden gegeven door bijvoorbeeld kleinschalig te plaggen en sommige delen nooit te plaggen. Een uitgebalanceerd evenwicht tussen heide, grassen en struweel is voor reptielen het meest gunstig. Op deze manier kan er voor worden gezorgd dat het gebied meer geschikt wordt voor reptielen zodat meer exemplaren van het gebied gebruik kunnen maken. De ontwikkeling van nieuwe schrale terreinen kan eveneens ter compensatie dienen.

Om de verstoring van voorkomende amfibieën te beperken zouden bestaande poelen kunnen worden uitgerasterd zodat ze onbereikbaar worden voor recreanten. Ter compensatie kunnen nieuwe poelen worden aangelegd.

Naar verwachting kan de extra verstoring van de recreatiedruk niet worden ondervangen, omdat er een geheel nieuw pad zal worden aangelegd (familiepad) door een vogelrijk bosje. Mogelijke verstoring van broedvogels door de toename van de recreatiedruk niet worden ondervangen, afgezien van het verplaatsen van paden die gepland zijn in de delen waar zich nu veel broedvogels bevinden. Zolang broedvogelsoorten niet als doelsoort zijn aangewezen voor een Natura 2000 gebied is compensatie echter niet nodig.

4.3.3 MAATREGELEN VOOR HET BEPERKEN VAN DE VERSTORING DOOR HONDEN

Als mitigerende maatregel voor reptielen, amfibieën en broedvogels zou een verbod op honden kunnen worden ingesteld of een verplichting om honden aan te lijnen. Ook de afsluiting van de weg tussen de hunebedden zal naar verwachting leiden tot een afname van het aantal honden in het plangebied en het gebied ten noorden hiervan. Ter compensatie van eventueel voorkomende reptielen kan meer structuur aan de heide worden gegeven door bijvoorbeeld kleinschalig te plaggen en sommige delen nooit te plaggen. De ontwikkeling van nieuwe schrale terreinen kan eveneens ter compensatie dienen. Om de verstoring van voorkomende amfibieën te beperken zouden bestaande poelen kunnen worden uitgerasterd zodat ze onbereikbaar worden voor recreanten en honden. Ter compensatie kunnen nieuwe poelen worden aangelegd.

5 LITERATUUR

- Anonymous (2000)*; Inventarisatie en monitoring van natuurwaarden op defensie terreinen; OT Havelte
- Dijkstra, A.C.J., De Vries, J. & Hoentjen, B. (2003)*; Dagvlinders in Drenthe; voorkomen en verspreiding 1990-2001. Uitgeverij PubliQue en Vlinderwerkgroep Drenthe
- Europese Commissie (2000)*; Beheer van Natura 2000 gebieden. De bepalingen van artikel 6 in de habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG)
- Everts, F.H. & De Vries, N.P.J. (2004)*; Vegetatiekartering Ruinen 2003. EGG consult, Everts & De Vries te Groningen, in opdracht van Staatsbosbeheer regio Groningen-Drenthe. Rapportnummer 486-EGG
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (2004)*; Concept-Gebiedendocument Havelte-Oost. Ministerie van LNV, Den Haag
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (2006)*; Profielendocument. Ministerie van LNV, Den Haag
- Perdeck, M. (2003)*; Soortenkartering flora Havelterberg. Staatsbosbeheer regio Noord te Groningen
- Projectgroep Havelterberg (2006)*; Havelterberg 2009. Integrale ontwikkeling van landschap en recreatie rondom de Havelterberg. Gemeente Westerveld, Havelte
- SOVON & CBS (2005)*; Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen
- Van den Brink, H., Van Dijk, A., Van Os, B. & Venema, P. (1996)*; Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum & Comp B.V., Assen
- Website Ministerie van LNV; Home/dossiers/natuurwetgeving/hulpmiddelen natuurwetgeving/effectenindicator/naar de effectenindicator,*
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/effectenindicator.aspx>, geraadpleegd op 03-01-2007
- Website Ministerie van LNV; Home/dossiers/natuurwetgeving/habitattypen,*
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/hoofdpagina.aspx?subj=habyten&groep=0>, geraadpleegd op 03-01-2007
- Website Ministerie van LNV; Home/dossiers/natuurwetgeving/soorten,*
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/hoofdpagina.aspx?subj=soorten&groep=0>, geraadpleegd op 03-01-2007.

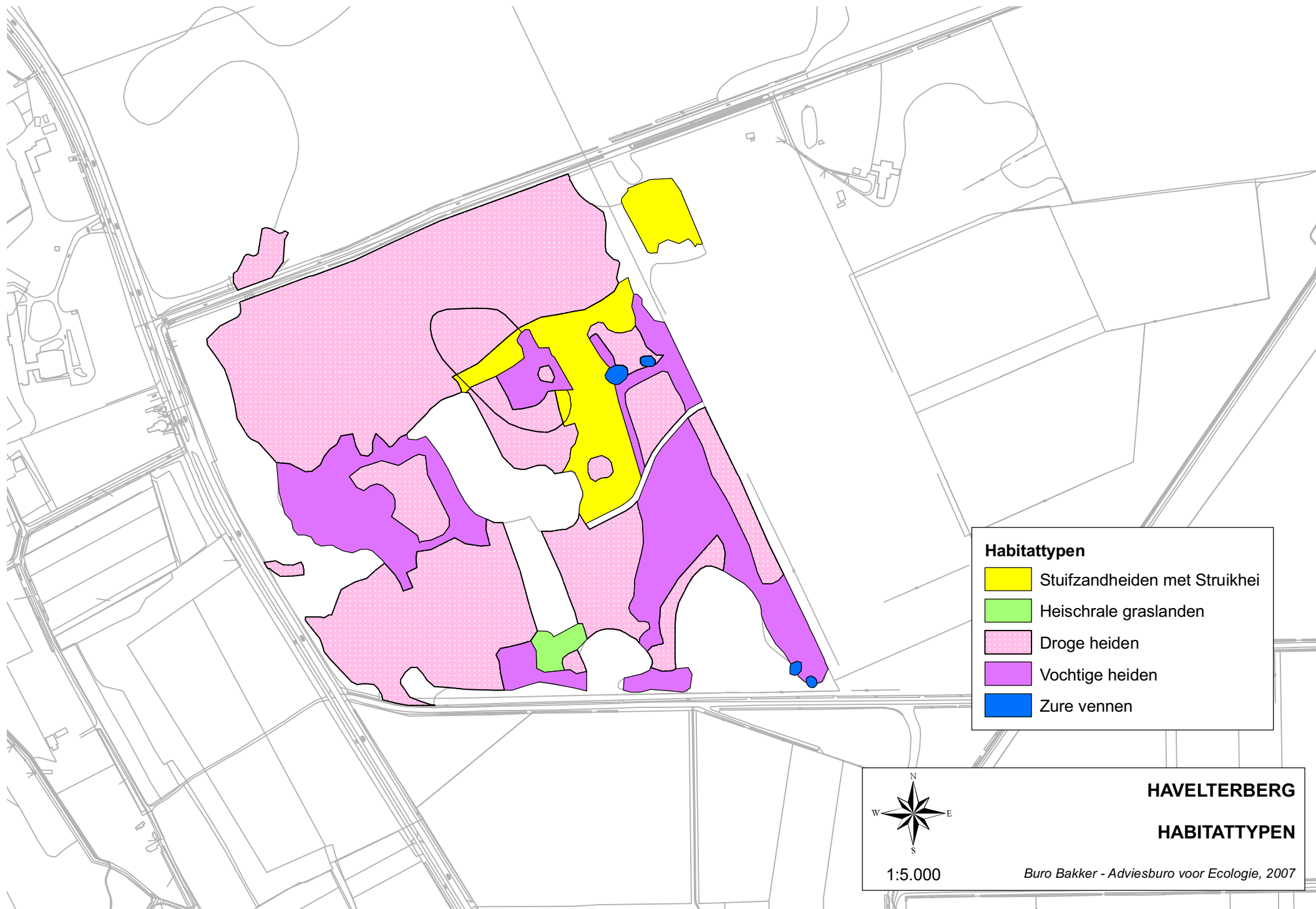
Verder:

Mededelingen A.J. van Dijk (Vogelwacht Uffelte)

Website waarneming.nl

Bijlage 1:

**Plangebied en voorkomende
habitattypen**

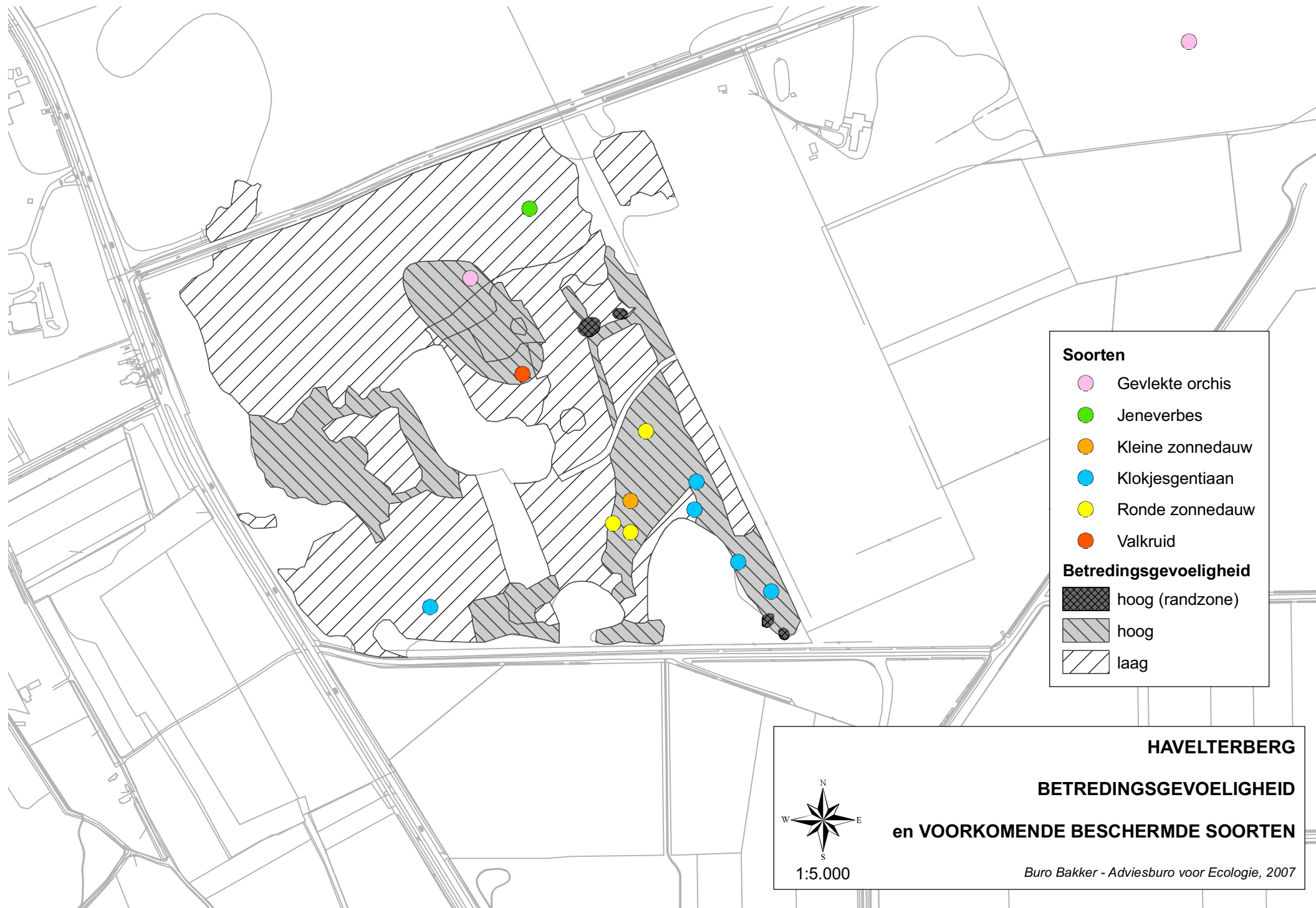
Bijlage 2:

**Voorkomen Tapuit (*Oenanthe
oenanthe*) rond Havelterberg**

Bijlage 3:

Gevoeligheid voor betreding

maart 2007

Met dank aan Staatsbosbeheer regio Noord en Vogelwacht Uffelte voor het opsturen van gegevens en Pina Dekker van de gemeente Westerveld voor de plezierige samenwerking.

Fotografie:

Rudmer Zwerver, Groningen

Vormgeving:

Joop Striker, Assen

VERKENNING NATUURWETGEVING IN HET KADER VAN HET
MASTERPLAN HAVELTERBERG 2009.

©

Gebruik en overname van gegevens
alleen toegestaan met volledige bronvermelding:

*Buro Bakker (2007);
Verkenning natuurwetgeving in het kader van het Masterplan Havelterberg 2009.
Buro Bakker adviesburo voor ecologie B.V. te Assen, in opdracht van gemeente Westerveld.*

in opdracht van:

Gemeente Westerveld

Contactpersoon:

Mevr. P. Dekker

uitgevoerd door:

BURO BAKKER ADVIESBURO VOOR ECOLOGIE B.V.

Weiersloop 9 Postbus 10034 9400 CA Assen tel. 0592-313389 fax. 0592-314643 e-mail info@burobakker.nl

Projectleiding:

ing. J.R. Offereins

Veldwerk en rapportage:

Ing. R. Zwerver, drs. D.E. Heidinga

Tekenwerk en GIS:

Ing. H.A. Dijkhuizen

Inhoud

1	INLEIDING.....	1
1.1	AANLEIDING EN LEESWIJZER.....	1
1.2	NATUURBESCHERMINGSWET.....	2
1.2.1	Algemeen.....	2
1.2.2	Natura 2000 gebied Havelte-Oost.....	3
1.3	FLORA- EN FAUNAWET	3
1.4	DE VOGELRICHTLIJN	4
1.5	DE HABITATRICHTLIJN	4
2	GEBIEDSBESCHRIJVING	5
2.1	LIGGING NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST EN HAVELTERBERG	5
2.2	DOELEN NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST	6
2.2.1	Habitattypen.....	6
2.2.2	Soorten.....	9
2.2.3	Instandhoudingsdoelen	10
2.3	NATUURWAARDEN HAVELTERBERG	12
2.3.1	Terreinkarakteristiek plangebied.....	12
2.3.2	Voorkomen habitattypen	12
2.3.3	Voorkomen habitatrichtlijnsoorten.....	12
2.4	OVERIGE FLORA EN FAUNA	14
2.4.1	Flora en Vegetatie	14
2.4.2	Havelterberg.....	14
2.4.3	Fauna.....	15
3	DAGRECREATIEF CENTRUM EN HAVELTERBERG.....	18
3.1.1	Geplande activiteiten	18

3.1.2	Mogelijke invloeden op het habitatrictlijngebied.....	20
3.1.3	Toetsing aan de concept instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000.....	23
3.1.4	Mogelijkheden voor mitigerende en compenserende maatregelen	25
3.1.5	Conclusie	25
3.1.6	Toetsing aan de Flora- en faunawet.....	27
4	ADVIES RECREATIEZONERING.....	30
4.1	INLEIDING.....	30
4.2	EFFECTEN RECREATIEDRUK OP NATUURWAARDEN HAVELTERBERG.....	30
4.2.1	Effecten van grotere drukte op bestaande paden	30
4.2.2	Verstoring door honden.....	31
4.3	MOGELIJKHEDEN OM EFFECTEN OP NATUURWAARDEN TE BEPERKEN	31
4.3.1	Habitattypen en doelsoorten	31
4.3.2	Overige flora en fauna.....	31
4.3.3	Maatregelen voor het beperken van de verstoring door honden	32
5	LITERATUUR.....	33

BIJLAGEN

Bijlage 1: Plangebied en voorkomende habitattypen

Bijlage 2: Voorkomen Tapuit (*Oenanthe oenanthe*) rond Havelterberg

Bijlage 3: Gevoeligheid voor betreding en voorkomen beschermde plantensoorten

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING EN LEESWIJZER

De gemeente Westerveld heeft een aantal terreinen aan de Van Helomaweg tussen het dorp Havelte en het natuurgebied Havelterberg in eigendom. Een deel van deze terreinen heeft een dagrecreatieve bestemming. Hierop zijn een dagrecreatief centrum (speelterrein) en de vlindertuin 'Papiliorama' gevestigd.

Havelterberg is onderdeel van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. De terreinen met een dagrecreatieve bestemming vallen volgens de meest recente begrenzingskaart gedeeltelijk binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied. Het dagrecreatief centrum met daarbij de vlindertuin valt volgens deze kaart niet meer binnen de begrenzing, maar de weilanden die hieraan grenzen wel.

Havelterberg is zeer aantrekkelijk voor recreanten. De meest belangrijke trekpleister wordt gevormd door de hunebedden, die zich ten noorden van de Havelterberg bevinden. Deze trekken veel bezoekers, waarbij het aantal van 5000 bezoekers per dag in weekenden geen uitzondering is. Jaarlijks bezoeken zo'n 190.000 mensen het gebied (Projectgroep Havelterberg, 2007). De verkeersstroom is in het gebied slecht geregeld. De hunebedden zijn met de auto bereikbaar, waardoor de auto's op drukke dagen tot aan de hunebedden geparkeerd staan. Ook aan de Van Helomaweg zelf staan ter hoogte van de hunebedden vaak veel auto's geparkeerd, waardoor verkeersonveilige situaties ontstaan.

De recreantenstroom is in de huidige situatie geconcentreerd in de omgeving van de hunebedden. Het dagrecreatief centrum en de vlindertuin trekken relatief weinig bezoekers. Er is echter ook gebleken, dat de meeste recreanten niet de Havelterberg over lopen, maar op de top weer omdraaien en richting de hunebedden en de achtergelegen terreinen lopen.

Naast de hunebedden zijn er in het gebied ook andere archeologische (grafheuvels) en historische bezienswaardigheden (o.a. startbaan en hangar uit Tweede Wereldoorlog) die nu nauwelijks bij het publiek bekend zijn.

Gemeente Westerveld wil Havelterberg als kwalitatief hoogwaardig natuurgericht dagrecreatiegebied ontwikkelen. De gemeente wil tevens de samenhang tussen het dagrecreatief centrum en Havelterberg verbeteren zodat recreanten het hele gebied gaan gebruiken in plaats van alleen het gedeelte rond de hunebedden.

De afgelopen jaren heeft zich een aantal initiatiefnemers gemeld met plannen om rond het dagrecreatief centrum nieuwe recreatieve en educatieve activiteiten te ontplooiën. Deze voorgenomen recreatieve activiteiten bestaan uit de volgende elementen:

- een natuur-educatief speelpark op het dagrecreatief centrum
- uitbreiding van de vlindertuin met een deels onder de grond gebouwd insectarium
- een schaapskooi voor een kudde van 300 Drentse heideschapen (verplaatsing van Uffelter schaapskudde)

Deze initiatieven zijn de aanleiding geweest voor de lancering van het project Havelterberg 2009. Doel van dit project is de omgeving van de Havelterberg voor zowel het landschap als het recreatieve aanbod een kwaliteitsimpuls te geven.

Naast bovenstaande recreatieve initiatieven worden ook rondom de Havelterberg ingrepen gepland om de samenhang tussen het dagrecreatief centrum en de hunebedden te verbeteren:

- ontsluiten delen van de Havelterberg voor recreanten door aanleg nieuwe paden
- gedeeltelijk kappen van bospartijen
- oplossen van de verkeersproblemen mogelijk door vergroting bestaande parkeergelegenheden en afsluiten verharde weg tussen hunebedden

Indien het Masterplan Havelterberg 2009 in de huidige vorm wordt uitgevoerd, wordt voor 2015 een toename van het aantal recreanten in het gebied verwacht. In 2015 zullen jaarlijks naar verwachting 50% meer recreanten het gebied bezoeken dan in de huidige situatie.

De geplande ingrepen zullen plaatsvinden binnen dan wel grenzend aan het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Dit houdt in dat nieuwe activiteiten getoetst dienen te worden aan de (concept) instandhoudingsdoelen die voor dit gebied zijn opgesteld, in eerste instantie door middel van een voortoets. Daarnaast is een toetsing aan de Flora- en faunawet noodzakelijk. Deze toetsing is uitgevoerd door middel van een quick scan. Ook is gevraagd advies aangaande recreatiezonering uit te brengen.

De verwachte toename van de recreatiedruk zal waarschijnlijk niet leiden tot een verergering van de bestaande parkeerproblemen, omdat de weg tussen de hunebedden zal worden afgesloten. Deze afsluiting draagt mogelijk ook bij aan een vermindering van het aantal honden in het gebied. Havelterberg blijkt een populair gebied te zijn voor mensen met honden. Verwacht wordt, dat als mensen door de afsluiting van de weg tussen de hunebedden verder moeten lopen omdat ze op de reguliere plekken moeten parkeren, ze minder snel naar het gebied zullen gaan om hun hond even uit te laten. Omdat er onvoldoende inzicht is in het precieze aantal honden in het gebied, zowel op dit moment als na de afsluiting van de weg tussen de hunebedden, en de omvang van het probleem dus onvoldoende duidelijk is, is dit onderwerp alleen behandeld in het onderdeel recreatiezonering (hoofdstuk 4).

In dit rapport wordt allereerst de onderzoeksopzet en de relevante wetgeving gepresenteerd (hoofdstuk 1). In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van de Natura 2000 doelen die gelden voor het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. In dit hoofdstuk worden ook de mogelijkheden voor het voorkomen van kwalificerende en relevante habitattypen en soorten en overige flora en fauna besproken. De uitkomsten van het veldonderzoek en de gevolgen van de geplande ingrepen worden in hoofdstuk 3 aan de Natuurbeschermingswet en de Flora- en faunawet getoetst en er wordt ingegaan op de toelaatbaarheid van de geplande ingrepen en op de mogelijkheden voor compenserende en mitigerende maatregelen. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de mogelijkheden voor recreatiezonering.

1.2 NATUURBESCHERMINGSWET

1.2.1 ALGEMEEN

De Natuurbeschermingswet moet de bescherming van natuurgebieden volgens de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn in nationale wetgeving vastleggen, maar deed dit onvoldoende. Al snel bleek bijvoorbeeld dat de omzetting van Europese regelgeving in deze wet onvoldoende was. In 2001 is daarom een wetsvoorstel tot wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 aangeboden aan de Tweede Kamer. Per 1 oktober 2005 is de wet in werking getreden. De vernieuwde Natuurbeschermingswet 1998 richt zich alleen op de gebiedsbescherming. De verplichtingen voor soortbescherming zijn overgenomen door de Flora- en faunawet (zie paragraaf 1.3).

Nu de aangepaste Natuurbeschermingswet 1998 in werking is getreden, verdwijnen de Vogel- en Habitatrichtlijn naar de achtergrond. De bescherming van de richtlijngebieden wordt direct geregeld door de Natuurbeschermingswet. De bescherming van Natura 2000 gebieden (het totale netwerk aan richtlijngebieden in Europa) volgens de Natuurbeschermingswet 1998 is vergelijkbaar met de bescherming volgens artikel 6 van de Habitatrichtlijn, die in de periode voor 1 oktober 2005 in Nederland is toegepast. Habitatrichtlijngebieden die zijn aangemeld in Brussel maar nog niet op de definitieve Europese lijst zijn geplaatst, krijgen ook een zekere bescherming. Nederland dient zich te onthouden van activiteiten, die het definitief aanwijzen van de Habitatrichtlijngebieden ernstig in gevaar kunnen brengen. Habitatrichtlijngebieden die definitief zijn geplaatst op de Europese lijst, maar nog niet zijn aangewezen moeten eveneens volgens artikel 6 worden beschermd (Ministerie van LNV).

In Nederland wordt een vergunningenstelsel toegepast. Hierdoor is in ons land een zorgvuldige afweging rond projecten die gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000 gewaarborgd. Deze vergunningen worden verleend door de provincies. Daarnaast zal Nederland in de

komende jaren voor alle gebieden die samen Natura 2000 vormen, beheerplannen opstellen. Hiermee wordt duidelijk welke activiteiten wel en niet mogelijk zijn in en om die gebieden. Een dergelijk beheerplan is voor Havelte-Oost nog niet opgesteld.

1.2.2 NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST

Zoals in de vorige paragraaf is omschreven bestaan Natura 2000 gebieden uit Habitat- en of Vogelrichtlijngebieden. Havelte-Oost is aangemeld in het kader van de Habitatrichtlijn. Een formele aanwijzing als Natura 2000 gebied moet nog plaatsvinden. Momenteel liggen de ontwerp-aanwijzingsbesluiten van een deel van de Natura 2000 gebieden, waaronder Natura 2000 gebied Havelte-Oost, ter inzage; formele aanwijzing zal dan ook nog enige tijd op zich laten wachten. Hierbij zal de definitieve begrenzing van het gebied vastgelegd worden.

Het onderzoeksgebied valt voor het overgrote deel binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Dit houdt in dat wanneer een project of andere activiteit niet verband houdt met of noodzakelijk is voor het beheer van de natuurwaarden, bekeken dient te worden of dit negatieve gevolgen kan hebben voor de waarden die in de (concept) instandhoudingsdoelstellingen van het gebied genoemd zijn. Deze instandhoudingsdoelstellingen worden in hoofdstuk 2 behandeld.

Wanneer er sprake is van significant negatieve gevolgen ten aanzien van de instandhoudingsdoelstellingen dient onderzocht te worden of er alternatieven zijn die niet significant negatieve gevolgen hebben (Europese Commissie, 2000). Hierbij geldt het voorzorgsprincipe: als op grond van objectieve gegevens, verzameld in een voortoets, niet kan worden uitgesloten dat een project significante gevolgen heeft voor een natuurgebied dient er een passende beoordeling te worden gemaakt. Het bevoegd gezag (de Provincie) mag slechts toestemming geven als het de zekerheid heeft gekregen dat het plan of project de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet aantast. Dit is het geval wanneer er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen zijn. Bij onduidelijkheden mag uit voorzorg het project of de activiteit niet plaatsvinden.

1.3 FLORA- EN FAUNAWET

Door de inwerkingtreding van de Flora- en faunawet (2002) is een groot aantal planten- en diersoorten beschermd. Voor het realiseren van de geplande maatregelen zijn de volgende wetsartikelen relevant:

Artikel 2 legt een zorgplicht op. Dat houdt in dat ingrepen zodanig worden uitgevoerd dat de beïnvloeding van alle in het wild voorkomende planten en dieren minimaal is.

Artikel 8 verbiedt het plukken, verzamelen, afsnijden, uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats verwijderen van beschermde inheemse planten.

Artikel 9 verbiedt het doden, verwonden, vangen, bemachtigen of met het oog daarop opsporen van beschermde inheemse dieren.

Artikel 10 verbiedt het verontrusten van beschermde dieren.

Artikel 11 verbiedt het beschadigen, vernielen, uithalen, wegnemen of verstoren van nesten of holen van beschermde inheemse dieren.

Artikel 75 biedt de mogelijkheid ontheffing aan te vragen van de verbodsbepalingen. Tevens wordt voorzien in de mogelijkheid via een algemene maatregel van bestuur vrijstellingen te verlenen.

Een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) omtrent artikel 75 is gepubliceerd in het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 501 op 19 oktober 2004 en is op 23 februari 2005 van kracht geworden. Dit houdt in dat de Flora- en faunawet meer mogelijkheden biedt voor het verkrijgen van vrijstellingen, mits aan voorwaarden wordt voldaan. In de nieuwe opzet van de Flora- en faunawet zijn beschermde soorten onderverdeeld in drie tabellen, elk met hun eigen beschermingsregime, en worden vogels apart behandeld. De volgende drie beschermingsregimes worden onderscheiden:

Categorie 1: Hieronder vallen de zogenaamde tabel 1-soorten. Dit betreft een aantal beschermde, maar algemene soorten in Nederland, waarvan de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Voor deze soorten geldt op voorhand een vrijstelling, mits bij ingrepen sprake is van een bestendig beheer en onderhoud of bestendig gebruik of ruimtelijke ontwikkelingen. Als hier niet aan voldaan is, moet er een ontheffingsaanvraag worden gedaan, waarbij getoetst wordt volgens het criterium 'doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort' (de zgn. lichte toets).

Categorie 2: Hieronder vallen de zgn. tabel 2-soorten: beschermde soorten waarvoor niet op voorhand vrijstelling wordt verleend, maar waarvoor eerst een gedragscode moet worden opgesteld. Deze gedragscode wordt door de sector of de ondernemer opgesteld, en door de minister van LNV getoetst. Totdat deze gedragscode is goedgekeurd zal voor soorten uit deze categorie ontheffing aangevraagd moeten worden.

Categorie 3: Hieronder vallen de zgn. tabel 3-soorten. Dit zijn soorten die vermeld zijn in bijlage 1 van bovengenoemde AMvB, alsmede soorten die voorkomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en die daardoor een strikte bescherming genieten. Een ontheffingsaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan drie criteria: 1) er is sprake van een in of bij de wet genoemd belang, 2) er is geen alternatief, 3) doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort. Aan alle drie de criteria moet worden voldaan. Deze vormen gezamenlijk de zgn. uitgebreide toets.

Vogels: Vogels zijn niet in één van deze tabellen opgenomen en worden in de nieuwe opzet van de Flora- en faunawet apart behandeld. Alle vogels zijn gelijk beschermd. Werkzaamheden of gebruik van ruimte waarbij vogels worden gedood of verontrust, of waardoor hun nesten of vaste rust- of verblijfplaatsen worden verstoord, zijn verboden. Een vrijstelling hiervoor is mogelijk als een gedragscode wordt toegepast. In de praktijk betekent dit dat met name het broedseizoen ontzien dient te worden aangezien juist in deze periode sprake zal zijn van verontrusting, doden of verstoren van nesten of vaste rust- of verblijfplaatsen. Als de werkzaamheden buiten het broedseizoen plaatsvinden zal in het algemeen niet snel een ontheffing nodig zijn. Indien deze gedragscode achterwege blijft is een ontheffing noodzakelijk en zal de uitgebreide toets worden toegepast (zie categorie 3).

1.4 DE VOGELRICHTLIJN

De Europese Vogelrichtlijn is verwerkt in de Flora- en faunawet. Dientengevolge zijn vrijwel alle vogelsoorten beschermd. In de praktijk betekent dit overigens dat het vooral de broedtijd is die te allen tijde dient te worden ontzien. In het kader van de Vogelrichtlijn zijn speciale beschermingszones aangewezen. De dichtstbijzijnde (voormalige) Vogelrichtlijngebieden zijn de Wieden en het Dwingelderveld, beide op circa 10 kilometer afstand.

1.5 DE HABITATRICHTLIJN

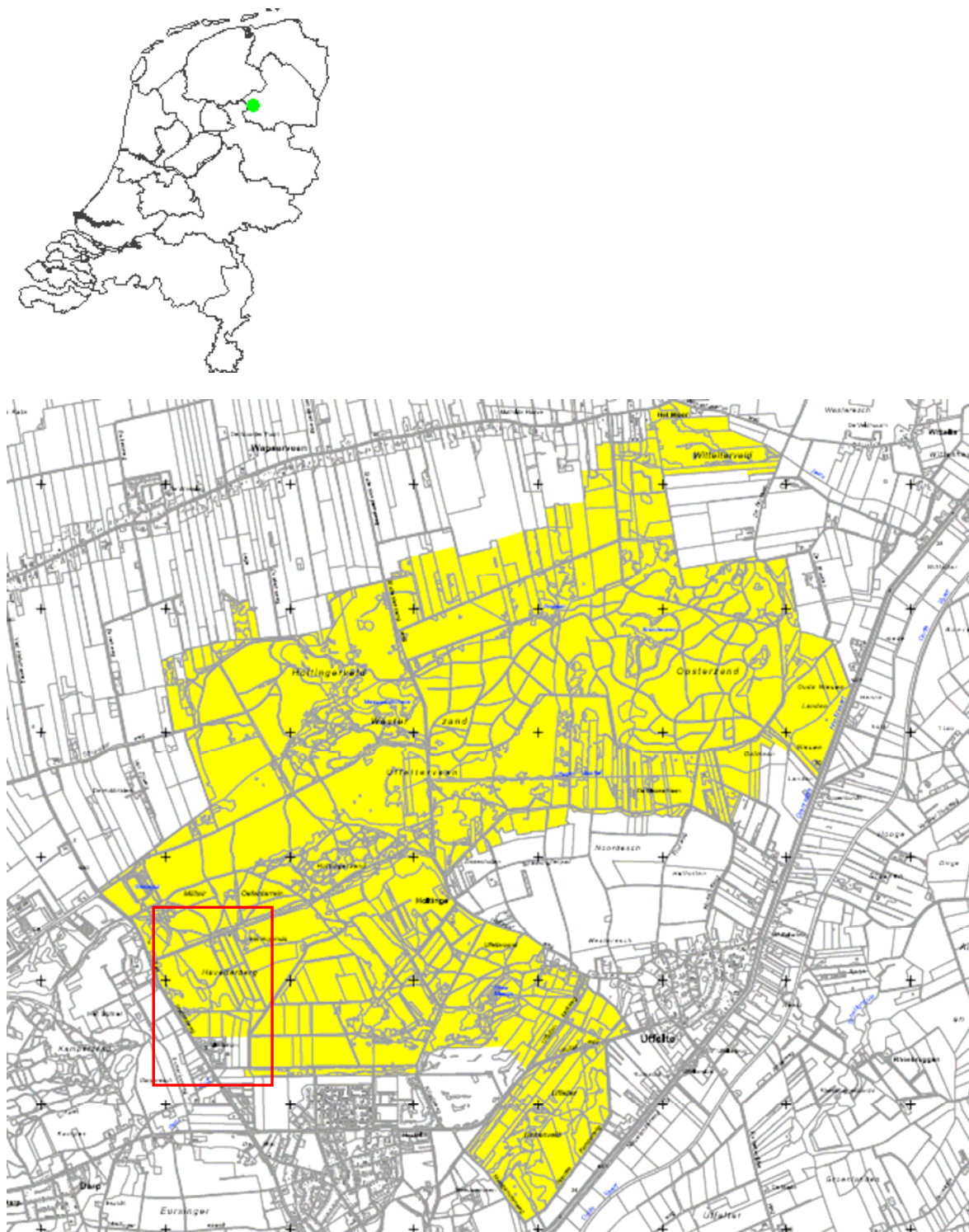
De Europese Habitatrichtlijn is eveneens verwerkt in de Flora- en faunawet. In bijlage IV van de Habitatrichtlijn zijn soorten opgenomen die strikt dienen te worden beschermd. Dit is slechts een deel van de soorten die beschermd is in het kader van de Flora- en faunawet. Deze categorie soorten heeft een (veel) strenger beschermingsregime dan de overige beschermde soorten.

In het kader van de Habitatrichtlijn zijn speciale beschermingszones aangewezen, het onderzoeksgebied behoort grotendeels tot het voormalige Habitatrichtlijngebied en toekomstige Natura 2000 gebied Havelte-Oost, dat is aangemeld voor de Kamsalamander en een hoeveelheid natuurlijke vegetatietypen.

2 GEBIEDSBESCHRIJVING

2.1 LIGGING NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST EN HAVELTERBERG

In figuur 1 is de ligging van Natura 2000 gebied Havelte-Oost en de ligging van het gebied Havelterberg weergegeven.

Figuur 1: Ligging en begrenzing Natura 2000 gebied Havelte-Oost en Havelterberg (rood omrand). De bovenstaande figuren zijn ontleend aan de website van het ministerie van LNV.

2.2 DOELEN NATURA 2000 GEBIED HAVELTE-OOST

Elk Natura 2000 gebied is aangewezen cq. aangemeld als speciale beschermingszone op basis van het voorkomen van bepaalde habitattypen of soorten. Voor deze habitattypen en soorten zijn doelen opgesteld; de zogenaamde instandhoudingsdoelen. Activiteiten die in Natura 2000 gebieden plaatsvinden of in de toekomst zullen plaatsvinden mogen niet in strijd zijn met deze instandhoudingsdoelen. De instandhoudingsdoelen vormen dus het toetsingskader. In deze paragraaf wordt ingegaan op de kenmerken van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied Havelte-Oost is aangemeld en worden de instandhoudingsdoelen op een rijtje gezet. Voor de beschrijvingen van de habitattypen en soorten is gebruik gemaakt van informatie die is ontleend aan de website van het ministerie van LNV en het eindconcept van het profielendocument (Ministerie van LNV, 2006).

2.2.1 HABITATTYPEN

2310 Stuifzandheiden met Struikhei

Het habitatype omvat droge heiden op binnenlandse zandduinen in het Noordwest-Europese laagland. Deze landduinen zijn gevormd door verstuiwing van dekzanden na de ijstijden. De bodems zijn zuur en uitgesproken voedselarm en behoren tot de zogenoemde duinvaaggronden of vlakvaaggronden.

In de stuifzandheiden overheerst doorgaans Struikhei (*Calluna vulgaris*). Andere dwergstruiken kunnen ook een belangrijke rol spelen, bijvoorbeeld Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) of, op noordhellingen, Rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*). Struwelen met Brem (*Cytisus scoparius*) of Gaspeldoorn (*Ulex europaeus*) maken in veel gebieden deel uit van het heidelandschap en worden dan ook bij dit habitatype gerekend. Plaatselijk komen grastrijke delen voor met grassen als Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). Door grassen of struwelen gedomineerde begroeiingen kunnen afwisselen met de dwergstruikbegroeiingen en daarmee kleinschalige mozaïeken vormen. Indien de grasvelden en struwelen niet domineren, worden ze als deel van het habitatype beschouwd.

In goed ontwikkelde stuifzandheiden dragen mossen en korstmossen bij aan de biodiversiteit. De vegetatiestructuur heeft een grote invloed op de soortenrijkdom en soortensamenstelling van de stuifzandheiden. De structuur is direct afhankelijk van de vorm van het toegepaste beheer en de tijd die na de toepassing is verstreken. De structuur hangt ook samen met de levenscyclus van de struikhei.

Qua begroeiing komt het habitatype sterk overeen met een ander type, de 'Droge Europese heide' (habitatype H4030). Dat type beschrijft echter heiden van andersoortige bodems, zoals heiden van stuwwallen, tertiaire zandafzettingen, zandige grindterrassen en verdroogd hoogveen.

2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Het habitatype betreft droge heiden in binnenlandse zandgebieden die worden gedomineerd door Kraaihei (*Empetrum nigrum*), al dan niet in combinatie met Struikhei (*Calluna vulgaris*) of bosbessoorten (*Vaccinium*). Het is te beschouwen als noordelijke tegenhanger van habitatype H2310 (stuifzandheiden met Struikhei).

Op de dominantie van Kraaihei na zijn de verschillen in soortensamenstelling tussen beide habitattypen niet groot. Wel valt het grotere aandeel van blad- en levermossen in de Kraaiheibegroeiingen op, terwijl het aandeel korstmossen juist geringer is. Deze verschuivingen in de groepen van mossen hangt samen met het relatief koele, vochtige microklimaat van de Kraaiheibegroeiingen.

Kraaiheibegroeiingen zijn ook aan te treffen als ondergroei van naaldbossen, maar zulke bossen behoren niet tot dit habitatype. Tot het habitatype worden uitsluitend open begroeiingen gerekend, die eventueel wel in mozaïek met boomgroepen en bosopslag kunnen voorkomen.

2330 Zandverstuivingen

Het habitatype betreft pionierbegroeiingen op zandgrond in binnenlandse stuifduinen. Die pionierbegroeiingen hebben een open vegetatiestructuur en wisselen af met plekken met kaal zand. Het stuifzandmilieu is extreem arm aan vaatplanten, maar vooral rijk aan korstmossen. Er zijn maar weinig vaatplanten die de extreme droogte en de afwisseling tussen de soms hoge dagtemperaturen en lage nachttemperaturen kunnen overleven. Een representatief, goed ontwikkeld stuifzandgebied bevat meestal evenveel soorten vaatplanten als mossen, en twee keer zoveel soorten korstmossen. Zandverstuivingen omvatten naast kaal stuivend zand ook plekken die in de loop van de successie dichtgroeien. Dat zijn plekken met (in volgorde van de successie) algen, mossen, korstmossen en grassen. De zandige, open tot tamelijk gras-sige plekken op de overgang van zandverstuivingen en bossen of heiden maken deel uit van het habitatype zandverstuivingen.

3160 Zure vennen

Dit habitatype omvat natuurlijke poelen en meren met zuur water en veenmodder op de bodem. In ons land betreft het zo goed als uitsluitend door regenwater gevoede heidevennen en vennen in de randzone van hoogveengebieden. Lokaal kan invloed van grondwater doordringen in de vennen, maar de regenwaterinvloed is zo groot dat men meestal spreekt van 'uitsluitend door regenwater gevoed'. Daarbij gaat het zowel om de open waterbegroeiingen als om jonge verlandingsstadia, drijvend of op de oever.

Het water van deze poelen en meren is van nature zeer voedselarm en door humuszuren bruin gekleurd (zulk een milieu heet dystroof). Kenmerkend zijn wat de vegetatie betreft vooral de beginnende verlandingen die vooral bestaan uit los samenhangend drijvend veenmos. Vaak is een groot deel van het water vegetatieloos, verlanding met veenvorming verloopt langzaam. De begroeiingen bestaan uit drijvende en/of ondergedoken mossen en waterplanten, drijfzaden en trilvenen op en langs het water en oeverbegroeiingen van moerasplanten van voedselarme vennen.

In de randzones van de dystrofe poelen kunnen ijle begroeiingen van wat hogere schijngrassen zoals Snavel- en Draadzegge of Veenpluis het aanzien bepalen. Deze begroeiingen maken deel uit van habitatype H3160.

Wanneer de veenmoslaag zich sluit, vormt zich een dichte vegetatiemat met op den duur een hoogveenachtig patroon van bulten en slenken. Venbegroeiingen waarin deze latere successiestadia domineren, worden gerekend tot habitatype H7110 (actief hoogveen). Bij degradatie worden de begroeiingen zeer soortenarm en gaan in de zure vennen soorten overheersen zoals Waterveenmos (*Sphagnum cuspidatum*), Pijpestrootje (*Molinia caerulea*) en Pitrus (*Juncus effusus*). Vennen waarin zulke begroeiingen domineren, zonder aanwezigheid van méér veensoorten dan alleen Waterveenmos en voor zure vennen kenmerkende gemeenschappen worden niet tot het habitatype gerekend.

In hoogveengebieden komen dystrofe poelen voor in de vorm van natuurlijke meerstallen en gegraven turfgraten. Deze maken deel uit van de habitattypen H7110 of H7120, hoogveensystemen die op landschapsschaal zijn gedefinieerd. Ze vormen feitelijk een onlosmakelijk onderdeel van de hoogveensystemen. In ons land zijn de natuurlijke meerstallen bijna allemaal verdwenen. Gezien de vele overgangssituaties die voorkomen worden binnen habitatype H3160 geen subtypen onderscheiden.

4010 Vochtige heiden

Dit habitatype betreft vochtige heidegemeenschappen op voedselarme, zure zand- en veenbodems. In Nederland komt dit habitatype in twee vormen voor. De ene vorm (subtype A) wordt gerekend tot het verbond van *Ericon tetralicis* en de andere (subtype B) tot het *Oxycocco-Ericon*. Het eerste verbond komt voor op pleistocene zandgronden en omvat Dopheibegroeiingen van de associatie *Ericetum tetralicis*. De tweede vorm staat beter bekend als Moerasheide en ontwikkeld zich door middel van natuurlijke selectie uit veenmosrietland in laagveengebieden.

4030 Droge heiden

Dit habitatype bestaat uit Struikhei-begroeiingen op gronden van uiteenlopende herkomst, zoals pleistocene dekzanden, lemige stuwwallen, grindige rivierterrassen en tertiaire zandgronden en verschilt op dit punt van habitatype 4010 psammofiele heiden. De droge heide wordt doorgaans gedomineerd door Struikhei (*Calluna vulgaris*), maar ook andere dwergstruiken als Gewone dophei (*Erica tetralix*), Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) en Rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*) kunnen een belangrijke rol spelen.

6230 Heischrale graslanden

Dit habitatype omvat halfnatuurlijke graslanden op betrekkelijk zure zand- en grindbodems. De plantengemeenschappen behoren tot het verbond *Nardo-Gallion saxtilis*. Het habitatype is in Nederland in verschillende landschappen aan te treffen. Op pleistocene zandgronden komen twee vormen voor. De ene vorm komt voor op relatief droge standplaatsen en voldoet qua begroeiing aan de associatie *Galio berynici-Festucetum ovinae*, de ander vorm komt op vochtige standplaatsen voor en voldoet qua vegetatie aan de associatie *Gentiano pneumonanthes-Nardetum*.

7110 Actieve hoogvenen

Het habitatype betreft hoogveensystemen waar sprake is van een goed functionerende top-laag met actieve hoogveenvorming. Actieve hoogveenvorming betekent dat meer organisch materiaal wordt gevormd en opgeslagen dan afgebroken. Het levende hoogveen houdt veel regenwater vast en in het natte en zure hoogveenmilieu verteren afgestorven plantendelen langzaam. Kenmerken van actieve hoogvenen zijn de dominantie van veenmossen, een reliëf met bulten en slenken en permanent hoge waterstanden.

De veenmossen domineren zowel in de slenken als op de bulten. Op de bulten groeien dikwijls dwergstruiken zoals Gewone dophei (*Erica tetralix*). Deze begroeiingen maken deel uit van het verbond *Oxycocco-Ericion*. De begroeiingen van de slenken worden tot het *Rhynchosporion* gerekend.

De ecologische omstandigheden veranderen langs de laag-hoog gradiënt van het open water naar de hoge bulten. In sommige hoogvenen is het onderscheid tussen slenken en bulten moeilijk te maken vanwege geleidelijke overgangen.

Actief hoogveen onderscheidt zich van een aangetast hoogveen (habitatype 7120) doordat er een veenmoslaag aanwezig is (de acrotelm) die ervoor zorgt dat het hoogveensysteem functioneert.

Een compleet levend hoogveen (subtype A) is een groot systeem met een stabiele waterhuishouding in een hoogveenlandschap. Het heeft een markante lensvorm met aan de randen een zogenoemde laggzone. Het vertoont een patroon met afwisseling van bulten en slenken en het systeem wordt bovendien gekenmerkt door dystrofe poelen (meerstallen) en complexe patronen van geulen en laagten die water afvoeren naar de lagg-zone. In de lagg-zone domineren schijngrassen en de begroeiing bevat kenmerkende bijzondere soorten zoals Veenbloembies (*Scheuchzeria palustris*). Op kleinere schaal en zonder lensvorm en lagg-zone komt actief hoogveen voor in laagten in het heidelandschap, als heideveentjes en hellingveentjes (subtype B). Deze veentjes heten ook wel hoogveenvennen.

7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen

Dit habitatype betreft pioniervegetaties op kale zandgrond in natte heiden. De kale plekken zijn dikwijls ontstaan door langdurige waterstagnatie (treedt tegenwoordig zelden op) of door menselijk handelen (bijvoorbeeld door plaggen). Doorgaans is dit habitatype op deze plekken maar gedurende een korte periode aanwezig; de vegetatie gaat al snel over in gesloten heidebegroeiingen. Dit geldt vooral voor de kale plekken die ontstaan door menselijk handelen.

In Nederland worden de begroeiingen tot het verbond van natte heiden *Ericion tetralicis* gerekend; in internationale literatuur worden de begroeiingen tot het *Rhynchosporion albae* gerekend.

9190 Oude eikenbossen

Dit habitatype betreft eikenbossen en gemengde eiken-beukenbossen op zeer voedselarme, zure, meestal zandige bodem in de Noordwest-Europese laagvlakte. Veelal zijn het zogenoemde 'podzolbodems'. Het meest karakteristiek voor het habitatype zijn dergelijke bossen op oude bosgroeiplaatsen. In de boomlaag domineren Zomereik (*Quercus robur*) en Ruwe berk (*Betula pendula*). De struiklaag is ijl. De ondergroei is doorgaans soortenarm. In de struiklaag vallen vooral Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), Sporkehout (*Rhamnus frangula*) en Ratelpopulier (*Populus tremula*) op. De kruidlaag bestaat vooral uit zuurminnende dwergstruiken, grassen, mossen en paddenstoelen. Daaronder zijn een aantal typische soorten die vooral op oude boslocaties groeien. Gemengde eiken-beukenbossen worden tot het habitatype gerekend indien Zomer- of Wintereik domineert (*Quercus robur* of *Q. petraea*). Het habitatype omvat in ons land twee plantengemeenschappen (de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of *Fago-Quercetum*, beide van het verbond *Quercion roboris*).

Van een goede kwaliteit is sprake wanneer het bossen op oude boslocaties betreft met begroeiingen die behoren tot de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of – als eik domineert en hulst < 1% bedekt – *Fago-Quercetum*.

Van een matige kwaliteit is sprake wanneer het om bossen op jonge boslocaties gaat met begroeiingen die behoren tot de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of – als eik domineert en hulst < 1% bedekt – *Fago-Quercetum*.

Door grassen, bramen of struiken verruigde bossen van het verbond *Quercion roboris* worden niet tot het habitatype gerekend.

Naaldbos en aanplant van Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) worden eveneens niet tot het habitatype gerekend, evenals *Fago-Quercetum*-bossen waarin beuk domineert, en de 'echte' beukenbossen (*Deschampsio-Fagetum*). Naaldbossen op oude bosgroeiplaatsen hebben in veel gevallen potentie voor omvorming naar het habitatype.

2.2.2 SOORTEN

1166 Kamsalamander (*Triturus cristatus*)

De Kamsalamander is de grootste inheemse watersalamander. Vrouwtjes kunnen 18 cm lang worden, mannetjes 16 cm. De Kamsalamander heeft een bruine of blauwzwarte rug, de flanken zijn wit gespikkeld en de onderzijde van de dieren is oranje tot geel met een zwart vlekkenpatroon. Dit vlekkenpatroon is voor elk dier uniek. In de paartijd zijn de volwassen mannelijke exemplaren gemakkelijk te herkennen aan een hoge, getande rugkam, die met een onderbreking aan de staartbasis doorloopt tot aan het einde van de staart. Daarnaast hebben ze midden op de staart aan beide kanten een opvallende witte band. Vrouwelijke dieren missen deze kenmerken. Na de voortplantingstijd verliezen de mannetjes hun kenmerkende kam. De tot 7 cm grote larven van de soort zijn te herkennen aan de zwarte vlekken op de staartzoom en aan de lange dunne tenen.

In de voortplantingsperiode (april-juni) verblijven de volwassen dieren in het water. Daar vindt de paring plaats en ontwikkelen zich de eieren en larven. Circa 200 eieren worden één voor één afgezet op de bladeren van waterplanten. De larven ontwikkelen zich in drie maanden tot jonge salamanders en verlaten dan het water. Kamsalamanders zijn na drie jaar geslachtsrijp. Zowel volwassen dieren als larven zijn in het water vraatzuchtige rovers. In kleine wateren is de Kamsalamander in staat andere amfibieën weg te concurreren. De voortplantingshabitat wordt gevormd door geïsoleerde, stilstaande, niet geheel beschaduwde, voedselrijke wateren (poelen, vennen, sloten) met een goed ontwikkelde water- en oevervegetatie. De wateren moeten bovendien vrij zijn van vissen en watervogels, die de eieren en larven opeten. De wateren moeten een groot deel van het jaar water bevatten, maar incidenteel droogvallen kan gunstig zijn voor de Kamsalamander, omdat daarmee vissen uit het water verdwijnen.

De soort overwintert op het land (periode november-maart). De landhabitat wordt gevormd door kleine landschapselementen (bosjes, hagen, struwelen, houtwallen en overhoekjes) en bosranden. Een kleinschalige afwisseling van poelen, grasland en kleine landschapselementen of bossen vormt het ideale leefgebied.

Aanvullend doel: A277 Tapuit (*Oenanthe oenanthe*)

De Tapuit is een broedvogel van insectenrijke schaars begroeide terreinen met enige uitzichtpunten. Bij voorkeur wordt er in holen gebroed. De Nederlandse populatie overwintert in Afrika bezuiden de Sahara. Het verenkleed van de Tapuit verschilt per seizoen en per geslacht. In het zomerkleed heeft het mannetje een grijze bovenzijde, een witte onderzijde, zwarte vleugels en een brede zwarte oogstreep. Het vrouwtje lijkt 's zomers op het mannetje maar oogt iets minder contrastrijk.

2.2.3 INSTANDHOUDINGSDOELEN

Voor elk van de habitattypen en soorten zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd; deze staan in tabel 1 weergegeven.

Habitattype	Instandhoudingsdoel	Toelichting
2310 Stuifzandheiden met Struikhei	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Van het habitattype is veel vergrast, deze is relatief makkelijk om te vormen tot heide van goede kwaliteit.
2320 Binnenlandse Kraaiheibegroeiingen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	Door maatregelen voor habitattype 2310 kan dit habitattype mogelijk iets in oppervlakte toemen, maar het is landelijk in een gunstige staat van instandhouding.
2330 Zandverstuivingen	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype is binnen dit gebied sterk afgenomen, het betreft alleen nog enkel open plekken binnen habitattype 2310, herstel is echter goed mogelijk (in ieder geval op het Holtingerzand).
3160 Zure vennen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Er ligt een reeks van vennen met het habitattype aan de noordoostkant (Uffelterveen) samen met natte heide, dat gevoed wordt vanuit de voedsel-arme dekzanden.
4010 Vochtige heiden	Uitbreiding oppervlakte, behoud kwaliteit van locaties waar het habitattype goed ontwikkeld is en verbetering kwaliteit van locaties waar het habitattype matig ontwikkeld is	Nu is op geschikte plaatsen veel vergraste heide aanwezig, deze is relatief makkelijk om te vormen tot heide van goede kwaliteit. Op de Bisschopsberg is een bijzondere (orchideerijke) vorm van het habitattype aanwezig, dat landelijk gezien in een matig ongunstige staat van instandhouding verkeert. Verdere uitbreiding is mogelijk aan de noordkant van het gebied, waar water toestroomt vanuit het hoger gelegen dekzandgebied.
4030 Droge heiden	Behoud van de oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype is momenteel deels vergrast, deze is relatief makkelijk om te vormen tot droge heiden van goede kwaliteit.
6230 Heischrale graslanden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype verkeert landelijk gezien in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Het belangrijkste terreintje is de Kleine startbaan, met een van de weinige overgebleven binnenlandse groeiplaatsen van Rozenkransje. Uitbreiding is ecologisch het meest kansrijk op de Bisschopsberg en op de Grote startbaan.
7110 Actieve hoogvenen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Er liggen enkele hoogveenvennen aan de noordoostkant (Uffelterveen), de kwaliteit hiervan kan verbeterd worden.
7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	Het habitattype pioniervegetaties met Snavelbiezen komt voor op plagplekken en in natuurlijke laagtes. De plagplekken zullen voor een groot deel weer omvormen tot het habitattype 4010. Voor het behoud in de soortensamenstelling is het van belang her en der in het terrein pionierplekken te behouden.
9190 Oude eikenbossen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	Het habitattype is over een geringe oppervlakte aanwezig op het terrein in de vorm van een strubbenbos (in het zuidoosten van het gebied).
Soorten		
1166 Kamsalamander	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie	De Kamsalamander komt voor in het zuidoostelijke deel van het gebied, met onder meer een grote populatie in het Finse meertje. Ze vormt een metapopulatie in het omliggende buitengebied rondom Uffelte en Havelte, waar de soort verspreid voorkomt. De relatie met de omgeving is een punt van aandacht. In het gebied met een grotendeels kleinschalig landschap is geschikt landhabitat voldoende aanwezig. Bij de uitbreiding van het leefgebied verdienen vooral voortplantingswateren de aandacht.
Aanvullend doel: A277 Tapuit	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud lokale populatie van ten minste 10 paren als bijdrage aan regionale sleutelpopulatie	In de periode 1999-2003 jaarlijks 4-14 paren.

Tabel 1: Instandhoudingsdoelen van habitattypen en soorten Natura 2000 gebied Havelte-Oost

2.3 NATUURWAARDEN HAVELTERBERG

2.3.1 TERREINKARAKTERISTIEK PLANGEBIED

Havelterberg ligt in het zuidwestelijke deel van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Het gebied kent naast bijzondere natuurwaarden veel archeologische (hunebedden en grafheuvels) en historische waarden (o.a. startbaan en hangar uit de Tweede Wereldoorlog).

Het plangebied is ruwweg op te delen in twee gedeelten. Het eerste gedeelte omvat de Havelterberg met de daarop gelegen heideterreinen en bossen (het noordelijke gedeelte in figuur 3 en 4). Het tweede gedeelte bestaat uit het dagrecreatief centrum met de omliggende weilanden (het zuidelijke gedeelte op figuur 3 en 4). Het dagrecreatief centrum valt buiten de begrenzing van het Natura 2000 gebied, de weilanden vallen binnen de begrenzing.

Figuur 2: Links het natuurgebied de Havelterberg, rechts de weilanden met op de achtergrond het dagrecreatief centrum.

2.3.2 VOORKOMEN HABITATTYPEN

Op basis van een vegetatiekartering en vegetatieopnamen (Everts & De Vries, 2004) en een oriënterend veldbezoek kon een goede inschatting worden gemaakt van het voorkomen van habitattypen in het plangebied. Tevens kon een goede inschatting gemaakt worden van de ligging van deze habitattypen. Een kaart van de ligging van de habitattypen is opgenomen in bijlage 1.

De volgende habitattypen komen in het plangebied voor:

- 2310 Stuiфsandheiden met Struikhei
- 3160 Zure vennen
- 4010 Natte heiden
- 4030 Droge heiden
- 6230 Heischraal grasland

Deze habitattypen bevinden zich allemaal binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost, rondom de Havelterberg. In de omgeving van het dagrecreatieve centrum komen geen van de bovenstaande habitattypen voor.

2.3.3 VOORKOMEN HABITATRICHTLIJNSOORTEN

Havelte-Oost is mede aangemeld als Natura 2000 gebied vanwege het belang van het gebied voor de kwalificerende soort de Kamsalamander. Het gebied is ook van belang voor de Tapuit. Voor deze soort zijn aanvullende doelen geformuleerd.

Kamsalamander

Volgens het gebiedendocument van Natura 2000 gebied Havelte-Oost komt de Kamsalamander alleen in het zuidoostelijke deel van het Natura 2000 gebied voor. Havelterberg ligt in het zuidwestelijke deel.

Tijdens het veldbezoek werden echter op een aantal plekken op de Havelterberg kleine poelen aangetroffen. Afhankelijk van een wel of niet waterdoorlatende ondergrond stond op het moment van bezoek wel of geen water in deze poelen. Een gedeelte van deze poelen bevat naar verwachting in het voorjaar en in een deel van de zomer eveneens water. Daarmee zijn deze poelen geschikt als voortplantingsplaats voor amfibieën. Naast de potentiële voortplantingsgebieden zijn ook geschikte landbiotopen aanwezig. Ondanks de beperkte omvang van de aanwezige poelen is er een reële mogelijkheid dat de Kamsalamander in het plangebied voorkomt.

Tapuit

De Tapuit wordt al jaren aangetroffen als broedvogel in het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. In de periode 1978-1993 kwamen er jaarlijks gemiddeld 13 broedparen voor (Van den Brink et al, 1996). In de periode 1999 tot 2003 kwamen er jaarlijks 4 tot 14 broedparen voor (SOVON & CBS, 2005).

Er zijn echter geen broedgevallen van de Tapuit binnen het plangebied bekend. Er zijn wel broedgevallen bekend in de nabijheid van het plangebied (mondelinge mededeling A.J. van Dijk, 2007; Anonymous, 2000). Deze broedgevallen zijn weergegeven op een kaart, welke in bijlage 2 is opgenomen. Het gebied waar de broedgevallen zijn aangetroffen is een stuifzandterrein. Een dergelijk terrein is niet aanwezig in het plangebied.

2.4 OVERIGE FLORA EN FAUNA

2.4.1 FLORA EN VEGETATIE

Het moment waarop het gebied is bezocht (begin februari 2007) leent zich niet bij uitstek voor een vegetatieonderzoek. Hierdoor zal een (groot) aantal soorten zijn gemist. De waargenomen planten vormen een beeld van de vegetatie, de tabellen zijn niet uitputtend. In combinatie met bestaande gegevens kan echter vrij goed een beeld van de aanwezige plantensoorten worden gevormd.

2.4.2 HAVELTERBERG

<i>Open heideterrein</i>	<i>Bos</i>
Pitrus Greppelrus Grove den Zegge spec. Braam Struikheide Gewoon struisgras Zomereik Dopheide Jeneverbes Riet Brem	Zomereik Hulst Larix Grove den Kamperfoelie Spar spec. Amerikaanse eik Stekelvaren spec.

Tabel 1: Waargenomen plantensoorten. Beschermde soorten zijn **vet** gedrukt.

Het open heideterrein op de Havelterberg omvat de meest bijzondere vegetatietypes van het onderzoeksgebied. Tijdens het veldbezoek werd hier een oud exemplaar van de Jeneverbes aangetroffen. Jeneverbes wordt middelhoog (categorie 2) beschermd door de Flora- en faunawet. Omdat het moment van bezoek (begin februari 2007) een ongunstige periode is voor het inventariseren van flora zal in het groeiseizoen (voorjaar en zomer) naar verwachting een aantal andere beschermde soorten worden aangetroffen. In het verleden is de beschermde plant Grasklokje (categorie 1) rond de Havelterberg aangetroffen (persoonlijke observatie D.E. Heidinga). Uit inventarisatiegegevens (Perdeck, 2003; Everts & De Vries, 2004) blijkt dat op de Havelterberg de beschermde plantensoorten Gevlekte orchis, Kleine zonnedaauw, Klokjesgentiaan, Ronde zonnedaauw en Valkruid (alle categorie 2) voorkomen. De locaties van deze soorten zijn in bijlage 3 weergegeven. Andere aangetroffen soorten als Borstelgras, Hondsviooltje, Echte guldenroede, Kleine tijm en Stekelbrem staan op de Rode lijst van bedreigde soorten maar worden niet beschermd door de Flora- en faunawet.

De bossen op het terrein bestaan uit vrij monotone productiebossen aan de oostkant van het onderzoeksgebied tot kleine, spontaan opgekomen bosjes op het heideterrein met veel dood hout. In geen van de bossen werden tijdens de quickscan beschermde plantensoorten aangetroffen.

Dagrecreatief centrum

<i>Weiland/grasland</i>	<i>Plantsoen</i>	<i>Ruigte bij insectarium</i>
Madelief Veldzuring Gewoon struisgras Zomereik Vogelwikke Smalle weegbree Akkerdistel Vogelmuur Ridderzuring Kropaar Kruipende boterbloem Engels raaigras	Braam Vlier Berk Grote brandnetel Paardebloem Kleefkruid Gewone es	Pitrus Grote kaardebol Harig wilgeroosje Duizendblad Grote brandnetel Brem Gewoon schapegras Gewoon struisgras Speerdistel Canadese guldenroede

Tabel 3: Waargenomen plantensoorten. Beschermde soorten zijn **vet** gedrukt.

De in het grasland aangetroffen plantensoorten indiceren een voedselrijke situatie. De vegetatie is vrij soortenarm. Naast Engels raaigras komt nog een aantal andere grassen, kruiden en mossen voor. In het grasland groeien alleen (zeer) algemene soorten. Door de Flora- en faunawet beschermde soorten werden in het grasland niet aangetroffen. Ook in het groeiseizoen komen beschermde en/of Rode lijst-soorten naar verwachting niet voor.

De stukken plantsoen op het dagrecreatief centrum zijn aangeplant en bestaan gedeeltelijk uit uitheemse plantensoorten. Floristisch zijn deze plantsoenen niet bijzonder interessant. Beschermde of Rode lijst-soorten werden niet aangetroffen en komen naar verwachting niet voor.

De ruigte rondom het insectarium wordt gekenmerkt door ruigtekruiden. Dergelijke vegetatie ontstaat wanneer maaien achterwege wordt gelaten. Hier werd de Grote kaardebol aangetroffen, een soort die lichte bescherming (categorie 1) geniet onder de Flora- en faunawet. Voor het overige wordt de vegetatie gekenmerkt door algemene soorten van een voedselrijke bodem. Dat hier in het groeiseizoen nog andere beschermde soorten of Rode lijst-soorten zullen worden aangetroffen, lijkt onwaarschijnlijk.

Nader onderzoek naar beschermde planten op het dagrecreatief centrum is niet nodig.

2.4.3 FAUNA

Het gebied heeft een natuurlijk karakter. Daardoor zal een groot aantal soorten gebruik maken van het gebied. Het moment van bezoek (begin februari 2007) is niet erg geschikt voor het waarnemen van dieren. Amfibieën, reptielen en vleermuizen zijn in winterslaap. Een groot aantal vogelsoorten bevindt zich in zuidelijker oorden en vlinders en libellen zijn niet actief. Zoogdieren en hun sporen kunnen wel vrij goed worden waargenomen in deze tijd van het jaar. Aanvullend op de gedane waarnemingen tijdens het veldbezoek zal gebruik worden gemaakt van bestaande gegevens en van inschatting op basis van het aanwezige biotoop. Voor wat fauna betreft zullen het dagrecreatief centrum en de Havelterberg samen behandeld worden.

Vogels

Tijdens het veldbezoek werd een relatief groot aantal vogels gezien. De meeste waargenomen soorten komen algemeen voor in bossen. Er werden echter ook een aantal (vrij) zeldzame soorten waargenomen. De meest zeldzame waargenomen soort, met slechts 5000 broedparen in Nederland, is de Zwarte specht. Een exemplaar werd overvliegend gezien. Dat de Zwarte specht broedt binnen de grenzen van het onderzoeksgebied lijkt onwaarschijnlijk. Oud bos met hoge dikke bomen ontbreekt. Overige waargenomen soorten zijn Glanskop, Sperwer, Buizerd, Vlaamse gaai, Pimpelmees, Koolmees, Staartmees, Grote bonte specht, Winterkoning, Roodborst, Goudhaan, Zwarte kraai, Houtduif en Merel. Al deze vogels zijn (mogelijke) broedvogels in het gebied. Meerdere malen werden opvliegende Houtsnippen gezien. Deze vogels zijn wintergasten en broeden niet op- of rond de Havelterberg (Anonymous, 2000). De Boomleeuwerik broedt op de Havelterberg (Anonymous, 2000). Aan de hand van een in 1997 uitgevoerde broedvogelkartering (Anonymous, 2000) kan de lijst van broedvogelsoorten worden uitgebreid met Gekraagde roodstaart, Roodborsttapuit, Grasmus, Boompieper, Buizerd, Matkop en Geelgors. De Tapuit is een soort waarvoor in het Natura 2000 gebied Havelte-Oost, aanvullende doelen zijn opgesteld. De meeste broedvogels bevinden zich langs de westzijde van het onderzoeksgebied (zowel op de Havelterberg (de productiebossen aan de oostzijde van Havelterberg niet meegerekend) als het dagrecreatief centrum) omdat hier de meeste afwisseling tussen open stukken, struweel en stukjes bos aanwezig is (Anonymous, 2000).

Zoogdieren

In totaal werden zeven Reeën gezien tijdens het veldbezoek. Naast deze zichtwaarnemingen werden veel sporen en uitwerpselen van de soort gevonden. Van het Konijn werden eveneens op meerdere plaatsen sporen aangetroffen. Ook deze soort komt voor in het gebied en

heeft hier verblijfplaatsen. Op de vochtige, grazige delen zijn Molshopen aanwezig. De Mol verblijft in het onderzoeksgebied. De weilanden tussen de Havelterberg en het Papiliorama zullen door de Haas worden gebruikt. Een holletje van de Bosspitsmuis kon worden onderscheiden. Tevens werd een Bosspitsmuis gehoord. Naast de Bosspitsmuis zullen tevens de Dwergspitsmuis, Bosmuis, Rosse woelmuis en de Veldmuis voorkomen binnen het onderzoeksgebied. Op basis van het aanwezige biotoop komen naar verwachting Egel, Wezel, Hermelijn, Bunzing en Vos voor in het gebied. De Vos heeft mogelijk een verblijfplaats in het gebied. Voor de overige soorten is dit vrijwel zeker.

Of de Eekhoorn voorkomt in het gebied is onduidelijk. Er werden geen sporen van de Eekhoorn aangetroffen maar hier is ook niet langdurig naar gezocht. Met name de bosrand langs de oostzijde van het terrein lijkt voor deze soort geschikt. Nader onderzoek naar de Eekhoorn is gewenst om het voorkomen van deze soort vast te stellen. Indien bomen worden gekapt zullen deze vooraf gecontroleerd moeten worden op eventuele bewoning door vleermuizen. Tijdens het veldbezoek werden vrij veel dode of kwijnende bomen waargenomen. Een aantal van deze bomen bevatten holtes. Nader onderzoek in de zomer naar het voorkomen van verblijfplaatsen van vleermuizen is gewenst. De Eekhoorn geniet middelhoge bescherming en alle vleermuizen zijn strikt beschermd krachtens de Flora- en faunawet. Alle overige voorkomende zoogdieren zijn licht beschermd (zie tabel 2).

Het gebied lijkt geschikt als leefgebied voor de strikt beschermde Das. Uit verspreidingsgegevens blijkt echter dat de Das niet eerder is aangetroffen in de omgeving van de Havelterberg. Tijdens het veldbezoek werden eveneens geen sporen aangetroffen. Er mag derhalve van uit worden gegaan dat de Das geen gebruik maakt van het onderzoeksgebied. De Boommarter is in het verleden wel aangetroffen in de buurt van de Havelterberg. De Zwarte specht, die tijdens het veldbezoek werd gezien, voorziet dit strikt beschermde dier vaak van bewoonbare boomholtes. Ten aanzien van de Boommarter geldt, net als voor de Zwarte specht, dat in het onderzoeksgebied geen geschikt biotoop aanwezig is. Boommarters verblijven in oude bossen met grote dikke bomen. Dergelijke bossen komen op de Havelterberg niet voor.

Herpetofauna en vissen

Op een aantal plekken op de Havelterberg zijn kleine poelen aanwezig. Afhankelijk van een wel of niet waterdoorlatende ondergrond stond op het moment van bezoek wel of geen water in deze poelen. Een gedeelte van deze poelen bevat naar verwachting in het voorjaar en in een deel van de zomer eveneens water. Daarmee zijn deze poelen geschikt als voortplantingsplaats voor Kamsalamander en Poelkikker. Beide soorten zijn strikt beschermd onder de Flora- en faunawet. Bovendien is de Kamsalamander een doelsoort waarvoor dit Natura-2000 gebied is aangewezen. Uit gegevens van de website waarneming.nl blijkt dat de Bruine kikker in het gebied is aangetroffen, een licht beschermde soort. Naar verwachting zullen ook Kleine watersalamander en Gewone pad van het onderzoeksgebied gebruik maken. Nader onderzoek naar welke poelen door welke strikt beschermde amfibieën precies worden gebruikt is noodzakelijk.

Over reptielen zijn geen gegevens bekend. Heideterreinen bieden doorgaans uitstekende leefomstandigheden voor de meeste reptielen. Op de Havelterberg is in principe biotoop aanwezig voor de Adder, Gladde slang, Levendbarende hagedis en Hazelworm. Nader onderzoek naar deze soorten is noodzakelijk wanneer ingrepen als de aanleg van nieuwe paden of het kappen van bos plaatsvinden.

Naar verwachting zullen de aanwezige poelen periodiek droogvallen of in de zomer zodanig opwarmen dat ze ongeschikt zijn als leefgebied voor vissen. Naar verwachting komen (beschermde) vissoorten niet voor.

Ongewervelden

Tijdens het veldbezoek werden geen ongewervelden waargenomen. In de zomer zal een aantal vlinders en libellen en sprinkhanen gebruik maken van het gebied. Volgens het boek "Dagvlinders in Drenthe" kwamen in de periode 1990-2001 bijna dertig vlindersoorten in of rond het gebied voor. Bijzondere soorten die in het verleden zijn aangetroffen zijn Heideblauwtje, Kommavlinder, Groot dikkopje, Eikenpage, Bruine eikenpage, Bruine vuurvlinder,

Gentiaanblauwtje, Argusvlinder, Hooibeestje en Heivlinder. Het merendeel van deze soorten staat op de Rode Lijst. Van deze soorten is het Heideblauwtje strikt beschermd. Deze mobiele soort zal niet negatief worden beïnvloed door ingrepen als houtkap en aanleg van nieuwe paden. Heideblauwtje en Bruine vuurvlinder staan beide op de Rode-lijst. Over libellen zijn geen gegevens bekend, omdat biotoop voor een aantal beschermde soorten aanwezig is, is nader onderzoek hiernaar gewenst. De Boomsprinkhaan is voorheen waargenomen op de Havelterberg, deze soort is niet beschermd.

3 DAGRECREATIEF CENTRUM EN HAVELTERBERG

3.1.1 GEPLANEDE ACTIVITEITEN

In hoofdstuk 1 is al kort ingegaan op de activiteiten en ingrepen die gaan plaatsvinden rond de Havelterberg. Figuur 2 is een kaartje van Havelterberg waarin de huidige recreatieve voorzieningen en bezienswaardigheden en de toekomstige recreatieve voorzieningen en bezienswaardigheden staan aangegeven.

Figuur 3: Havelterberg en huidige en toekomstige recreatieve objecten (Masterplan versie november 2006)

Naast het ontwikkelen van nieuwe recreatieve voorzieningen vinden ook ingrepen plaats in het gebied rondom de Havelterberg. Er zullen onder andere nieuwe paden aangelegd worden en een gedeelte van de bestaande bospartijen zal verdwijnen. Op het moment van schrijven is nog geen besluit genomen over de definitieve inrichting. Er is keuze uit drie alternatieven, welke zijn weergegeven in figuur 4. De alternatieven verschillen vooral van elkaar wat betreft de hoeveelheid bos dat gekapt zal moeten worden.

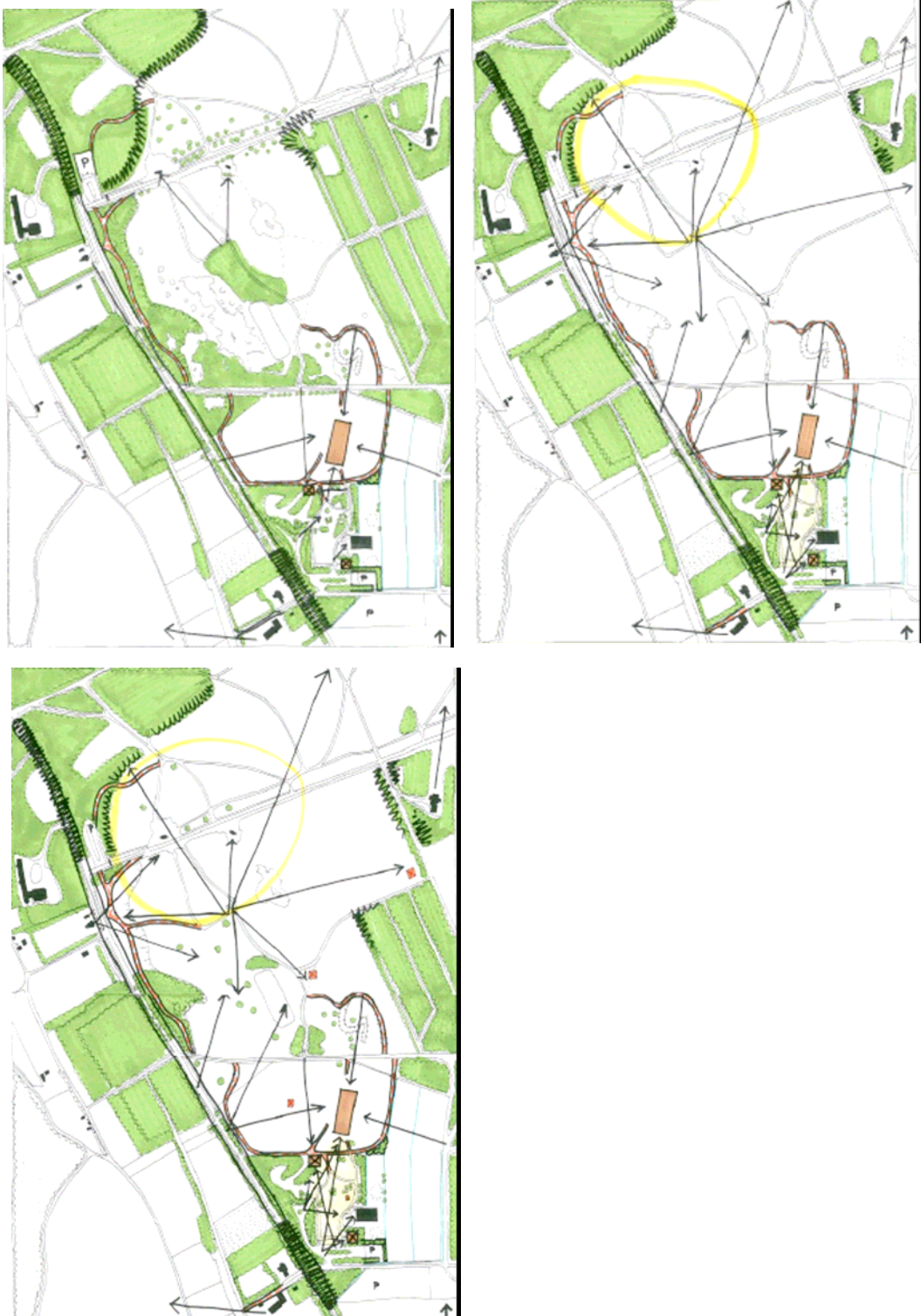
Hieronder worden de verschillende ingrepen nog eens op een rijtje gezet:

Rond het dagrecreatief centrum:

- een natuur-educatief speelpark op het dagrecreatief centrum
- uitbreiding van de vlindertuin met een deels onder de grond gebouwd insectarium
- een schaapskooi voor een kudde van 300 Drentse heideschapen. Deze schaapskooi komt op de plek van de aan het dagrecreatief centrum grenzende weilanden (binnen begrenzing Natura 2000 gebied).

Havelterberg:

- ontsluiten delen van de Havelterberg voor recreanten door aanleg van nieuwe paden
- (gedeeltelijk) kappen van bospartijen ter verbetering van de landschappelijke aantrekkelijkheid van het gebied
- oplossen van de verkeersproblemen mogelijk door vergroting bestaande parkeergelegenheden en afsluiten verharde weg tussen hunebedden

Figuur 4: Inrichtingsmogelijkheden Havelterberg (concept Masterplan, 2007). De alternatieven verschillen vooral van elkaar wat betreft de hoeveelheid bos dat gekapt zal moeten worden. Daarnaast zijn in alle alternatieven nieuwe paden aangegeven (rood-witte lijnen). Voor nadere uitleg van deze inrichtingsmogelijkheden wordt verwezen naar het concept-Masterplan Havelterberg 2009.

Door de geplande activiteiten wordt een toename van de recreatie verwacht. Momenteel wordt het gebied jaarlijks door ongeveer 190.000 recreanten bezocht. In 2030 worden dit uitgaande van autonome ontwikkeling ruim 200.000.

Indien het Masterplan Havelterberg 2009 echter wordt uitgevoerd worden voor 2015 jaarlijks bijna 300.000 bezoekers verwacht. Dit is een stijging van 50% in vijf jaar tijd. Door de geplande veranderingen zal het hele gebied aantrekkelijker worden. Hierdoor zullen de bezoekers homogener over het gebied worden verdeeld.

3.1.2 MOGELIJKE INVLOEDEN OP HET HABITATRICHTLIJNGEBIED

De gecombineerde effecten van alle ingrepen en activiteiten en een toename van de recreatiedruk zijn terug te leiden naar vier mogelijke negatieve invloeden op het plangebied, dit zijn:

- Oppervlakteverlies
- Geluidsverstoring (door mensen)
- Verstoring door mensen
- Mechanische effecten (betreding).

Hieronder wordt per mogelijk negatief effect op het plangebied besproken wat de invloed is op de habitattypen en soorten en in hoeverre deze invloed als (significant) negatief moet worden beschouwd.

Oppervlakteverlies

Van de geplande ingrepen en activiteiten zal alleen de aanleg van nieuwe paden kunnen leiden tot oppervlakteverlies van habitattypen. Het kappen van bomen en bospartijen kan mogelijk leiden tot verlies van de oppervlakte van potentieel leefgebied voor de Kamsalamander. De overige ingrepen zullen niet leiden tot oppervlakteverlies van habitattypen en leefgebieden. De meeste ingrepen vinden plaats rond het dagrecreatief centrum. Hier komen geen begroeiingen voor die overeenkomen met een bepaald habitatype en er zijn hier geen geschikte leefgebieden voor Kamsalamander en Tapuit aangetroffen.

Aanleg nieuwe paden

Volgens de inrichtingsplannen zoals deze er nu liggen (zie figuur 3 en 4) zullen er nieuwe paden worden aangelegd in het westelijke, noordelijke (aan de andere kant van de weg tussen de hunebedden) en zuidelijke deel van het plangebied.

De paden in het westelijke deel snijden op sommige plekken gedeeltes waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 4030 Droge heiden en mogelijk in gedeelten waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 4010 Vochtige heiden. Het nieuw aan te leggen pad in het noordelijke deel van het plangebied (aan de andere kant van de weg tussen de hunebedden) snijdt geen gedeelten waar de begroeiing overeenkomt met een habitatype. De paden in het zuidelijke deel lopen in de directe omgeving van de hangar en in de buurt van het dagrecreatief centrum (zie figuur 3 en 4). Het nieuw aan te leggen pad rond de hangar snijdt zowel locaties met begroeiingen die overeenkomen met habitatype 4030 Droge heiden als locaties met begroeiingen die overeenkomen met habitatype 4010 Vochtige heiden. Rond het dagrecreatief centrum zijn geen locaties met begroeiingen die voldoen aan één van de habitattypen.

De aanleg van nieuwe paden zal hoogstwaarschijnlijk geen negatieve gevolgen hebben op Kamsalamander en Tapuit. In het gebied zijn wel potentieel geschikte leefgebieden voor de Kamsalamander aangetroffen, maar de paden zullen voor zover nu bekend op enige afstand van deze potentiële leefgebieden komen te liggen. Enkele van de potentiële leefgebieden liggen wel vlakbij bestaande paden.

Er zijn van de Tapuit geen broedgevallen binnen het plangebied bekend, en dus zal de aanleg van nieuwe paden zeer waarschijnlijk niet leiden tot een verkleining van de broedbiotoop en een daling van het aantal broedparen van de Tapuit.

Kappen bomen en bospartijen

Volgens de inrichtingsplannen zoals deze nu bekend zijn zal een gedeelte van de bospartijen gekapt worden. Omdat de begroeiingen van deze bospartijen op geen enkele locatie overeenkomt met habitatype 9190 Oude eikenbossen heeft dit geen negatieve gevolgen voor dit habitatype.

Het kappen van bomen en bospartijen zou van negatieve invloed kunnen zijn op het voorkomen van de Kamsalamander. Tijdens het veldbezoek zijn rond de Havelterberg enkele kleine poelen aangetroffen. Vooral de poelen die in de buurt van bomen en bospartijen liggen (zie figuur 4 en bijlage 1) zijn potentieel geschikt leefgebied van de Kamsalamander. Indien deze bospartijen gekapt worden, betekent dit mogelijk verlies aan leefgebied voor de Kamsalamander. Omdat momenteel niet duidelijk is in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk voorkomt in het plangebied, is nader onderzoek naar het voorkomen van de Kamsalamander in het plangebied gewenst.

De boskap zal geen negatieve gevolgen hebben voor de Tapuit, omdat de broedbiotoop van deze soort bestaat uit schaars begroeide terreinen, en niet uit bossen of bospartijen.

Geluidsverstoring

In het plangebied kan een toename van het geluid worden verwacht door de voorgenomen activiteiten. Deze toename wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de aanleg van nieuwe recreatieve voorzieningen rond het dagrecreatief centrum en de aanleg van nieuwe paden. Deze geluidstoename zal voor een deel van tijdelijke aard zijn (indien het bouwactiviteiten betreft). Daarnaast zal een toename van het aantal recreanten voor een toename van de geluidsverstoring zorgen. Deze verstoring zal nader besproken worden onder het kopje 'verstoring door mensen'.

Kamsalamander

Er zijn geen negatieve effecten te verwachten van een toename van het geluid op de habitatypen en de Kamsalamander. Volgens de effectenindicator (website ministerie van LNV) zijn voor habitatypen *typische diersoorten* echter wel gevoelig voor het optreden van geluidsverstoring. Op het moment van schrijven zijn er echter nog geen lijsten van typische diersoorten per habitatype opgesteld; hier kunnen dus nog geen uitspraken over worden gedaan. Voorlopig kan alleen worden getoetst in hoeverre geluidsverstoring negatieve effecten heeft op doelsoorten, zoals vogelsoorten.

Tapuit

Vanwege het ontbreken van normwaarden zijn er echter geen harde uitspraken te doen over het effect van geluidsverstoring op vogelsoorten. De veelvuldig gehanteerde 40dBA geluidscontour is opgesteld vanuit de behoefte aan een norm voor stilte. Onbekend is wat deze norm is voor verschillende vogelsoorten. Meer van belang is de wijze waarop het geluid optreedt: een min of meer constante geluidsbron zal minder verstorend werken dan een plotseling optredende geluidsbron in een verder stil gebied. Een voorbeeld hiervan is het schietterrein van de Harskamp op de Veluwe, waar gedurende de dag schietoefeningen met mortieren worden gehouden. Desondanks broedt de Zwarte specht in dit gebied en heeft het de hoogste landelijke dichtheid van de verstoring gevoelige soort Nachtzwaluw. In dit licht zal de voorgenomen activiteit worden getoetst.

De Natura 2000 aanvullende doelsoort Tapuit zal naar verwachting geen negatieve gevolgen ondervinden van de verstorende effecten van geluid. Er zijn geen broedgevallen van de soort in het plangebied bekend. In de omgeving van het plangebied zijn wel broedgevallen van de Tapuit bekend, echter deze bevinden zich op meer dan 600 meter afstand van het plangebied. De negatieve effecten op de Tapuiten zullen in dit gebied, dat buiten het plangebied ligt, naar verwachting nihil zijn. Bovendien zal het verkeerslawaaï, waardoor vogels in het gebied mogelijk verstoord worden, afnemen, omdat de verharde weg tussen de hunebedden zal worden afgesloten. De afsluiting van de weg resulteert naar verwachting in een afname van het aantal honden in het gebied en ten noorden daarvan, waardoor broedvogels minder verstoord zullen worden.

Verstoring door mensen

Door de geplande ingrepen en activiteiten wordt in 2015 een toename van 50% van het aantal bezoekers verwacht in het plangebied, ten opzichte van de huidige situatie. Dit betekent dat de bezoekersaantallen zullen stijgen van jaarlijks ongeveer 200.000 bezoekers tot 300.000 bezoekers in 2015.

Habitattypen

Verstoring door mensen kan negatieve gevolgen hebben op vogels en zoogdieren, met name tijdens het broed- of voortplantingsseizoen. De toename van de verstoring door mensen heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten. Vooralsnog zijn geen lijsten van typische diersoorten per habitatype opgesteld, daardoor is het nu niet mogelijk om de gevoeligheid van typische diersoorten te toetsen.

Kamsalamander

Volgens de effectenindicator op de website van het ministerie van LNV is niet bekend in hoeverre de Kamsalamander gevoelig is voor verstoring door mensen. De verwachting is dat er in principe geen negatieve effecten op de Kamsalamander zullen optreden. Enkele poelen liggen echter dichtbij enkele bestaande paden. Door de verwachte toename van het aantal recreanten, zullen meer mensen gebruik gaan maken van deze paden. Omdat poelen een bepaalde aantrekkingskracht op mensen hebben, zullen waarschijnlijk meer mensen geneigd zijn bij de poelen te gaan kijken. Het is mogelijk dat dit resulteert in een toename van de hoeveelheid afval of takken die in de poelen belandt. In dat geval zal de toename van de recreatiedruk wel degelijk negatieve effecten kunnen hebben op de kwaliteit van het leefgebied van de Kamsalamander. Door afsluiting van de weg tussen de hunebedden zal naar verwachting het aantal honden in het gebied rond de Havelterberg afnemen. Dit is een positieve ontwikkeling voor de Kamsalamander, omdat deze soort momenteel mogelijk verstoring ondervindt van honden.

Omdat momenteel niet duidelijk is in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk voorkomt in het plangebied, is nader onderzoek naar het voorkomen van de Kamsalamander in het plangebied gewenst.

Tapuit

De Tapuit is volgens de effectenindicator gevoelig voor verstoring door mensen. Omdat er echter geen broedgevallen van de soort binnen het plangebied bekend zijn, zullen de effecten van verstoring door mensen op deze soort nihil zijn. Door afsluiting van de weg tussen de hunebedden zal naar verwachting het aantal honden in het gebied rond de Havelterberg afnemen. Dit is een positieve ontwikkeling voor de Tapuit, omdat deze soort momenteel mogelijk verstoring ondervindt van honden.

Mechanische effecten (betreding)

Door mechanische activiteiten kunnen negatieve effecten op soorten en habitats optreden. Ook hier geldt dat de kennis over effecten vaak nog is beperkt tot het kwalitatief signaleren van risico's.

Habitattypen

Een van de mogelijke mechanische effecten die kunnen optreden is bodemverdichting door betreding. Hier zijn alleen habitattypen en plantensoorten gevoelig voor. Naar verwachting zijn niet alle habitattypen binnen het plangebied even gevoelig voor betreding (zie bijlage 3). Bodemverdichting kan leiden tot verandering van de soortensamenstelling binnen een habitatype of het verdwijnen van een doelsoort. Dat laatste is in het plangebied niet aan de orde.

Door een toename van de recreatiedruk zal de mate van betreding van habitattypen die naast bestaande paden liggen, hoogstwaarschijnlijk toenemen.

Door aanleg van nieuwe paden en het ontsluiten van delen van de Havelterberg zal waarschijnlijk ook op andere plekken, waar voorheen nauwelijks of geen betreding optrad, betreding optreden. Betreding treedt op als mensen van paden afwijken. Volgens de effectenindi-

cator op de website van het ministerie van LNV zijn alle habitattypen die in het plangebied voorkomen gevoelig voor het optreden van mechanische effecten, in dit geval betreding. In het plangebied zullen naar verwachting echter naar verhouding vooral vochtige vegetaties en vegetaties met veel zeldzame soorten negatieve effecten kunnen ondervinden van betreding. Dit zijn de habitattypen 4030 Vochtige heiden en 6230 Heischrale graslanden (zie bijlage 1 en 3)

Er zijn geen nieuwe paden gepland in het gedeelte waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 6230 Heischrale graslanden. Er ligt echter wel een bestaand pad dat grenst aan dit habitatype, waardoor er momenteel mogelijk betreding plaatsvindt. Omdat het aantal recreanten in het gebied in de toekomst na uitvoering van het Masterplan Havelterberg 2009 sterk zal toenemen, zal op deze locatie waarschijnlijk een toename van de mate van betreding optreden. Negatieve effecten op dit habitatype als gevolg van betreding zijn dan ook niet uit te sluiten.

In de gedeelten waar de begroeiing overeenkomt met habitatype 4010 liggen al enkele paden. Hier zal hoogstwaarschijnlijk momenteel al enige mate van betreding plaatsvinden. De mate van betreding zal op deze locaties mogelijk gaan toenemen, omdat het aantal recreanten in het plangebied sterk zal stijgen (met name na de uitvoering van het Masterplan Havelterberg 2009). Negatieve effecten door een toename van de mate van betreding langs de bestaande paden zijn dan ook niet uit te sluiten.

Nieuwe paden langs of door locaties waar begroeiingen voorkomen die overeenkomen met habitatype 4010 Vochtige heiden, zoals het aan te leggen pad bij de hangar, zullen hoogstwaarschijnlijk ook op die plekken voor een toename van de mate van betreding zorgen. Negatieve effecten op het habitatype zijn ook op deze plekken niet uit te sluiten.

Afsluitend kan worden opgemerkt dat betreding van locaties waar de begroeiingen overeenkomen met een bepaald habitatype zoveel mogelijk moet worden beperkt. Momenteel zijn al maatregelen getroffen om de betreding op enkele plekken te beperken. Zo zijn er langs de paden op de noordhelling van de Havelterberg afrasteringen aangebracht.

3.1.3 TOETSING AAN DE CONCEPT INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN NATURA 2000

In deze paragraaf worden de invloeden van de geplande ingrepen en activiteiten op habitattypen en soorten op een rijtje gezet en worden de negatieve effecten getoetst aan de instandhoudingdoelen.

Habitats

Oppervlakteverlies

Oppervlakteverlies door aanleg van nieuwe paden heeft mogelijk negatieve gevolgen voor de habitattypen 4010 Vochtige heiden en 4030 Droge heiden. Op basis van de huidige inrichtingsplannen kan worden geconcludeerd dat de overige habitattypen niet in oppervlakte zullen afnemen door aanleg van nieuwe paden.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4010 Vochtige heiden (zie tabel 1) is gericht op de uitbreiding van de oppervlakte en behoud of verbetering van de kwaliteit van het habitatype. Door de aanleg van nieuwe paden zal de oppervlakte van dit habitatype echter afnemen, terwijl juist gestreefd moet worden naar uitbreiding van dit habitatype. Dit betekent dat de aanleg van nieuwe paden in strijd is met het instandhoudingsdoel van dit habitatype.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4030 is gericht op het behoud van de oppervlakte en een verbetering van de kwaliteit van het habitatype. Door de aanleg van nieuwe paden zal de oppervlakte van dit habitatype echter afnemen. Dit betekent dat de aanleg van nieuwe paden in strijd is met het instandhoudingsdoel van dit habitatype. Omdat de begroeiing in een groot deel van het plangebied overeenkomt met dit habitatype en omdat er geen uitbreidingdoelstellingen gelden, zouden de negatieve effecten als relatief beperkt kunnen worden beschouwd.

Het kappen van bossen en bospartijen zal geen negatieve invloed hebben op doelhabitat 9190 Oude eikenbossen, omdat geen enkele van de bospartijen qua begroeiing overeenkomt met dit habitatype.

Geluidsverstoring

Er zijn geen negatieve effecten te verwachten van een toename van de geluidsverstoring als gevolg van de verwachte toename van de recreatiedruk op habitattypen. Er kunnen mogelijk wel negatieve effecten optreden op typische diersoorten van habitattypen. Er zijn echter nog geen typische diersoorten van habitattypen vastgesteld, en dus zijn eventuele effecten nu niet toetsbaar.

Verstoring door mensen

De toename van de verstoring door mensen door de verwachte toename van de recreatiedruk heeft geen negatieve effecten op habitattypen zelf, maar mogelijk wel op typische diersoorten. Vooralsnog zijn nog geen lijsten van typische diersoorten per habitatype opgesteld, en dus is het nog niet mogelijk om de gevoeligheid van typische diersoorten te toetsen.

Mechanische effecten

De verwachte toename van het aantal recreanten in het gebied zal langs de bestaande paden waarschijnlijk leiden tot een toename van mate van betreding van habitattypen. Dit geldt niet voor de paden op de noordhelling van de Havelterberg, omdat hier omheiningen zijn geplaatst.

Over het algemeen kan gesteld worden dat betreding negatieve effecten heeft op habitattypen. Betreding kan leiden tot bodemverdichting, waardoor veranderingen in de soortensamenstelling kunnen optreden. Betreding kan de kwaliteit van habitattypen aantasten omdat het de soortensamenstelling van habitattypen kan veranderen. Hierdoor geldt voor alle habitattypen dat dit in strijd is met de instandhoudingsdoelen. Naar verwachting zijn vochtige vegetaties (habitatype 4010 Vochtige heiden) en vegetaties met zeldzame soorten (habitatype 6230 Heischrale graslanden) naar verhouding gevoeliger voor betreding; de negatieve effecten van betreding van deze habitattypen zullen naar verhouding groter zijn (zie ook bijlage 3).

De nieuw aan te leggen paden komen naast of lopen door plekken met begroeiingen die overeenkomen met habitatype 4010 Vochtige heiden en 4030 Droge heiden. Verwacht wordt, dat habitatype 4010 Vochtige heiden naar verhouding gevoeliger is voor betreding dan habitatype 4030 Droge heiden.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4010 Vochtige heiden is gericht op uitbreiding van de oppervlakte en behoud of verbetering van de kwaliteit. Door betreding als gevolg van aanleg van nieuwe paden op of naast locaties waar de begroeiing overeenkomt met dit habitatype zal de kwaliteit op deze locaties kunnen afnemen; dit is in strijd met de instandhoudingsdoelstelling van dit habitatype.

Het instandhoudingsdoel van habitatype 4030 Droge heiden is gericht op het behoud van de oppervlakte en een verbetering van de kwaliteit van dit habitatype. Omdat er op deze plekken waarschijnlijk sprake zal zijn van betreding, zal de kwaliteit van dit habitatype op deze plekken in theorie afnemen. De mate waarin de kwaliteit zal afnemen is echter afhankelijk van de intensiteit en mate van betreding; hier zijn op dit moment geen uitspraken over te doen. Het betekent echter wel, dat de aanleg van nieuwe paden op locaties met begroeiingen die overeenkomen met dit habitatype, in theorie in strijd is met de instandhoudingsdoelstelling van dit habitatype, tenzij er maatregelen worden getroffen om betreding te voorkomen. Dit laatste geldt ook voor habitatype 4010 Vochtige heiden.

Kamsalamander

De Kamsalamander zal mogelijk negatieve effecten ondervinden van het kappen van bomen, omdat er daardoor potentiële leefgebieden aangetast zullen worden. Dit geldt voor de bospartijen in de directe omgeving van poeltjes. Van het kappen van de overige bospartijen zal de Kamsalamander naar verwachting geen negatieve effecten ondervinden.

Het instandhoudingsdoel van de Kamsalamander is gericht op de uitbreiding van de omvang van het leefgebied. Dit betekent dat aantasting van een gedeelte van het leefgebied in strijd is met het instandhoudingsdoel. Het is op dit moment echter niet duidelijk in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk voorkomt in het plangebied, hier moet nader onderzoek naar worden verricht.

De Kamsalamander zal geen negatieve effecten ondervinden van een toename van de geluidsverstoring en betreding als gevolg van de geplande activiteiten en een toename van de recreatiedruk. Tevens zal de soort in principe geen negatieve gevolgen ondervinden van een toename van de verstoring door mensen door de toename van de recreatiedruk, mits dit niet leidt tot vervuiling van het voortplantingsbiotoop (de poeltjes moeten vrij blijven van afval en takken). De verstoring door honden zal waarschijnlijk afnemen door de afsluiting van de weg tussen de hunebedden.

Tapuit

Er worden geen negatieve effecten op de Tapuit voorzien als gevolg van de geplande activiteiten en ingrepen en de toename van de recreatiedruk, omdat de soort niet in het plangebied voorkomt. Er zal dan ook geen broed- en foerageergebied van betekenis verloren gaan. Door het afsluiten van de weg tussen de hunebedden zal de soort minder verstoord worden door verkeer. Naar verwachting zal de verstoring door honden ook afnemen door afsluiting van de weg.

3.1.4 MOGELIJKHEDEN VOOR MITIGERENDE EN COMPENSERENDE MAATREGELEN

Afhankelijk van het nog vast te stellen inrichtingsplan zal een gedeelte van de bospartijen en bomen in het plangebied gekapt worden. Hiermee zou potentieel leefgebied van de Kamsalamander aangetast kunnen worden. Indien blijkt dat de Kamsalamander in bepaalde poeltjes voorkomt, zou gekozen kunnen worden de bospartijen rond deze plekken te sparen. Om deze poelen zou ook afrastering geplaatst kunnen worden om eventuele vervuiling als gevolg van een toename van de recreatiedruk te voorkomen.

Het oppervlakteverlies van de habitattypen 4010 Vochtige heiden en 4030 Droge heiden zou gecompenseerd kunnen worden in overige delen van het Natura 2000 gebied Havelte-Oost. Tevens zou ervoor gekozen kunnen worden om geen paden aan te leggen op locaties waar deze habitattypen voorkomen.

De waarschijnlijke toename van de mate van betreding van habitattypen langs de bestaande en nieuw aan te leggen paden zou beperkt kunnen worden door het plaatsten van omheiningen of afrasteringen. Momenteel zijn op de noordhelling van de Havelterberg al afrasteringen geplaatst.

3.1.5 CONCLUSIE

De geplande ingrepen en activiteiten rond het dagrecreatief centrum en het agrarisch tussengebied zullen ter plaatse niet leiden tot negatieve effecten op habitattypen en soorten. De geplande ingrepen en activiteiten in het gebied Havelterberg kunnen echter wel negatieve invloeden hebben op habitattypen en de doelsoort de Kamsalamander. Door de geplande aanleg van het familiepad zal de oppervlakte van enkele habitattypen afnemen; dit is in strijd met de instandhoudingsdoelstellingen. In hoeverre oppervlakteverlies daadwerkelijk zal optreden zal duidelijk worden als een definitieve keuze is gemaakt ten aanzien van de inrichting van Havelterberg.

Momenteel zijn er drie verschillende inrichtingen waaruit gekozen kan worden. Het grootste verschil tussen deze alternatieven is de mate waarin bospartijen gekapt moeten worden. Door kap van bospartijen in de directe nabijheid van de in het gebied aanwezige poeltjes wordt potentieel leefgebied van de Kamsalamander aangetast. Omdat momenteel niet duidelijk is in hoeverre de Kamsalamander daadwerkelijk in het plangebied voorkomt, zou hier nader onderzoek naar moeten worden verricht. Indien uit dergelijk onderzoek blijkt dat de Kamsalamander daadwerkelijk in bepaalde delen van het gebied voorkomt, kan worden besloten om op deze plekken geen of beperkte boomkap te laten plaatsvinden.

Door toename van de recreatiedruk en de aanleg van nieuwe paden zal mogelijk een toename van de mate van betreding plaatsvinden langs de bestaande en nieuw aan te leggen paden, waardoor de kwaliteit van habitattypen kan verslechteren. Omdat het optreden van kwaliteitsverlies afhankelijk is van de mate en intensiteit van de betreding, kan op dit moment niet worden ingeschat in welke mate exact kwaliteitsverlies zal optreden.

Indien de keuze valt op inrichtingsalternatief nummer 1 zullen de negatieve effecten op de Kamsalamander en de habitattypen beperkt zijn. Er wordt in dit alternatief geen bos gekapt, zodat potentieel leefgebied van de Kamsalamander niet wordt aangetast. Het niet kappen van bos is ook zeer gunstig voor de overige fauna, met name voor de vogels die in de bosjes voorkomen. Het familiepad zal ook in deze variant worden aangelegd en gaat in ieder geval door een vogelrijk bosje en het doorkruist bij de hangar twee habitattypen. Dit zal leiden tot verstoring van vogels (bosje is vogelrijk) (niet doelsoort Tapuit) en oppervlakteverlies van habitattypen. De mate van betreding van habitattypen zal toenemen door de toenemende recreatiedruk; op dit moment is niet te zeggen in hoeverre dit leidt tot kwaliteitsverlies van habitattypen. Indien er afrasteringen langs de bestaande en nieuwe paden wordt aangelegd kan betreding worden beperkt of voorkomen. Al met al zijn de effecten van inrichtingsalternatief 1 op habitattypen en soorten zeer beperkt. Significant negatieve effectentreden waarschijnlijk niet op indien er compenserende maatregelen worden uitgevoerd. Indien voor deze variant wordt gekozen moet een verstorings- en verslechteringstoets worden uitgevoerd.

Indien voor inrichtingsvariant 2 wordt gekozen, zijn de effecten op habitattypen van de zelfde orde grote als bij variant 1. De effecten op de Kamsalamander zijn echter groter, mits de soort in het plangebied voorkomt, omdat potentieel leefgebied verloren zal gaan doordat er langs poeltjes bos gekapt zal worden. Door het kappen van de bossages gaat leefgebied van vogels en andere fauna verloren. Dit zal echter geen significant negatieve effecten hebben op de doelsoort Tapuit, omdat deze niet in het plangebied voorkomt.

Ook bij deze inrichtingsvariant wordt er een nieuw familiepad aangelegd en komt er een pad bij de hangar, waardoor er oppervlakteverlies van twee habitattypen optreedt. De mate van betreding zal toenemen langs de bestaande en de nieuwe paden: in welke mate hierdoor kwaliteitsverlies van habitattypen optreedt is nu niet te zeggen. Door het plaatsen van afrasteringen kan betreding worden beperkt of voorkomen.

Voor deze inrichtingsvariant geldt dat de kans op het optreden van significant negatieve effecten groter is dan bij inrichtingsvariant 1. Daarnaast zal deze inrichting ook grote negatieve effecten hebben op overige fauna in het plangebied. Omdat er (potentieel) leefgebied van de Kamsalamander zal worden aangetast, is het noodzakelijk dat, als er voor deze variant wordt gekozen, een passende beoordeling wordt uitgevoerd.

Inrichtingsplan 3 is een soort mix tussen inrichtingsvarianten 1 en 2. De effecten op habitattypen zijn uitgaande van deze inrichting groter dan bij de andere twee alternatieven, omdat er naast het familiepad en een pad bij de hangar tevens een nieuw stukje pad wordt aangelegd van de westkant naar het midden van de Havelterberg. Hierbij worden mogelijk twee habitattypen doorkruist, en daardoor is het oppervlakteverlies in deze variant groter. Omdat er ook in deze variant bos wordt gekapt, gaat er mogelijk (potentieel) leefgebied van de Kamsalamander verloren. Tevens wordt het gebied minder aantrekkelijk voor met name vogels. De doelsoort Tapuit zal ook bij deze inrichtingsvariant geen negatieve effecten ondervinden.

De mate van betreding van habitattypen zal toenemen langs de bestaande en de nieuwe paden. In hoeverre hierdoor kwaliteitsverlies optreedt is nu moeilijk in te schatten. Door het plaatsen van afrasteringen kan betreding worden beperkt of voorkomen.

Indien voor deze variant wordt gekozen zal een passende beoordeling moeten worden uitgevoerd. Er zullen op twee plekken paden worden aangelegd die vegetaties die overeenkomen met habitattypen zullen doorkruisen. Significant negatieve effecten kunnen niet worden uitgesloten, dit geldt zowel voor de habitattypen als de Kamsalamander.

3.1.6 TOETSING AAN DE FLORA- EN FAUNAWET

Samenvatting beschermde soorten

Onderstaande tabel geeft voor de aangetroffen en mogelijk aanwezige beschermde soorten het beschermingsregime aan. Voor soorten uit de eerste categorie geldt een algehele vrijstelling. Voor de soorten uit de tweede en derde categorie dient over het algemeen ontheffing te worden aangevraagd. In 'conclusies en consequenties' wordt dit nader uitgewerkt.

Soortgroep	Soort	Waarneming	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
Vaatplanten	Jeneverbes (<i>Juniperus communis</i>)	C		X	
	Grote Kaardebol (<i>Dipsacus fullonum</i>)	C	X		
	Valkruid (<i>Arnica montana</i>)	E		X	
	Grasklokje (<i>Campanula rotundifolia</i>)	E	X		
	Gevlekte orchis (<i>Dactylorhiza maculata</i>)	E		X	
	Kleine zonnedauw (<i>Drosera intermedia</i>)	E		X	
	Klokjesgentiaan (<i>Gentiana pneumonanthe</i>)	E		X	
	Ronde zonnedauw (<i>Drosera rotundifolia</i>)	E		X	
Zoogdieren	Bosmuis (<i>Apodemus sylvaticus</i>)	A	X		
	Bosspitsmuis (<i>Sorex spec.</i>)	C	X		
	Rosse woelmuis (<i>Clethrionomys glareolus</i>)	A	X		
	Veldmuis (<i>Microtus arvalis</i>)	A	X		
	Dwergspitsmuis (<i>Sorex minutus</i>)	A	X		
	Egel (<i>Erinaceus europeus</i>)	A	X		
	Mol (<i>Talpa europea</i>)	B	X		
	Wezel (<i>Mustela nivalis</i>)	A	X		
	Konijn (<i>Oryctolagus cuniculus</i>)	B	X		
	Haas (<i>Lepus europeus</i>)	A	X		
	Vos (<i>Vulpes vulpes</i>)	A	X		
	Ree (<i>Capreolus capreolus</i>)	C	X		
	Eekhoorn (<i>Sciurus vulgaris</i>)	D		X	
	vleermuizen	D			X
Amfibieën	Gewone pad (<i>Bufo bufo</i>)	A	X		
	Bruine kikker (<i>Rana temporaria</i>)	A	X		
	Kleine watersalamander (<i>Triturus vulgaris</i>)	A	X		
	Poelkikker (<i>Rana lessonae</i>)	D			X
	Kamslamander (<i>Triturus cristatus</i>)	D			X
Reptielen	Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>)	D			X
	Levendbarende hagedis (<i>Lacerta vivipara</i>)	D			X
	Adder (<i>Vipera berus</i>)	D			X
	Gladde slang (<i>Coronella austriacus</i>)	D			X
Ongewervelden	Heideblauwtje (<i>Plebejus argus</i>)	E			X
	Noordse winterjuffer (<i>Sympeca paedisca</i>)	D			X
	Gevlekte witsnuitlibel (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>)	D			X
Vogels	Alle broedende soorten	C/E			X

Tabel 4: Overzicht van voorkomende en mogelijk aanwezige beschermde flora & fauna die hinder van de ingrepen kunnen ondervinden. Categorie 1: algemene beschermde soorten; Categorie 2: overige beschermde soorten; Categorie 3: strikt beschermd (zie § 1.3). Waarneming type: A: biotoop aanwezig, B: sporen/ holen aanwezig, C: zichtwaarneming, D: mogelijk aanwezig, E: gegevens Staatsbosbeheer, Everts & de Vries (2004) en M. Perdeck (2003). Grijs markering: soorten waar nader onderzoek naar verspreiding voor nodig is

Gevolgen van de ingrepen

Voor de Flora- en faunawet zijn vooral vaste verblijfplaatsen van belang. Door de geplande werkzaamheden kunnen alle in tabel 4 genoemde vaatplanten, zoogdieren, amfibieën, reptielen en ongewervelden het slachtoffer worden en/of hun holen worden verstoord. Dit geldt niet voor de Haas en de Ree, deze soorten maken geen gebruik van verblijfplaatsen zoals bedoeld in de Flora- en faunawet. De Vos heeft naar verwachting geen verblijfplaatsen in het onderzoeksgebied. Voor alle soorten die in tabel 4 zijn aangegeven met een E geldt dat nader onderzoek is gewenst. Voor de soorten die zijn aangegeven met een D is nader onderzoek noodzakelijk.

Indien werkzaamheden in het broedseizoen worden gestart, zullen broedvogels worden verstoord.

Kap van bos

Door het verwijderen van bos zal het leefgebied van reptielen worden vergroot waardoor populaties (indien aanwezig) zullen worden versterkt. Het verwijderen van bos kan eveneens leiden tot het verloren gaan van verblijfplaatsen van vleermuizen en de Eekhoorn en leiden tot verlies van broedbiotoop van bepaalde vogelsoorten. Het productiebos langs de oostzijde en de bosjes langs de randen hebben (naar verwachting) relatief weinig natuurwaarde, wel kunnen zich hier verblijfplaatsen bevinden van Eekhoorn en vleermuizen. Rondom de poelen kan de kap van bos leiden tot biotoopverlies voor de Kamsalamander en beschermde libellensoorten, indien aanwezig.

Aanleg paden

De aanleg van paden leidt tot het onsluiten van gedeelten van de Havelterberg waar momenteel nog weinig recreanten komen. Dit leidt tot een toename van de verstoring in bepaalde gedeelten van het terrein. Indien groeiplaatsen worden doorsneden van beschermde planten heeft dat een negatief effect op deze beschermde soorten. De Flora- en faunawet bepaalt echter dat deze groeiplaatsen moeten worden gemeden. Er hoeft dan geen ontheffing te worden aangevraagd. Het oppervlakte aan heidebiotoop voor Heideblauwtje en reptielen, dat verloren zal gaan door de aanleg van nieuwe paden zal ruimschoots worden gecompenseerd door de toename van biotoop door de kap van bomen, indien bomen zullen worden gekapt. Heideblauwtje en reptielen zullen derhalve geen hinder van het verlies van oppervlak door de aanleg van nieuwe paden ondervinden.

Toename recreatiedruk

Een toename van het aantal bezoekers in het gebied zal lijden tot een toename van de verstoring voor met name fauna. Beschermde ongewervelden (Heideblauwtje en mogelijk aanwezige beschermde libellen) zullen naar verwachting nauwelijks hinder van de toenemende recreatiedruk ondervinden. Zoogdieren zullen beperkt worden verstoord. De meeste zoogdieren zijn 's nachts actief zodat ze de meeste recreanten zullen ontlopen. Bovendien behoort het merendeel van de zoogdieren tot categorie 1 waarvan de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Reptielen en in mindere mate amfibieën zullen last hebben van een toename van de recreatie door de toename van verstoring door wandelaars waardoor de dieren vaker zullen worden verontrust. Honden die zich buiten de paden begeven zorgen voor een sterk negatief effect door verstoring.

Mogelijkheden voor mitigerende en compenserende maatregelen

Ten aanzien van broedvogels geldt dat voor deze soortgroep over het algemeen geen ontheffing kan worden aangevraagd. Vogels die eenmaal zijn gaan broeden zijn strikt beschermd. In de praktijk houdt dit in dat er in het broedseizoen van 15 maart tot 15 juli, niet met de werkzaamheden mag worden gestart. Indien wordt voorkomen dat broedvogels zich vestigen, kunnen werkzaamheden die voor 15 maart zijn begonnen, in het broedseizoen gewoon doorlopen. Bomen mogen niet in het broedseizoen worden gekapt.

Ter compensatie van eventueel voorkomende reptielen kan meer structuur aan de heide worden gegeven door bijvoorbeeld kleinschalig te plaggen en sommige delen nooit te plaggen, op een aantal plaatsen zijn momenteel vrij eenvormige heidevegetaties aanwezig. De overgang tussen bossen en open terrein kan geleidelijker worden gemaakt d.m.v. mantel- en zoomvegetaties. In deze overgangen bevinden zich doorgaans de hoogste dichtheden reptielen. Een uitgebalanceerd evenwicht tussen heide, grassen en struweel is voor reptielen het meest gunstig. Op deze manier kan er voor worden gezorgd dat het gebied meer geschikt wordt voor reptielen zodat meer exemplaren van het gebied gebruik kunnen maken. Het kappen van bos waardoor nieuwe schrale terreinen ontstaan kunnen eveneens ter compensatie dienen. Ten aanzien van amfibieën kunnen bestaande poelen worden uitgerasterd zodat ze onbereikbaar worden voor recreanten. Ter compensatie kunnen nieuwe poelen worden aangelegd. Veel soorten amfibieën zijn 's nachts actief waardoor ze recreanten grotendeels

ontlopen. Broedvogels zullen het allermeeft hinder ondervinden van een toenemende recreatiedruk. Het westelijke gedeelte van het plangebied, waar het familiepad is gepland, vormt een waardevol broedbiotoop. Indien dit stuk wordt ontsloten door wandelpaden zal een belangrijk deel van deze broedvogels verdwijnen. Zolang broedvogelsoorten echter niet als doelsoort zijn aangewezen voor een Natura 2000 gebied is compensatie niet nodig.

Conclusies en consequenties

Alle in tabel 5 genoemde soorten zijn strikt beschermd en zullen door de werkzaamheden en de toenemende recreatiedruk het slachtoffer worden en/of worden verstoord. Voor deze soorten (indien aanwezig) moet ontheffing worden aangevraagd in het kader van de Flora- en faunawet. Van geen van deze soorten is het voorkomen geheel zeker. Nader onderzoek naar het voorkomen van deze soorten is noodzakelijk.

Indien wordt besloten geen bomen te kappen is nader onderzoek naar de Eekhoorn, Kamsalamander, libellen en vleermuizen niet noodzakelijk.

De groeiplaatsen van beschermde planten dienen te worden gemeden (zie Bijlage 3), er is dan geen ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet nodig. Alleen als dit onhaalbaar is kan mogelijk een ontheffing voor het verstoren van beschermde planten worden aangevraagd.

Soortgroep	Soort	Ingrep	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
Zoogdieren	Eekhoorn (<i>Sciurus vulgaris</i>)	1		X	
	vleermuizen	1			X
Amfibieën	Poelkikker (<i>Rana lessonae</i>)	3			X
	Kamsalamander (<i>Triturus cristatus</i>)	1,3			X
Reptielen	Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>)	1,2,3			X
	Levendbarende hagedis (<i>Lacerta vivipara</i>)	2,3			X
	Adder (<i>Vipera berus</i>)	2,3			X
	Gladde slang (<i>Coronella austriacus</i>)	2,3			X
Ongewervelden	Noordse winterjuffer (<i>Sympeca paedisca</i>)	1			X
	Gevlekte witsnuitlibel (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>)	1			X

Tabel 5: Overzicht van strikt beschermde soorten die hinder van de ingrepen kunnen ondervinden en waarnaar nader onderzoek moet worden verricht. Ingrep = type ingrep waarvan hinder wordt ondervonden. 1: kap bomen, 2: aanleg paden 3: toename recreatiedruk. Categorie 1: algemene beschermde soorten; Categorie 2: overige beschermde soorten; Categorie 3: strikt beschermd (zie § 1.3).

Voor vogels geldt dat het broedseizoen dient te worden ontzien. Werkzaamheden mogen niet in het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) worden gestart. Indien mitigerende maatregelen worden getroffen, kunnen de werkzaamheden die voor 15 maart zijn begonnen, gewoon doorlopen.

4 ADVIES RECREATIEZONERING

4.1 INLEIDING

Indien het Masterplan Havelterberg 2009 zal worden uitgevoerd in de huidige vorm zal Havelterberg een kwaliteitsimpuls krijgen waardoor het gebied veel aantrekkelijker zal worden voor recreanten. Door aanleg van nieuwe recreatieve voorzieningen rond het dagrecreatief centrum zal dit deel van het gebied veel meer bezoekers gaan trekken. Door aanleg van nieuwe paden en ontsluiting van delen van de Havelterberg voor recreanten zal de samenhang tussen de hunebedden en het dagrecreatief centrum worden verbeterd.

Door de geplande activiteiten wordt een algemene toename van de recreatie verwacht. Momenteel wordt het gebied jaarlijks door ongeveer 190.000 recreanten bezocht, waarbij het zwaartepunt van de recreatiedruk rond de hunebedden ligt. In 2030 worden dit uitgaande van autonome ontwikkeling ruim 200.000. Indien het Masterplan Havelterberg 2009 echter wordt uitgevoerd worden voor 2015 jaarlijks bijna 300.000 bezoekers verwacht. Dit is een stijging van 50% in vijf jaar tijd. Door de ontwikkelingen bij het dagrecreatief centrum zullen de bezoekers zich homogener over het gebied verspreiden. Door de toename van de recreatiedruk zal mogelijk de drukte op de bestaande paden toenemen. Door de aanleg van nieuwe paden zullen recreanten op plekken komen die momenteel nauwelijks door recreanten worden bezocht. Er dient echter wel rekening gehouden te worden met de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000 gebied Havelte-Oost en de gevolgen voor overige flora en fauna. Daarom is Buro Bakker gevraagd advies uit te brengen aangaande recreatiezonering. In dit hoofdstuk wordt dit advies nader uitgewerkt.

4.2 EFFECTEN RECREATIEDRUK OP NATUURWAARDEN HAVELTERBERG

4.2.1 EFFECTEN VAN GROTERE DRUKTE OP BESTAANDE PADEN

Vanwege de toename van de recreatiedruk zal de mate van betreding van habitattypen langs de bestaande paden hoogwaarschijnlijk toenemen, met uitzondering van de paden op de noordhelling van de Havelterberg waarlangs nu afrasteringen zijn aangebracht.

Naast een toename van de mate van betreding van habitattypen zullen er mogelijk ook negatieve effecten optreden op doelsoorten en voor habitattypen typische diersoorten. Deze doel- en diersoorten kunnen vooral in het broed- of voortplantingsseizoen hinder ondervinden van de aanwezigheid van mensen. Naar verwachting zijn de effecten als gevolg van verstoring door mensen voor de doelsoorten Kamsalamander en Tapuit beperkt (zie hoofdstuk 3). Omdat er nog geen lijsten van typische soorten per habitatype zijn opgesteld, kunnen de effecten van verstoring door mensen op deze soorten niet worden getoetst.

Voor overige en fauna geldt dat er meer onderzoek verricht dient te worden naar het voorkomen van beschermde soorten. Er zijn al wel inventarisatiegegevens van bijzondere en beschermde flora aanwezig.

Een toename van het aantal bezoekers in het gebied zal lijden tot een toename van de verstoring voor met name fauna. Beschermde ongewervelden (Heideblauwtje) zullen naar verwachting nauwelijks hinder van toenemende recreatiedruk op de bestaande paden ondervinden. Zoogdieren zullen beperkt worden verstoord. De meeste zoogdieren zijn 's nachts actief zodat ze de meeste recreanten zullen ontlopen. Reptielen en amfibieën zullen last hebben van een toename van de recreatie door de toename van verstoring door wandelaars waardoor de dieren vaker zullen worden verontrust. Lichte recreatie kan lijden tot verhoging van de structuur (variatie) van de vegetatie wat een gunstige uitwerking kan hebben op reptielen. Veel soorten amfibieën zijn 's nachts actief waardoor ze recreanten grotendeels ontlopen. In het algemeen geldt dat broedvogels veel hinder ondervinden van een toenemende recreatiedruk. Omdat alle bijzondere soorten echter in gedeelten van het gebied voorkomen waar nog geen paden liggen, zullen de effecten van de verstoring van een toenemende recreatiedruk op

de bestaande paden beperkt zijn. Er zal echter ook een pad worden aangelegd door een vogelrijk bosjes aan de westkant van het gebied. Hierdoor zal de verstoring van vogels juist in dit vogelrijke gebiedje toenemen. Indien gekozen wordt voor behoorlijke boskap, zoals in inrichtingsalternatief 2, zullen de productiebossen ten oosten van de Havelterberg, waar nu al paden liggen, niet meer geschikt zijn voor vogels van park en bos en zal het totale aantal vogels en het aantal verschillende soorten afnemen.

Een positieve ontwikkeling is de afsluiting van de weg tussen de hunebedden, waardoor de verstoring van broedvogels door verkeer zal verdwijnen.

4.2.2 VERSTORING DOOR HONDEN

Momenteel wordt het plangebied en de omgeving door veel mensen gebruikt als een hondenuitlaatplek. Het is niet duidelijk in hoeverre de honden in het plangebied zelf voor verstoring zorgen omdat ze bijvoorbeeld loslopen. De indruk bestaat dat het gebied ten noorden van de weg tussen de hunebedden vaker wordt gebruikt door bezoekers met honden dan het plangebied zelf. De verwachting is, dat het plangebied door het afsluiten van de weg tussen de hunebedden minder aantrekkelijk wordt voor bezoekers met honden. Deze bezoekers zullen dan namelijk op de bestaande parkeerplaatsen moeten parkeren en daardoor moeten ze verder lopen om de Havelterberg en het gebied ten noorden van de Havelterberg te bereiken.

Het is voor de fauna op en rond de Havelterberg erg belangrijk dat de verstoring door honden door middel van maatregelen zoveel mogelijk wordt beperkt. Loslopende honden in het gebied zullen naar verwachting een grotere verstoring veroorzaken dan de aanleg van nieuwe paden en de toename van het aantal recreanten. Met name reptielen worden regelmatig verontrust en doodgebeten door loslopende honden. In zekere mate geldt ook voor amfibieën dat deze diergroep de meeste hinder van honden zal ondervinden. Ook voor vogels geldt dat honden het meest verstoren.

4.3 MOGELIJKHEDEN OM EFFECTEN OP NATUURWAARDEN TE BEPERKEN

4.3.1 HABITATTYPEN EN DOELSOORTEN

De negatieve effecten op habitattypen die zullen optreden als gevolg van een toename van de recreatiedruk en de aanleg van nieuwe paden kunnen op verschillende manieren worden beperkt.

Ten eerste is het mogelijk om de nieuwe paden zoveel mogelijk op locaties aan te leggen waar begroeiingen voorkomen die minder gevoelig zijn voor betreding en waar begroeiingen voorkomen die niet aan een bepaald habitatype voldoen, zodat oppervlakte- en kwaliteitsverlies van habitattypen wordt voorkomen. Ten tweede kan besloten worden om bepaalde locaties te ontzien en dus minder paden aan te leggen. Dit is met name belangrijk op de plekken die naar verwachting in verhouding gevoeliger zijn voor betreding. In het plangebied zijn dit de gedeelten met vochtigere vegetaties (habitatype 4010 Vochtige heiden) en in vegetaties met veel zeldzame soorten (zie bijlage 3). Hierdoor kan kwaliteitsverlies van dergelijke habitattypen worden voorkomen.

Ten derde kan langs bestaande en nieuw aan te leggen paden afrasteringen of omheiningen worden geplaatst, zoals in de huidige situatie is gedaan langs de paden op de noordhelling. Hierdoor zal betreding geheel niet of in veel mindere mate optreden. Dit betekent dat kwaliteitsverlies van habitattypen zoveel mogelijk wordt voorkomen. Omdat betreding op lange termijn kan leiden tot het verdwijnen van het habitatype in de directe omgeving van paden kan ook oppervlakteverlies van habitattypen worden voorkomen. Vanwege het mogelijke risico dat poelen waar de Kamsalamander mogelijk in voorkomt bloot zullen staan aan vervuiling zouden ook op deze plekken afrasteringen kunnen worden geplaatst.

4.3.2 OVERIGE FLORA EN FAUNA

Om bijzondere en beschermde flora te ontzien, kunnen naast bestaande paden omheiningen geplaatst worden indien in de directe nabijheid bijzondere plantensoorten voorkomen. De nieuw aan te leggen paden kunnen, indien er indicaties bestaan (zie bijlage 3) dat er op die

locaties bijzondere en beschermde plantensoorten voorkomen, eventueel enigszins kunnen verplaatst.

Op dit moment is niet met zekerheid te zeggen welke fauna in het gebied voorkomt en waar deze soorten precies voorkomen. Hier dient nader onderzoek naar te worden verricht.

Voor de in het plangebied voorkomende zoogdieren hoeven waarschijnlijk geen compenserende of mitigerende maatregelen te worden uitgevoerd. Nader onderzoek naar voorkomende zoogdieren moet hier uitsluitsel over geven.

Ter compensatie van eventueel voorkomende reptielen kan meer structuur aan de heide worden gegeven door bijvoorbeeld kleinschalig te plaggen en sommige delen nooit te plaggen. Een uitgebalanceerd evenwicht tussen heide, grassen en struweel is voor reptielen het meest gunstig. Op deze manier kan er voor worden gezorgd dat het gebied meer geschikt wordt voor reptielen zodat meer exemplaren van het gebied gebruik kunnen maken. De ontwikkeling van nieuwe schrale terreinen kan eveneens ter compensatie dienen.

Om de verstoring van voorkomende amfibieën te beperken zouden bestaande poelen kunnen worden uitgerasterd zodat ze onbereikbaar worden voor recreanten. Ter compensatie kunnen nieuwe poelen worden aangelegd.

Naar verwachting kan de extra verstoring van de recreatiedruk niet worden ondervangen, omdat er een geheel nieuw pad zal worden aangelegd (familiepad) door een vogelrijk bosje. Mogelijke verstoring van broedvogels door de toename van de recreatiedruk niet worden ondervangen, afgezien van het verplaatsen van paden die gepland zijn in de delen waar zich nu veel broedvogels bevinden. Zolang broedvogelsoorten niet als doelsoort zijn aangewezen voor een Natura 2000 gebied is compensatie echter niet nodig.

4.3.3 MAATREGELEN VOOR HET BEPERKEN VAN DE VERSTORING DOOR HONDEN

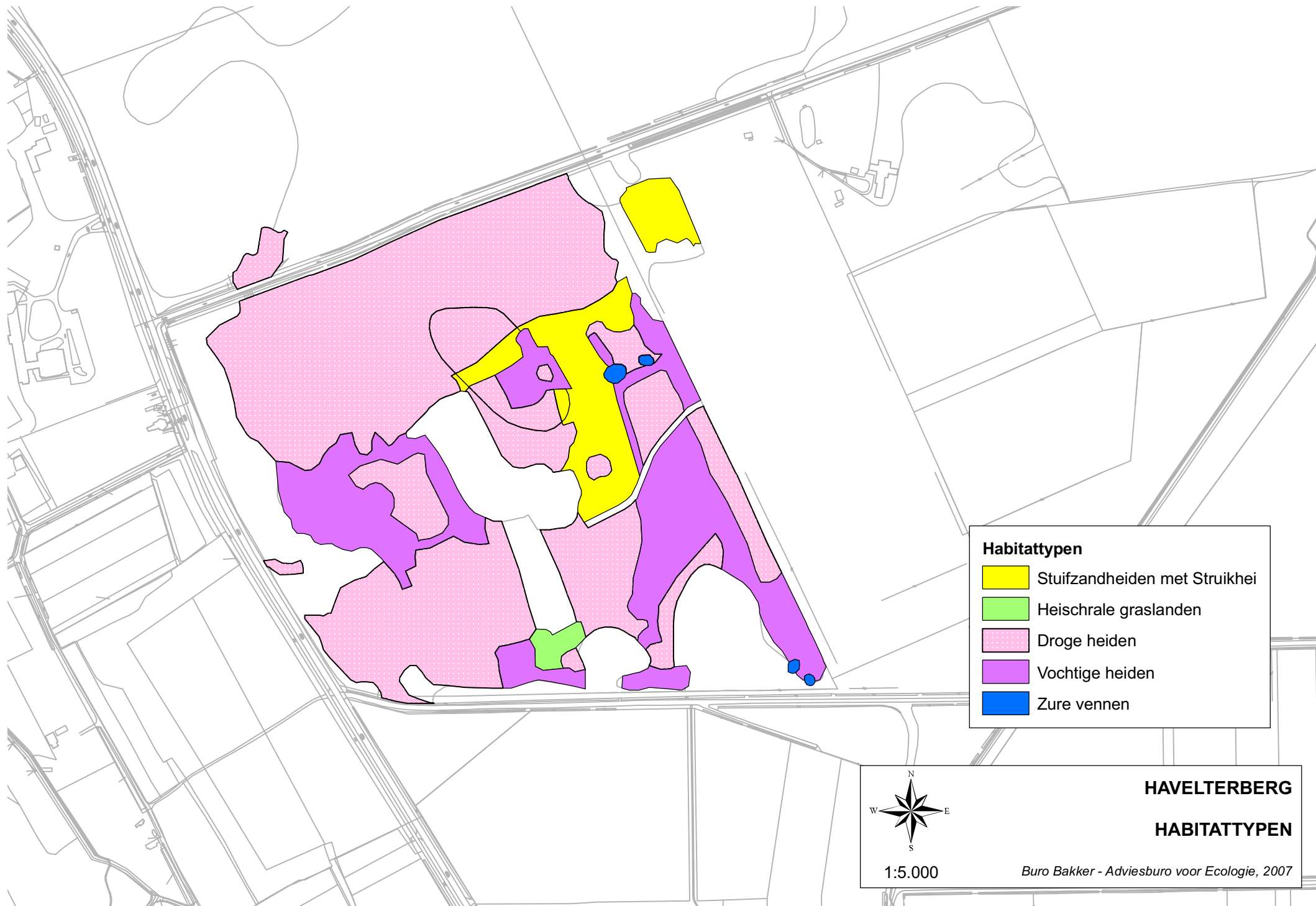
Als mitigerende maatregel voor reptielen, amfibieën en broedvogels zou een verbod op honden kunnen worden ingesteld of een verplichting om honden aan te lijnen. Ook de afsluiting van de weg tussen de hunebedden zal naar verwachting leiden tot een afname van het aantal honden in het plangebied en het gebied ten noorden hiervan. Ter compensatie van eventueel voorkomende reptielen kan meer structuur aan de heide worden gegeven door bijvoorbeeld kleinschalig te plaggen en sommige delen nooit te plaggen. De ontwikkeling van nieuwe schrale terreinen kan eveneens ter compensatie dienen. Om de verstoring van voorkomende amfibieën te beperken zouden bestaande poelen kunnen worden uitgerasterd zodat ze onbereikbaar worden voor recreanten en honden. Ter compensatie kunnen nieuwe poelen worden aangelegd.

5 LITERATUUR

- Anonymous (2000)*; Inventarisatie en monitoring van natuurwaarden op defensie terreinen; OT Havelte
- Dijkstra, A.C.J., De Vries, J. & Hoentjen, B. (2003)*; Dagvlinders in Drenthe; voorkomen en verspreiding 1990-2001. Uitgeverij PubliQue en Vlinderwerkgroep Drenthe
- Europese Commissie (2000)*; Beheer van Natura 2000 gebieden. De bepalingen van artikel 6 in de habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG)
- Everts, F.H. & De Vries, N.P.J. (2004)*; Vegetatiekartering Ruinen 2003. EGG consult, Everts & De Vries te Groningen, in opdracht van Staatsbosbeheer regio Groningen-Drenthe. Rapportnummer 486-EGG
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (2004)*; Concept-Gebiedendocument Havelte-Oost. Ministerie van LNV, Den Haag
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (2006)*; Profielendocument. Ministerie van LNV, Den Haag
- Perdeck, M. (2003)*; Soortenkartering flora Havelterberg. Staatsbosbeheer regio Noord te Groningen
- Projectgroep Havelterberg (2006)*; Havelterberg 2009. Integrale ontwikkeling van landschap en recreatie rondom de Havelterberg. Gemeente Westerveld, Havelte
- SOVON & CBS (2005)*; Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen
- Van den Brink, H., Van Dijk, A., Van Os, B. & Venema, P. (1996)*; Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum & Comp B.V., Assen
- Website Ministerie van LNV; Home/dossiers/natuurwetgeving/hulpmiddelen natuurwetgeving/effectenindicator/naar de effectenindicator,*
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/effectenindicator.aspx>, geraadpleegd op 03-01-2007
- Website Ministerie van LNV; Home/dossiers/natuurwetgeving/habitattypen,*
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/hoofdpagina.aspx?subj=habtypen&groep=0>, geraadpleegd op 03-01-2007
- Website Ministerie van LNV; Home/dossiers/natuurwetgeving/soorten,*
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/hoofdpagina.aspx?subj=soorten&groep=0>, geraadpleegd op 03-01-2007.
- Verder:
Mededelingen A.J. van Dijk (Vogelwacht Uffelte)
Website waarneming.nl

Bijlage 1:

**Plangebied en voorkomende
habitattypen**

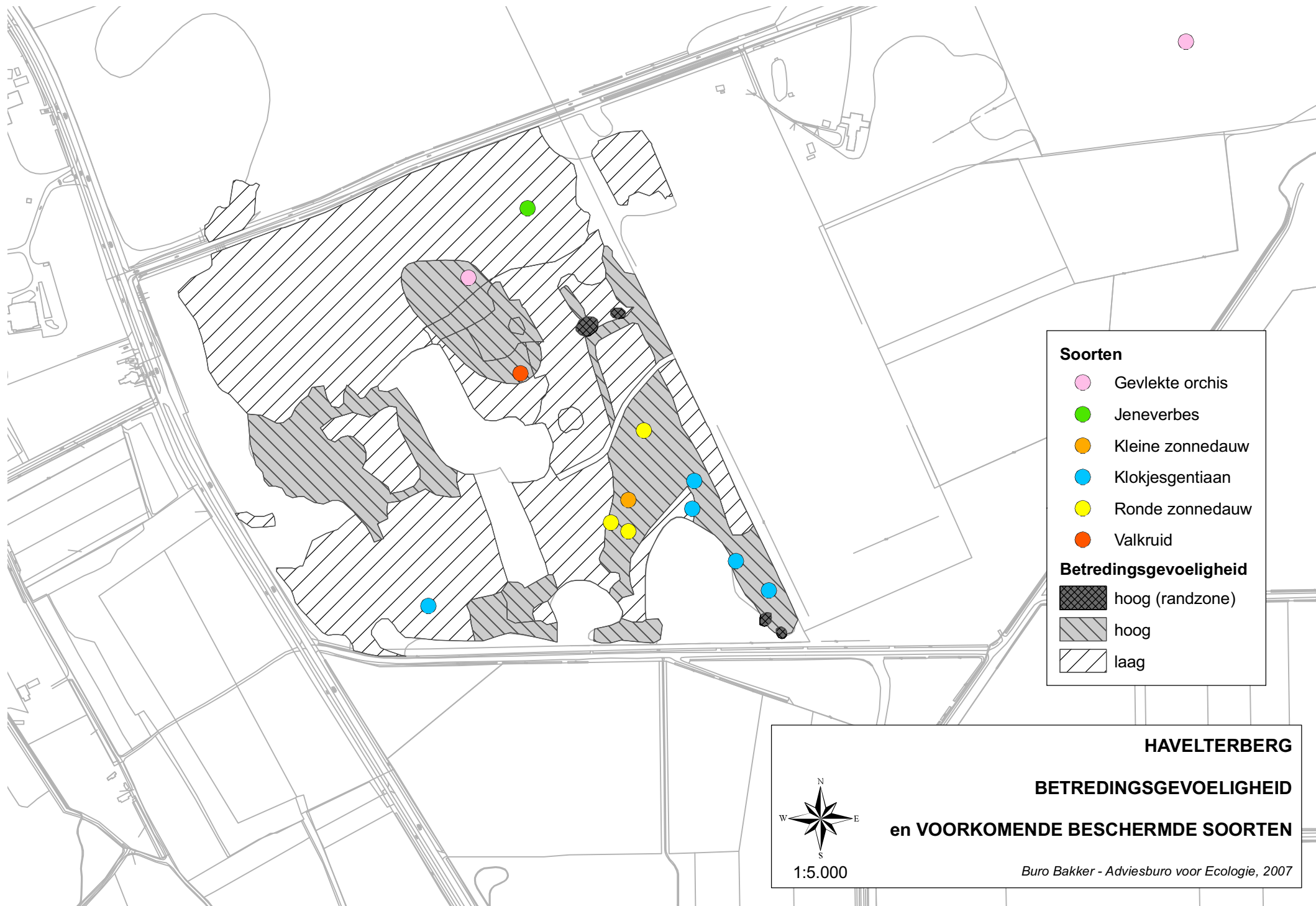
Bijlage 2:

**Voorkomen Tapuit (*Oenanthe
oenanthe*) rond Havelterberg**

Bijlage 3:

Gevoeligheid voor betreding

maart 2007

Met dank aan Staatsbosbeheer regio Noord en Vogelwacht Uffelte voor het opsturen van gegevens en Pina Dekker van de gemeente Westerveld voor de plezierige samenwerking.

Fotografie:

Rudmer Zwerver, Groningen

Vormgeving:

Joop Striker, Assen